

d e r g i s i

Mart 1994

Yıl: 30

Sayı: 347

25.000 TL (KDV Dahil)

Globalleşme ve kriz: Korkut Boratav, Sungur Savran, Sadi Uzunoğlu tartışıyor. **Yerel yönetimler:** Bülent Forta, Saruhan Oluç'un yaklaşımları. **Kadın ve toplum:** Kadınlar ve istihdam, Ev kadınlığı ya da güvencesizlik. **IMF:** IMF politikaları ve sonuçları, Chossudovsky'nin araştırmaları. **Söyleşi:** Petrol-İş Başkanı Münir Ceylan ile Kürt sorunu ve yasaklar üzerine.

Gelecek nesillere verilebilecek
en değerli hediye:

Sağlıklı Bir Çevre

Türkiye'nin en son enerji kaynağı doğalgaz...
Isıtma sistemlerinin en önde ismi Demirdöküm,
doğalgaz teknolojisini insanlığa yararlı
bir hizmet biçimine dönüştürürken,

doğanın korunmasına öncelikle önem verir.
Demirdöküm, sağlıklı bir çevre ve gelecek nesiller
için uzmanlığını kullanmaya hazır ve hizmetinizdedir.

 Demirdöküm® Doğalgaz

Doğal Isıtma Teknolojisi

Sermaye: 108.000.000.000.-TL
(Capital)

Kapasite: 115.500 ton/yıl (year)
(Production Capacity)

KURULUŞ TARİHİ: 1967
(Date Established)

MAKİNA KAPASİTELERİ:

KM 1 33.000 Ton/Yıl (Year)
KM 2 82.500 Ton/Yıl (Year)

İMALAT ÇEŞİTLERİMİZ:

(Our Production Assortments)

- Ekokarton
- Normprint
- Exprint
- Süperprint

- Extriplex
- Luxtriplex
- Exbristol
- Luxbristol

KM 1 ve KM 2 KUŞE KARTON TESİSLERİMİZ

KM 2 KARTON MAKİNESİ

KM 2 MAKAS SALONU

MERKEZİ ATÖLYEDEN BİR GÖRÜNÜŞ

CNC KONTROLLÜ VALS TAŞLAMA TEZGAHI

- Punta Aralığı: 6500 mm
- Maksimum Vals Çapı: 1100 mm
- Maksimum Vals Ağırlığı: 10 Ton

MERKEZ: Altan Erbulak Sok.

No:10 Maya Han

Kat: 1/3 80300

Gayrettepe-İstanbul

Tel: (0212) 275 48 10

Telex: 26513 kart tr

Faks: (0212) 211 30 44

FABRİKA: Kullar Köyü-İzmit

Tel: (0262) 321 21 00

Telex: 33131 kşan tr

Telefaks: (0262) 321 25 97

KARTONLARIMIZLA İMAL EDİLEN AMBALAJ KUTULARINDAN ÖRNEKLER

Bu sayıda

Globalleşme ve kriz...

Seksenli yıllarda liberal iktisada bir kavram damgasını vurdu: Globalleşme... Liberal söylemde önemli bir yer aldı, dünya kapitalizmini idare eden merkezlerde hararetle savunuldu. Şaka değildi, dünya, zenginiyle, yoksuluyla, herkesin yararlanacağı bir bütünleşmeye doğru gidiyordu.

Türkiye'de son aylarda yaşanan kriz işte önemli ölçüde globalleşen dünya ekonomisine ne pahasına olursa olsun eklemelenmek arzusundan doğmuştu. Prof.Korkut Boratav'ın konuya ilişkin yazısını ilgiyle okuyacağınızı tahmin ediyoruz.

Bu yıl 50. yıldönümünü kutlayacak IMF hakkında Kanadalı iktisatçı M.Chossudovsky'nin yazdığı iki makale de Mart sayımızda yer aldı.

Türkiye'de yaşanan krizin merkezinde Merkez Bankası yer almıştı. Haliyle de, son bir ay içerisinde ekonomik gündemin ağırlığı Merkez Bankası'na kaydı. Banka'nın hukuki statüsü ve politikalarını Doç.Dr.Sadi Uzunoglu ve Dr.A.Osman Sali tartıştılar.

Türkiye, siyasi tarihinin en önemli seçimlerinden birine hazırlanıyor. 27 Mart yerel yönetim seçimleri, ülkenin kaderi üzerine önemli etkilerde bulunacak. Bu sayımızda çeşitli makalelerle bu konuyu ele aldık.

Türkiye'nin 60'lardan sonraki yakın tarihinde, aydınlar, hiç bir dönem, düşünce suçundan bu kadar çok hüküm giymemişlerdi. Demokrasi vaadiyle işbaşına gelen koalisyon ne yazık ki, bu konuda inanılmaz bir vurdumduymazlık içinde. Düşünce suçunun son kurbanlarından biri de Petrol-İş Genel Başkanı Münir Ceylan. Ceylan, Mart sayımızın konukları arasında yer aldı.

Ve 8 Mart dünya kadınlar günü... Kadın hareketi, attığı bunca adıma rağmen, erkek egemen bir dünyayı yıkabilmiş değil. Bu en zengin OECD ülkelerinde de böyle. OECD ülkelerinde kadınlar durumunu gösteren yazı Mart sayımızın konuları arasında yer alıyor.

İktisat Dergisi

Duyuru

İktisat Dergisi Mart sayısından itibaren yeni bürosunda hazırlanmaktadır. Okuyucularımız bundan sonra bize ulaşmak için künyede yer alan adres ve telefonlardan yararlanabilirler.

Kapak

Türkiye büyük bir borsaya dönüştü

Prof. Dr. Korkut Boratav.....12

Para piyasasındaki yangın reel kesime sıçradı

Doç. Dr. Sadi Uzunoglu.....19

Ekonominin iki üç yılda toparlanması mümkün değil

Sungur Savran.....22

Merkez Bankası'nın para basma tekeli

Dr. A. Osman Sali.....27

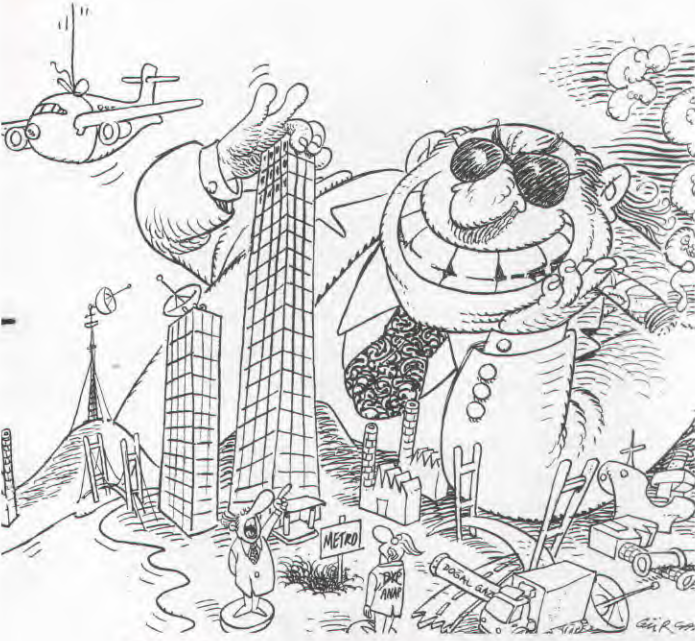

İFMC

İ. Ü. İktisat Fakültesi Mezunları Cemiyeti yayın organıdır.

İktisat Dergisi, aylık olarak yılda 12 sayı yayımlanır. Temmuz ve Ağustos aylarında ortak bir sayı hazırlanır.

Dergideki yazılar Cemiyeti bağlamaz. Görüşler yazarlarına aittir.

Olaylar ve yorumlar

Göstergeler

Kadınlar ve istihdam

Françoise Core

Ev kadınılığı ya da güvencesizlik

Dr. Kuvvet Lordoğlu

Söyleşi

Eşitlik içinde kardeşlik olmalı

Münir Ceylan

Kitap

Ölümcül denge

Tayfun Gürler

Yerel Yönetimler

Şehirlerin patronu kim olacak?

Saruhan Oluç

Kentlerin geleceğini kim

belirleyecek?

Bülent Forta

Londra Belediyesi devletleştirilerek

özelleştirildi

Şule Takmaz Nişancıoğlu

Türkiye'de yönetimin yenilenmesi

Aydın Uğur

IMF

1980 sonrası IMF politikaları ve

sonuçları

Aydın Demirel

İstikrar, yapısal uyum, IMF ve

yoksulluk

Michel Chossudovsky

IMF Brezilya'yı nasıl kurtaracak

Michel Chossudovsky

İktisat

Aylık Dergi Yıl: 30 Sayı: 347 Mart 1994

Sahibi: İ.Ü. İktisat Fakültesi Mezunları Cemiyeti adına Yönetim Kurulu Başkanı Ufuk Uras

• Genel Yayın Yönetmeni: Fehmi Köfteoğlu • Sorumlu Yazışmaları Müdürü: Hakan Gölbaş

• Redaksiyon: Saruhan Oluç • Yayın Koordinatörü: Yurdaer Erkoca • Yazışmaları: Belgin Demirel, İrfan Akgün

Siren İdemen, Yücel Göktürk • Akademik Bölüm Sorumlusu: Eser Karakaş • Reklam Sorumluları: Nur Balkar

Remziye Özcan • Sayfa Tasarımı: Hale Çevikoğlu • Kapak Tasarımı: Gürkan Özkan • Montaj: Turgay Tekatan • Yönetim Yeri: Katip Mustafa Çelebi Mah. Büyük Parmakkapı Sk. 14/4 Beyoğlu/İST. • Tel: 252 84 42-43 • Fax: 252 31 36 • Basıldığı Yer: Çınar Ofset • Dağıtım: YAY-SAT

İktisat beraat etti...

İstanbul Devlet Güvenlik Mahkemesi'nin dergimiz hakkında açtığı dava beraatle sonuçlandı. Geçen yıl Eylül ayında dergimizin 341. sayısında yayımlanan, Ragıp Duran'ın "Kürt Çalar Çiller Oynamaz" başlıklı yazısı ile ilgili olarak Devlet Güvenlik Mahkemesi Ragıp Duran ile birlikte Yazı İşleri Müdürü Hakan Güldağ ve İFMC Başkanı ve derginin sahibi Ufuk Uras hakkında dava açmıştı. 24 Şubat'ta yapılan duruşmada, Ufuk Uras, "30 yıllık İktisat Dergisi hakkında bile dava açılır duruma gelinmişse Türkiye'de işler şirazesinden çıkmış demektir" dedi. Uras, İktisat Dergisi'nin 30 yıldır yayını kesintisiz sürdüren tek dergi niteliği ile, 50 yıldır faaliyet gösteren İktisat Fakültesi Mezunları Cemiyeti'nin yayın organı olduğunu belirterek, İFMC

ve İktisat Dergisi'nin her dönemde toplumun her kesiminden kişi ve düşünceyi bir araya getirerek tartıştığını, bunu da demokrasinin doğal gereği gördüğünü söyledi. Davaya konu edilen yazıyı yazan Ragıp Duran da gazetecinin devlet propagandacısı olmadığını, gazetecinin her olayı kendi görüş ve yorumu ile verebileceğini belirterek, yazıdaki yaklaşımın da bu çerçevede olduğunu söyledi. Arkadaşlarımızın konuyla ilgili görüşlerini açıklamalarından sonra, yargıç, savcının dergi hakkında istediği kapatma işlemi yersiz bularak reddetti. Mahkeme, İktisat Dergisi'nin kapatılma istemini reddederken, yargılananların da beraatine karar verdi.

İktisat Dergisi

Hotanto Cumhuriyeti kuruldu!

"I. Cumhuriyet mi yoksa II. Cumhuriyet mi olsun" tartışmaları yapılırken, büyük bir aceleyle IV. Hotanto Cumhuriyeti'ne geçildi. Böylelikle Cumhuriyetlerin numaralandırılması konusunda düşünülen anlaşmazlık çözüldü. IV. Hotanto, yapısı itibarıyla az çok 12 Mart'taki II. Hotanto'yu andırıyor, ancak bazı farklılıklar da söz konusu.

Benzerlikler parlamentonun, sendikaların, partilerin ve çeşitli sivil toplum örgütlenmelerinin henüz varlıklarını koruyor olması. En önemli farklılık ise yıllar önce "Burası Hotanto Cumhuriyeti mi?" sorusunu sormuş olan Süleyman Demirel'in, büyük badireler atlattıktan ve diğer Hotanto cumhuriyetlerinde mağdur duruma düştükten sonra, dördüncüsünde Cumhurbaşkanı olarak görevini sürdürmesi ve Meclis'te yaşanan olayların "sık olmadığını" çok sert bir şekilde eleştirmesi oldu. Bu arada IV. Hotanto'nun bir eksikliğinin de hala giderilememiş olduğu dikkatlerden kaçmıyor. Milli mutabakat hükümetine başbakanlık yapacak Erim, Talu vb. bir kişi hala bulunamadı ya da henüz lanse edilmedi.

Ortada tek bir muhtıra yok, uzun bir süredir verilen çeşitli muhtıralar var. Aslında bir devlet memuru olan Genelkurmay Başkanı'nın devletin, hükümetin, yargının, siyasi partilerin, basının, hatta tek tek vatandaşların neler yapmaları gerektiğine dair demeçler şeklindeki talimatnameleri var.

En ilginç farklılık da, bu kez Meclis'in kendi kendine darbe yapması oldu. Milletvekillerinin daha sonra birbirlerine 'biz ne yaptık yahu' diye sormaları ise sonucu değiştirmede.

Hatırlanacağı gibi diğer Hotanto cumhuriyetlerinde

de ülkenin önünde duran bütün sorunlar ardarda kolaylıkla bir kılıç vuruşuyla çözülmüştü. Bu kez de öyle olmaya başladı. İlk olarak Kürt sorunu çözüldü. Uzun zamandır herkesin başını ağrıtan ve neden ortaya çıktığı bir türlü anlaşılamayan Kürt sorunu, Meclis'e nasıl sızdıkları bir türlü anlaşılamayan sorun çıkarıcıların Meclis'ten atılmalarıyla halledildi.

DEP milletvekili olarak adlandırılan bu kişilerin 7'sinin dokunulmazlığı kaldırıldı. Böylelikle binlerce kişinin ölümüne, sıkıntı çekmesine, eziyet görmesine, ezilmesine, göç etmesine neden olan Kürt sorunu halledilmiş oldu.

Bir de şeriat tehlikesi vardı. Bunun da sorumlusu bulundu. Bu şahsın da dokunulmazlığı kaldırıldı, böylelikle bu soruna da evvelallah "neşter vurulmuş" oldu.

Sorunların çözümü için acele edilmesi çok sevindirici. Özellikle dokunulmazlıkların kaldırılması ile birlikte Meclis'in kapısında bekleyen Terör Şubesi ekiplerinin milletvekillerini yakapaça götürmeleri herkesi neşelendirdi. Böylelikle bu kişilerin Fransa'ya, Hollanda'ya, Belçika'ya, Almanya'ya ve belki de Somali'ye sıvışmaları engellendi. Yalnız şeriat tehlikesini gidermek için birkaç saat erken davranıldı. Dokunulmazlığı henüz kaldırılmamış olan milletvekiline polisler tarafından dokunuldu...

Bu arada vatandaşlar, polislerin saygılı bir şekilde Meclis'in kapısında beklemelerinden ve içeriye girmelerinden dolayı çok duygulandılar ve bu hislerini gözyaşları dökerek dışa vurdular. Eski Hotanto cumhuriyetlerinde polis genellikle kapıları kırardı. Ama bu kez buna gerek kalmamıştı, çünkü kapı zaten açıktı.

Uzun zamandır, yeni bir Hotanto'ya doğru gidiyoruz tespitlerini yapmış olanlar, şimdi de IV. Hotanto Cumhuriyeti'nde halledilmesi gereken birkaç konunun unutulmaması gerektiğine işaret ediyorlar. Herşeyden önce Terör Yasası'nın yeni hali bir an önce çıkarılmalı. Bunun ardından ise iller özel idaresi yasasında yapılması planlanmış olan, ancak gerçekleştirilememiş değişiklikler tamamlanmalı. Böylelikle valilere ve kaymakamlara da sıkıyönetim komutanlarının yetkileri verilmeli. Bütün bunlar halledildikten sonra pek fazla eksik kalmamış olur. Böylelikle 'örtülü 12 Mart Hotantosu yaşıyoruz' ifadesini kullanan bazı kendini bilmezler de artık rahatlıkla IV. Hotanto Cumhuriyeti tanımlamasını kullanabilirler.

Bazı ufak tefek sorunlar yok değil. Örneğin dış dünyaya Hotanto'da olup bitenleri anlatmanın yollarını

bulmak gerek. Çünkü Hristiyan rasyonalitesi ve kültürü ile eğitilmiş olan insanlar, özellikle Kürt ve şeriat sorununun çözüm yöntemi ve sonucu hakkında şüphelere sahip olabilirler. Bunun için Hotanto aydınlarının kol-larını bir an önce sıvamaları ve tarihsel rollerini bir kez daha oynamaları gereklidir.

Bir de Hotantolu olmak istemeyenler sorunu vardır ki, bunları da geçmiş Hotantolar'dan deneyli olan yöneticiler nasıl halledeceklerini bilirler. O konuda akla ihtiyaçları yoktur...

Yazıya ara vermek zorundayım, çünkü kapı şiddetli bir şekilde çalınıyor, onlar kırmadan ben açayım... Umarım Hotanto Cumhuriyeti'ne ilişkin görüşlerimi anlatmaya gelecek sayıda devam edebilirim.

Saruhan Oluç

Atatürkçülük adına toplumsal histeri gösterileri

Türkiye çok tehlikeli bir siyasi noktaya getiriliyor, bir siyasi çıkmaza sürükleniyor. Dengelerin hassas, siyasi yapılanmaların kırılgan olduğu, demokrasiye çok fazla ihtiyaç duyulduğu, dialogun her zamankinden daha fazla gerekli olduğu bir dönemde, taraftar her türlü dialog sürecini ortadan kaldırmak için ellerinden gelin yapıyorlar.

Önce, birinci taraf konumundaki devlet cephesinde olup bitenlere bakalım... Taksim başta olmak üzere, birçok kentte yapılan, sözde Atatürk'e sahip çıkmak için yapılan, gösteriler için start büyük basın tarafından verildi. Yaklaşık iki üç haftadır, başsayfalarını, neredeyse sadece Refah Partisi ve DEP aleyhine haberlerle dolduran - doğru ya da yanlış olması önemli değil - büyük basın için, Hasan Mezarıcı'nın girişiminden daha iyi bir koz olamazdı. Basın bombayı patlattı. Başbakanlık dönemindeki başarısızlığının 27 Mart'ta muhtemel bir bozguna dönüşmesini önlemek için Çiller de bu fırsatı kaçırmadı. Taksim'e bütün partiler davet edildi: RP ve DEP haricinde. Bir taraftan kitle ruhu pompalanıyor, diğer taraftan iki siyasi oluşum açıkça hedef gösteriliyordu: Türkiye Cumhuriyeti'nin siyasi mozağinde bu iki partiye yer yoktu. Siyasi partiler, görüşleri ne kadar aykırı olursa olsun, biraraya gelebilirler, belki bir "milli mutabakat" oluşturabilirlerdi. Ama, bu iki siyasi oluşumun dışarıda olması koşuluyla. Bu iki partiye, ne yapılırsa yapılsın, mübahtı.

Böylelikle, Atatürk'ün adı, hem DYP reklamına, hem de kirli bir "milli mutabakat" stratejisine bulaştırılmış oldu. Ama, çok daha önemlisi, bir 31 Mart Vakası ya da 6-7 Eylül toplumsal histerisi yaratmak için, Atatürk'ün adı resmen kullanıldı. Ve bu durum, kendilerini

"Atatürkçü" olarak tanımlayanları hiç etkilemedi.

Artık kitle ruhu harekete geçirilmişti. Demokrasinin, azınlık haklarını korumak olduğundan bihaber olanlar, "çoğunluğun isteklerine" paralel olarak, DEP milletvekillerinin dokunulmazlıklarını kaldırmak için hemen ertesi gün hareket geçtiler. Demokrasilerin, "seçilmiş milletvekillerinin dokunulmazlıklığa sahip olmaları" gibi "olmazsa-olmaz" koşulları, bilinçli olarak oluşturulmuş bir toplumsal histeriye telef edildi.

Devlet ve milli mutabakat cephesinde bunlar olurken, "muhalif" cephede de olup bitenler açıklanabilir gibi değildi. Refah Partisi'nin topun ağzına konulduğu bir dönemde, üstelik seçimlere bir ay kalmışken Hasan Mezarıcı'nın Atatürk suikastıyla ilgili girişimde bulunmasını açıklayabilmek, anlayabilmek mümkün olmadı. Mezarıcı'nın ya akli dengesi yerinde değildi, ya da devlet hesabına çalışıyordu. DEP'e gelince... Güneydoğu sorununun çözümü için anahtar partiydi. Çok ciddi baskılar altında kaldı, mağdur oldu. Ama, başından beri de, keskinliği, "biz, sizden değiliz" tavrıyla, dialog sürecinin oluşmasındaki engellerden biri olarak kaldı. Hatip Dicle'nin Tuzla tren istasyonunu askeri hedef olarak görüp, buradaki kitle katliamını mazur göstermesi -Bologna tren istasyonuna faşistler tarafından bomba koyulmasından sonraki ilk büyük istasyon bombalama eylemi-siyasi/askeri bakışının her gün suçladığı insanlardan hiç de farklı olmadığını ortaya koydu.

Türkiye çok tehlikeli bir noktaya getiriliyor. Taraflar yangına körükle gidiyor, bir sağırar dialogu hüküm sürüyor. Biraz akli selim lütfen...

Aydın Demirel

■ Globalleşiyoruz ama, bilim ve teknolojisiz...

Merkezi İsviçre'nin Davos kentinde bulunan "World Economic Forum"un OECD üyesi ülkeler arasında yaptığı araştırmaya göre, Türkiye, "Enternasyonalizasyon"laşmada 22 ülke arasında 15. sırada yer alırken, bilim ve teknolojiye son sırada yer alıyor.

OECD üyesi 22 ülke arasındaki araştırmada Japonya, dünya rekabetinde yerli ekonomik güç, yönetim, bilim ve teknolojiye birinci sırada yer alırken, altyapı olanakları açısından ancak 16. sırada yer alabiliyor. Japonya genel değerlendirmede ise 22 OECD üyesi ülke arasında ilk sırayı alıyor.

Aynı araştırmada altyapı konusunda en geri ülkenin ise 22. sırada yer alan Yunanistan olduğu dikkat çekiyor.

World Economic Forum'un 13 yıldır düzenli olarak yaptığı bu araştırma OECD üyesi 22 ülkenin yerli ekonomik öğeleri, enternasyonalizasyon, devletin konumu, finansal yapı, altyapı, yönetim biçimi, insan gücü ile bilim ve teknoloji alanındaki gelişmeler baz alınarak hazırlanıyor.

Bu ölçütlerle yapılan değerlendirmeler aynı zamanda her ülkenin bir önceki yıla göre gerileme ya da ilerlemesini de belirleyecek şekilde düzenleniyor. Buna göre Türkiye enternasyonalizasyonda 1992 yılında 22 ülke arasında 20. sırada iken 1993 yılında 5 basamak birden yükselip 15. sıraya geldi. Bilim ve

teknoloji alanında ise Türkiye, 1991'den beri Yunanistan'ın da gerisinde kalarak sonuncu sırada yer alıyor.

World Economic Forum'un sözkonusu raporuna göre, Türkiye, sekiz ayrı kıtas toplamı değerlendirilmesine göre 1991 yılında 22 ülke arasında 20. sırada iken 1993 yılında 21. sıraya düştü.

Bu dönemde Türkiye'nin uluslararası rekabet gücü ölçütlerinin faktörel dağılımında yalnız enternasyonalizasyonda gelişme gösterirken, bilim ve teknoloji, yerli ekonomik güç, devlet yapısı, finansal yapı, altyapı ve insan gücünde kimi yerde 14 derece kimi yerde de 1 derece geriye düştü.

Bu arada, araştırmayı yapan kuruluşun değerlendirmesinde Türkiye'nin en başarılı görüldüğü uluslararası ticarete katılım noktasında da, bazı zaafı olduğu dikkat çekiyor. Bunların da başında TL'nin yabancı para birimleri karşısındaki değerinin düşüklüğü geliyor. Yani başarıda bile başarısızlıklar var.

Şimdi, World Economic Forum'un bu araştırmasından çıkan sonuçlara bakıp "enternasyonalizasyonda" moda deyimle "globelleşme"de 20. sıradan 15. sıraya çıktığımızı mı sevinelim, yoksa bilim ve teknolojiye hala aynı yerde saydığımıza bakıp, değerlendirme kapsamına alınan ülkeler arasında en sonuncu olduğumuza mı üzülelim?

OECD ülkeleri rekabet gücü sıralandırması 1993

Ülke	1	2	3	4	5	6	7	8	Rekabet Gücü
Japonya	1	9	6	2	16	1	1	2	1
ABD	2	5	3	5	9	5	2	10	2
Danimarka	9	2	8	7	4	2	7	1	3
İsviçre	6	19	2	1	2	4	3	4	4
Almanya	11	7	5	6	8	9	4	3	5
Hollanda	8	3	10	4	11	7	12	8	6
Avusturya	5	4	7	12	12	10	11	6	7
Y. Zelandiya	7	14	1	11	6	8	18	13	8
İsveç	20	12	14	17	3	3	6	5	9
Belçika	4	1	18	9	15	6	14	15	10
Kanada	12	20	11	3	5	14	16	11	11
Fransa	10	11	16	13	7	11	8	16	12
İrlanda	3	8	12	14	18	12	10	14	13
Avustralya	16	16	4	10	14	17	15	12	14
Norveç	18	17	17	21	1	13	9	9	15
İngiltere	19	10	9	8	13	16	13	18	16
Finlandiya	15	22	15	19	10	15	5	7	17
Portekiz	13	6	13	15	20	22	21	19	18
İspanya	17	13	20	16	17	20	19	20	19
İtalya	14	18	22	20	19	18	17	17	20
Türkiye	21	15	19	18	21	19	22	22	21
Yunanistan	22	21	21	22	22	21	20	21	22

Faktör 1: Yerli Ekonomik Güç
Faktör 2: Enternasyonalizasyon
Faktör 3: Devlet
Faktör 4: Finans

Faktör 5: Altyapı
Faktör 6: Yönetim
Faktör 7: Bilim ve Teknoloji
Faktör 8: İnsan Gücü

Kaynak: Dünya Rekabet Gücü Raporu, 1993

Türkiye'nin faktörlere göre sıralandırılması

Faktör	1991	1992	1993
Yerli ekonomik güç	19	20	21
Enternasyonalizasyon	18	20	15
Devlet	5	15	19
Finans	9	19	18
Altyapı	18	21	21
Yönetim	19	17	19
Bilim ve Teknoloji	22	22	22
İnsan gücü	20	19	22
Rekabet gücü	20	21	21

Kaynak: Dünya Rekabet Gücü Raporu, 1993

■ İşyeri sayısı azalan iller de var.

Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE) verilerine göre son yedi yılda Türkiye'nin toplam işyeri sayısı yüzde 20 arttı. DİE'nin 1985-1992 yılları yerli Sayım İstatistiklerine göre bu dönemde en çok artış ticaret sektöründe görüldü. Yedi yılda açılan ticari amaçlı işyeri sayısı yüzde 59 artarak 503.906'dan 634.029'a yükseldi. Bu arada, DİE'nin 7. Genel Sanayi ve yerleri Sayımı Sonuçlarına göre bazı illerde son yedi yılda yeni işyeri açılması bir yana, varolan işyerlerinin de kapandığı görülüyor. Son yedi yılda, en çok işyeri kapanan illerin başında Siirt geliyor. 1985 yılında Siirt'te, 4121 olan işyeri sayısının 1992 yılına gelindiğinde yüzde 47.80 azalarak 2151'e düştüğü görülüyor.

Aynı dönemde işyeri kapanmasında Siirt'i Kars izliyor. Kars'ta 1985 yılında 5881 olan işyeri sayısı 1992'de yüzde 46.54 azalarak 3144'e düştü. 1985-1992 yılları arasında yeni işyeri açılma oranı en yüksek il ise Bingöl oldu. Bin-

göl'de 1985 yılında toplam 1139 işyeri varken 1992 yılında bu sayı yüzde 68 artarak 1914'e yükseldi. Bingöl'ü yüzde 54.33 ile Mersin izliyor. Aynı verilere göre Türkiye'deki

toplam 1 milyon 64 bin 24 işyerinin beşte biri İstanbul'da bulunuyor. İstanbul'da 1985 yılında 161.407 olan işyeri sayısı 1992'de yüzde 33.8 artarak 215.969'a yükseldi.

1985-1992 enok işyeri kapanan iller

İli	İşyeri sayısı 1985	İşyeri sayısı 1992	Değişim (%)
Siirt	4121	2151	-47.80
Kars	5881	3144	-46.54
Gümüşhane	2366	1403	-40.70
Niğde	6115	3741	-38.82
Mardin	6437	5266	-18.19
Erzincan	3318	2985	-10.04
Bilecik	2778	2525	-9.11
Burdur	5030	4645	-7.65
Tunceli	1096	1025	-6.48
Afyon	9311	8981	-3.54
Zonguldak	13748	13465	-2.06
Kırşehir	3752	3691	-1.63

Bağımsız işyerlerinin 1985-1992 GSİS'na göre sektör ayrımında sayıları ve artış oranları

Sektörler	1985 GSİS'na Göre İşyeri Sayısı	1992 GSİS'na Göre İşyeri Sayısı	Artış Oranı (%)	1985 GSİS'na Göre Sektörün Toplam içindeki Oranı (%)	1992 GSİS'na Göre Sektörün Toplam içindeki Oranı (%)
Madencilik ve Taş ocaklığı	769	1.711	122.50	0.09	0.16
İmalat	181.921	185.957	2.22	20.87	17.47
Elektrik, gaz, su	853	2.383	179.37	0.10	0.22
İnşaat	8.513	12.352	45.10	0.98	1.16
Ticaret	503.906	634.029	25.82	57.82	59.59
Ulaştırma-Haberleşme Depolama	8.738	14.329	63.98	1.00	1.35
Mali Kurumlar Emlak İşleri ve İş Hizmeti	31.008	43.574	40.53	3.56	4.10
Toplam Hizmet, Sosyal ve Kişisel Hizmet	135.822	169.689	24.93	15.58	15.95
TOPLAM	871.530	1.064.024	22.09	100.00	100.00

■ Konut: küçük, kalabalık, ama kendimizin

"Dünyada mekan.." diye başlayan atasözlerimiz boşuna söylenmemiş. Her ne kadar köy kent ayrımı yapılmadan gerçekleştirilmiş olsa da OECD verilerine göre Türkiye'de her 100 kişinin 77'si kendi evinin sahibi. Konut sahipliği oranı İspanya'da da Türkiye kadar. İspanya ve Türkiye'yi yüzde 74 ile İrlanda ve yüzde 72 ile Yunanistan izliyor. OECD üyesi ülkelere ilişkin veriler üzerinden yapılan araştırmaya göre konutta sahipliği oranı en düşük ülke ise İsviçre. İsviçre'de konut sahipliği oranı yüzde 20. Bin kişiye düşen konut oranında ise Türkiye OECD üyesi ülkeler arasında en sonuncu sırada yer alıyor. Danimarka'da bin kişiye 477 konut düşerken, Türkiye'de bin kişiye 192 konut düşüyor. Konut üretiminde ise ABD ilk sırada yer alıyor. ABD'de yılda 1 milyon 390 bin 300 konut üretiliyor. Konut üretimini en az olan ülke ise Lüksemburg. Lüksemburg'da yılda yalnız 1600 konut üretiliyor.

Bu arada İsviçre'deki konut sahipliğinin Türkiye'ye göre düşüklüğü, oturlan konutta kalanların sayısı ile karşılaştırıldığında tam tersi bir sonuç ortaya çıkıyor. Türkiye'de konut başına 5.21 kişi düşerken İsviçre'de bu rakam 2.24 olarak görülüyor. OECD verilerine göre, oturlan konutların oda çokluğu açısından Belçika ilk sırada yer alıyor. Belçika'da her konutta ortalama 5.6 oda düşüyor. Bu rakam Türkiye'de ise 3.6. Konut başına

düşen kişi sayısı en düşük ülke olarak da Danimarka ilk sırada yer alıyor. Danimarka'da konut başına 2.11 kişi düşüyor.

Konutta OECD ortalaması

Ülkeler	Konutta Ort. Oda Sayısı	Konut Başına Kişi	Yıllık Konut Üretimi	1000 kişiye konut	Ev Sahip. Oranı (%)	Konutun Sabit Sermaye Yatr. Payı
Belçika	5.6	2.49	24400	405	61	30.8
Danimarka	4.9	2.11	26600	477	52	24.9
Fransa	3.9	2.25	329900	444	51	24.4
Yunanistan	2.9	2.86	55700	350	72	33.2
İrlanda	5.4	3.62	24500	278	74	21.5
İtalya	4.0	3.13	360100	319	59	26.7
Lüksemburg	5.0	2.61	1600	383	59	-
Hollanda	3.5	2.72	112.700	372	43	25.0
Portekiz	4.9	-	38100	-	56	25.2
İspanya	5.4	2.51	197900	390	77	28.2
İngiltere	4.4	2.56	212200	382	59	20.9
Almanya	4.3	2.28	366800	443	37	28.4
Avusturya	4.0	2.42	37900	415	50	-
Kanada	3.2	3.81	153000	356	62	22.3
Finlandiya	4.0	3.15	18.900	317	61	26.5
Norveç	4.6	2.67	36.700	374	67	19.6
İsveç	4.5	2.54	34.900	394	55	31.6
İsviçre	3.8	2.24	45200	453	20	29.7
ABD	-	2.51	1390300	387	65	22.4
Türkiye	3.6	5.21	194200	192	77	20.9

■ Bilgi çağında üniversitelere komik bütçe

Üniversitelere bütçeden ayrılan pay düşüyor. Devleti yönetmek adına ağzını açan herkes Türkiye'nin "Bilgi çağını yakaladığından söz ederken, bilginin kaynağı üniversitelere komik ödenek ayrılması, kaçınılmaz olarak eğitim düzeyinin düşmesine neden oluyor.

1993 yılında, üniversitelerin konsolide bütçe içindeki payları yüzde 3.69 iken 1994 yılı konsolide bütçesinden üniversitelere ayrılan pay yüzde 3.04'de düştü. 1993 yılında 28 üniversiteye toplam 14.6 trilyon lira ödenek ayrılmışken, 1994 yılında bu rakam 24.9 trilyona çıkarıldı. Buna göre 28 üniversitenin bütçe ödenegi bir önceki yıla göre yüzde 69.9 artırılmış oldu. Ancak aynı dönemde konsolide bütçenin yüzde 106.2 artırıldığı dikkate alındığında üniversitelere ayrılan ödeneğin hem toplam içindeki payı, hem de bütçedeki artış oranına göre düşük kaldığı görülüyor.

"Kondu üniversiteleri" ile "iller üniversitesi" dışında kalan, halen faaliyette olan 28 üniversiteye konsolide bütçeden ayrılan toplam 24 trilyon 912 milyar liranın üniversiteler arasındaki paylaşımında ise en büyük payı İstanbul Üniversitesi'nin aldığı görülüyor. 28 üniversite arasında en yüksek ödenek tahsis edilen İ.Ü'ye 1993 yılında 1 trilyon 577 milyar ödenek ayrılmışken ödenek bu yıl yüzde 69.9 artırıldığı halde ancak 2 trilyon 679 milyar lira olabildi.

En az ödenek ise Uludağ Üniversitesi'ne ayrıldı. Uludağ Üniversitesi'ne bu yıl konsolide bütçeden ayrılan ödenek 80 milyar lira.

■ Asya / Pasifik turizmde de başa oynuyor

Asya/Pasifik kıtası, 40 yıldır Avrupa'nın en önemli pazarı olan turizm sektöründe de kendini göstermeye başladı. Merkezi İspanya'da bulunan Dünya Turizm Örgütü (World Tourism Organization) WTO verilerine göre 1960 yılında dünya turizm pazarından ancak yüzde 1'lik bir pay alan Asya/Pasifik kıtasının özellikle son yıllardaki atılımları ile bu pastadan aldığı pay 1993 yılında yüzde 15'e yaklaştı. WTO'nun daha önce yaptığı projeksiyonlarda da dikkat çektiği bu gelişme, ticaretin diğer alanlarında olduğu gibi dünya turizmde de merkezin Avrupa'dan Asya/Pasifik'e kaymakta olduğunu gösteriyor.

Nitekim, 1960 yılında Avrupa'nın dünya turizm pazarından turist sayısı olarak yüzde 72.5, turizm geliri olarak da yüzde 56.8 pay alırken, şimdi bu paylar turist sayısında yüzde 59.3'e, turizm gelirinde ise yüzde 50.2'ye düştü. Aynı dönemde Asya/pasifik kıtasının

dünya turizminden aldığı pay ise turist gelirlerinde yüzde 1'den yüzde 13.7'ye, turizm gelirinde de yüzde 2.9'dan 16.2'ye yükseldiği dikkat çekiyor.

Dünya Turizm Örgütü (WTO) verilerine göre, daha önce Amerika ile Avrupa arasında paylaşılmış olan dünya turizm pazarının giderek üçlü bir paylaşımına tabi olacağı görülüyor. 1960 yılında dünya turizm pazarının yüzde 24.1'i Amerika, yüzde 72.5'i de Avrupa'nın elinde iken, şimdi bu pazarın yüzde 21.3'ü Amerika, yüzde 59.3'ü Avrupa, yüzde 13.7'si de Asya/pasifik kıtasının eline geçti.

WTO'ya göre 1993 yılında 500 milyon turist ve 324 milyar dolarlık bir gelirden oluşan dünya turizm pazarı, 2000 yılında 937 milyon turist ve 527 milyar dolar

1994 Bütçesinde üniversitelerin aldıkları pay düşüyor

	1994 Ödenegi
Akdeniz	2.145.230
ODTÜ	991.950
Hacettepe	1.826.490
Gazi	1.265.550
İstanbul	2.679.440
İTÜ	1.080.030
Bogazici	522.685
Marmara	879.980
Yıldız Teknik	407.000
Mimar Sinan	257.700
Ege	1.382.000
Dokuz Eylül	1.034.800
Trakya	450.470
Uludağ	80.900
Anadolu	908.100
Selçuk	760.950
Akdeniz	550.600
Erciyes	546.850
Cumhuriyet	480.960
Çukurova	979.500
Onsekiz Mayıs	528.880
Karadeniz Teknik	775.000
Atatürk	1.137.340
İnönü	510.430
Fırat	556.600
Dicle	717.550
100. Yıl	362.450
Gaziantep	364.565
Toplam	24.912.000

Kaynak: BÜLTEN, Üniversite Öğretim Üyeleri Der. Yay. Org., Ocak '94. Özel eki.

Dünya turizminde her bölge başına yüzde olarak

	Turist sayısı					Turizm Geliri				
	1960	1970	1980	1990	1993	1960	1970	1980	1990	1993
Dünya	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Afrika	1.1	1.5	2.5	3.3	3.6	2.6	2.2	2.6	2.0	2.0
Amerika	24.1	23.0	21.3	20.4	21.3	35.7	26.8	24.7	26.0	29.5
Doğu Asya/Pasifik	1.0	3.0	7.3	11.4	13.7	2.9	6.1	8.2	15.0	16.2
Avrupa	72.5	70.5	66.0	62.6	59.3	56.8	62.0	59.7	54.2	50.2
Orta Doğu	1.0	1.4	2.1	1.6	1.4	1.5	2.3	3.4	2.0	1.5
Güney Asya	0.3	0.6	0.8	0.7	0.7	0.5	0.6	1.5	0.8	0.6

Kaynak: WTO

gelir elde edilen bir pazar haline gelecektir. Bu dönemde dünya turizm pazarının paylaşımının ise şöyle olacağı tahmin ediliyor: Avrupa yüzde 39, Asya/Pasifik yüzde 30.50, Amerika yüzde 27.80, Afrika yüzde 2.70.

■ Açıklama ve düzeltme

Dergimizin 345 ve 346. sayılarında yer alan "Ekonomik ve Sosyal Göstergeler"de bazı yanlışlıklar olduğuna ilişkin eleştiriler aldık. Bu arada aynı bölüm ile ilgili olarak bazı okuyucularımız da yanlış anlaşılmalara neden olmamak için kullanılan verilerin kaynaklarının mutlaka belirtilmesi ve kaynakların sağlıklılığı konusunda dikkatimizi çekti.

Öncelikle konuya gösterdikleri duyarlılıklar nedeniyle okuyucularımıza teşekkür ederiz.

345. sayımızda yer alan sendikalaşma oranı ile ilgili olarak Kristal-İş Sendikası'ndan Sayın Zafer Aydın'ın gönderdiği açıklamayı aynen yayımlıyoruz.

İktisat Dergisi'nin Ocak '94'de yayınlanan 345. sayısının Ekonomik ve Sosyal Göstergeler bölümünde yer alan bir tablo ve yorumunda Türkiye'de sendika sayısının ve sendikalaşma oranının arttığı belirtilmiştir.

Türkiye'de DİSK'in yeniden faaliyete geçmesiyle birlikte sendika sayısı art-

mıştır, ancak sendikalaşma oranının arttığından söz edilemez. Resmi makamlarca yüzde 66-68 civarında kabul edilen sendikalaşma oranı gerçeği yansıtmamaktadır. Eğer Türkiye'de sendikalaşma oranının yüzde 66 ise bu demektir ki Türkiye'de sendikal örgütlülük Norveç, Belçika, İngiltere, İtalya, Almanya, Avusturya gibi bir çok ülkeden daha gelişmiş durumdadır.

Çalışma Bakanlığı, 82 Anayasasının 51. maddesine de dayanarak sendikalaşabilecek kesim söz konusu olduğunda, sadece SSK kapsamında çalışan işçileri anlamaktadır. Diğer sosyal güvenlik kuruluşlarına bağlı çalışanları, yasadışı istihdam edilenleri, memurları sendikalaşabilir saymamaktadır. Oysa Türkiye'nin de imza koyduğu, taraf olduğu birçok uluslararası sözleşme tüm çalışanlara sendikalaşma hakkının tanınması gerektiğinden söz etmektedir. Konuya böyle yaklaştığımızda, Türkiye'de ücret karşılığında çalışanların sayısı 7.588.275'dir. Bu sayı içerisinde ÇSGB'nin ilan ettiği sendikal oranı yüzde 34'dür. Aslında bu da gerçek sendikalaşma oranını göstermemektedir. Çünkü Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı kayıtlarındaki sendikalı sayısı abartılıdır. İşten atılan, ayrılan, emekli olan, vefat eden dolayısıyla sendika üyeliği düşen, bir çok insan istatistiklerde sendikalı gözükmektedir. Son dönemde baraj aşma amacıyla yapılan "naylon üyelik"te istatistiklerde iyice bir şişmeye yol açmıştır.

Gerçek sendikalaşma oranını gösteren rakam toplu iş sözleşmesinden yararlanan işçi sayısıdır. Çünkü sendika üyeliğinin ana amacı toplu iş sözleşmesinden yararlanmaktır. Sendikayı derneklere, vakıflardan, ayıran en temel nokta toplu iş sözleşmesi imzalayabilmesidir. Toplu iş sözleşmesinden yararlanan işçi sayısı ise Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı verilerine göre 1.541.000'dir. Bunun toplam ücretlilere oranı yüzde 20'dir. Yani Türkiye'deki gerçek sendikalaşma oranı yüzde 20'dir.

Aktif nüfus içerisinde toplu iş sözleşmesinden yararlananların, bir başka ifade biçimiyle sendikaların oranı ise yüzde 7.2'dir. Bu oran 1990'da 8.6 idi. Faal nüfus artmasına rağmen toplu sözleşmeden yararlanma oranı artmamış, aksine azalmıştır.

Zafer AYDIN

Sendikalaşma oranı artıyor mu?

Aktif Nüfus	21.284.313
Toplam Ücretliler	7.588.275
SSK'lı İşçiler	3.796.702
Sendikalı Sayısı	2.610.122
TİS'den Yararlanan İşçi Sayısı (1991-1992)	1.541.000
SSK'lı İşçilerin Sendikalaşma Oranı	68.7
SSK'lı İşçilerin TİS'den Yararlanma Oranları	40.5
Ücretliler İçinde Sendikalaşma Oranı	34.3
Aktif Nüfus İçinde TİS'den Yararlanılanların Oranı	7.2
Ücretliler İçerisinde TİS'den Yararlanma Oranı	20.3

Kaynaklar:

- * Hane Halkı İşgücü Anketi, Ekim 1992
- * SSK İstatistik Yılı, 1992
- * Çalışma Hayatı İstatistikleri, Kasım 1993
- * Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Ocak '94 İskolu İstatistikleri

■ Açıklama ve düzeltme

346. sayımızda yayımlanan "Gazete ve dergileri kimler okuyor" başlıklı yazı ile ilgili olarak Yöntem Araştırma ve Danışmanlık şirketinden Sayın M.Bülent Gündoğmuş kısa bir açıklama gönderdi. Gündoğmuş'un açıklaması, sözkonusu araştırmanın Basın İzleme ve Araştırma Kurulu (BİAK) tarafından değil doğrudan kendilerinin yaptığını belirtiyor.

Gündoğmuş, ayrıca, yazı da geçen "Omnibus" sözcüğünün yanlış bir anlaşılmaya yol açmaması için şöyle düzeltilmesi gerektiğini söylüyor:

"Omnibus, birden çok müşterinin özel sorular sorarak katıldığı, düzenli aralıklarla tekrarlanan, örneğinin temsil yeteneği yüksek, ekonomik ve kısa sürede tamamlanabilen esnek bir araştırma yöntemidir. Bu arada ilke olarak kullandığımız her yazı ve verinin kaynağını gösterme konusunda özel bir çaba harcamamıza karşın, sözkonusu yazıda araştırmanın kaynağını atlanmış olmasını kendi açımızdan bir eksiklik olarak görüyor, bunun için de araştırmayı yapan Yöntem Araştırma ve Sayın Gündoğmuş'tan özür dileriz.

GAZETE TİRAJLARI

(Bin Olarak)

	Kasım	Aralık	Ocak	19/25 Şubat
Sabah	658	797	931	632
Hürriyet	631	536	598	588
Milliyet	578	483	512	499
Türkiye	400	400	404	472
Zaman	290	281	282	312
Gün	224		242	150
Meydan	152	168	152	137
Spor		177	205	148
Fotomac	137	113	124	118
Bugün	100	92	106	72
Fotospor	68	38	37	118
Cumhuriyet	62	61	62	68
Milli Gazete	30	29	31	33
Süper Tan	29	28	28	20
Özgür Gündem	20	27	27	17
Yeni Günaydın	24	16	17	25
Tercüman	10	8	9	8
Vakit	10	12	13	17
Aydınlık	7	6	6	6
TOPLAM	3.893	3.430	3.786	3.440

kendine özgü hatları ve aerodinamik yapıları hemen dikkatinizi çekecektir.

Daha yakından tanımak için kapısını açtığınızda ise konforla dolu ferah bir dünya ile karşılaşacaksınız. Yüksek bir tavan, hareket edebilen ön koltuklar, 90 derece açılabilen kapılar, rahat bir oturma alanı, geniş bir görüş açısı... Yeni Tipo'ların içi, bir üst kategorideki otomobillerden bile daha büyük, daha geniş.

Size daha konforlu bir ortam sunabilmek için yeni Tipo'larda; merkezi kilit sistemi, ergonomik parçalar ve içten ayarlanabilen dış dikiz aynaları bulunmaktadır.

Tipo S modellerinde analog gösterge, Tipo SX ve SLX'lerde dijital gösterge, elektrikli ön koltuk camları ve hidrolik direksiyon, SLX modelinde ise, ayrıca, alüminyum jantlar ve size yazın en sıcak günlerinde bile serin bir yolculuk ortamı sağlayacak air-condition sistemi var.

Boş olduğuna

TOFAS

al barlarla desteklenmiş bulunuyor.

Güçlendirilmiş iç kabin ve ana şasi elemanları sürücünün ve yolcuların güvenliğini daha da pekiştiriyor.

Yeni Tipo'nun 1.6 lt'lik güçlü ve atak motoru aynı zamanda kurşunsuz benzin de yakabiliyor.

Hepsi bu kadar değil. Diğer Tofaş modelleri gibi tüm Tipo'lar da, Tofaş'ın kilometre sınırı olmaksızın mekanik, çürüme ve paslanmaya karşı ise 3 yıl özel garantisi altında.

Tofaş'ın tüm yurdu kapsayan servis ağı ile Opar'ın bol ve hesaplı yedek parça güvencesi her zaman yanınızda.

Gördüğünüz gibi yeni Tipo'lar, boş olduklarında bile, konfor ve ayrıcalıklarla dopdolu.

Görmeniz ve sahip olmanız

için sizi bekliyorlar.

YENİ TIPO

bile dopdolu

FIAT

"Türkiye büyük bir borsaya dönüştü"

Türkiye bir spekülâtörler dünyası içinde yaşamaktadır. Başbakan Türkiye'yi bir borsa gibi görüyor, kendisini de bir borsa bankeri gibi. Türkiye büyük bir borsaya ve spekülâtörler dünyasına dönüştü.

Aşağıdaki metin Korkut Boratav'ın 12 Şubat 1994 tarihinde, Toplumsal Araştırmalar Kültür ve Sanat İçin Vakıf'ın düzenlediği panele sunmuş olduğu tebliğdir.

Prof. Dr. Korkut BORATAV

Bugünün krizini, biraz daha genel bir perspektife oturarak tartışmak istiyorum. Öyle düşünüyorum ki, zaman zaman globalleşme, globalizasyon denilen sürecin çeşitli boyutlarını ve bizim gibi ülkelere yansıma biçimini kavramadan, Türkiye'nin şu anda içinden geçmekte olduğu çalkantıyı kavramak pek kolay değildir.

Globalleşme eski bir kavram, fakat günlük literatürde sıkça kullanılan ve siyasetçilerin sözcükleri arasına katılan kavramın biraz daha ayrıntılı dökümünün yapılması gerektiği düşüncesindeyim. Bunu dünyanın ekonomik bir bütün oluşturma süreci olarak anlayabiliriz. Ve bana göre olayın Sovyetler Birliği-Doğu Avrupa bölgesinde meydana gelen dönüşümlerle de ilgisi yok. Bu kavramı ticaret, sermaye, para ve emek bağlamında ele alalım.

Ticarette serbestliği genelleştirme doğrultusunda kuvvetli bir eğilim var. Bu, özellikle dünyanın, bizim gibi çevre ülkelerinde daha etkili olan bir süreç. Çevre ülkelerinin özellikle gümrük ve gümrük dışı kontrolleri kaldırması bekleniyor. Nihayet son GATT anlaşması da bu doğrultuda kuvvetli adımlar atıyor. Ticarette serbestliğin, giderek tüm engellerin kaldırılacağı bir dünya oluşması hedefine bağlı olduğu ileri sürülüyor. Ancak şunu görmezlikten gelemeyiz. Bu eğilim, bir yandan resmi söylemde, yani dünya kapitalizminin merkezinde, finans kapitalin üst organlarında kuvvetle savunulurken, gerçek uygulamalarda ve aslında bu görüşlerin altında kuvvetle yatan ikinci bir eğilim taşıyor. Ona bazıları neo merkanti-

lizm diyor. Bu şu anlama geliyor: ticarette serbesti iyidir, ama bana yaradığı sürece... Yani ihracat iyidir, ithalat kötüdür anlayışına sahip olan pek çok ülke var. Gerçek anlamıyla liberal bir dış ticaret anlayışı, yahut liberal iktisat felsefesi böyle bir yaklaşımdan yana değildir. Bunun en kuvvetli savunucusu bugün Amerika'dır. Bu anlayış bazan güdümlü ticaret ifadesiyle ortaya çıkıyor. Örneğin, Japonya'nın Amerika'ya yönelttiği kuvvetli eleştirilerden biri budur; zira Japonya Amerika'nın ihraç mallarına karşı, Amerika'nın hatta Avrupa'nın uyguladığı türden tarife dışı, ticaret dışı gümrük engelleri uygulamıyor. Japonya üstünlüğünü başka öğelerden, yani ekonominin

Ticaret serbestisi bizim gibi üçüncü dünya ülkelerinde kuvvetle telkin ediliyor ve yavaş yavaş bu doğrultuya gidiyoruz. Ve bizim artık, örneğin yapay teşvikleri kullanmamız giderek güçleşiyor, buna mukabil bala Amerika ve Avrupa'da, müzakerelerde tartışma konusu olmakla beraber, tarife dışı engeller denilen engeller tasfiye edilmiş değil. Buna mukabil, gümrükler sürekli olarak indiriliyor.

reel değişkenlerinden türeyerek kazanıyor. Fakat Amerika sürekli olarak Japonya'ya, benden daha fazla mal al, baskısını yapıyor.

Ticaret serbestisi bizim gibi üçüncü dünya ülkelerinde kuvvetle telkin ediliyor ve yavaş yavaş bu doğrultuya gidiyoruz. Ve bizim artık, örneğin yapay teşvikleri kullanmamız giderek güçleşiyor, buna mukabil hala Amerika ve Avrupa'da, müzakerelerde tartışma konusu olmakla beraber, tarife dışı engeller denilen engeller tasfiye edilmiş değil. Buna mukabil, gümrükler sürekli olarak indiriliyor.

Türkiye bağlamındaki durum nedir? Türkiye artık ihracat teşviklerini, esas olarak döviz kuru dışı unsurlara bağlamak bakımından, büyük güçlüklerle karşılaşmakta. Yani, Türkiye kendi ekonomisini, sanayini, maliyet-ücret ve döviz kuru değişkenlerine dayalı olarak ihracatını artırabilme olanağına sahip. Amerika'nın ve AT'nin uyguladığı tarife dışı engelleri uygulama imkanını giderek terketmekte, bir iki istisna dışında esas olarak ticaret bakımından korumacı unsurlardan yoksun bir şekilde dünya ticaret akımlarına entegre olmakta. Türkiye'nin gümrük birliğine girişi de bu bağlamda ele alınabilir. AT'a tam üye olarak değil, gümrük birliği çerçevesinde giriyor. Tekstil ve tarım ürünlerine yönelik engellemelerin bir ölçüde hafiflemesi gündemde, fakat buna mukabil, AT'nin ticaret politikasından yararlanmadan, yani kendisi AT'nin engellerini uygulayamadan, ortak gümrük tarifesi dışı dünyaya karşı uygulama yükümlülüğüne girecek, fakat karar alma süreçlerine katılmayacak. Dolayısıyla emeğin serbest dolaşımı imkanı tamamen gündem dışı kalacak, pasif bir konumda bir ticari entegrasyona sürüklenecek. Böyle bir ortamda ticaret, bizim gibi ülkelerde üç değişkene bağlı olarak rekabet gücü kazanıyor. Yani emek verimi, döviz kuru ve ücretler.

Türkiye, dolayısıyla bu yapıda bir ticaret dünyasına, biraz sonra söyleyeceğim döviz kuru ile ilgili değişkenler de çok kısıtlandığı için, esas olarak ücretler üzerine dayalı bir rekabet dünyasına giriyor. Tabii ikinci değişken olan, emek verimliliği, yani teknoloji ve sanayileşme ile ilgili süreçleri de ayrıca ele almak lazım.

Sermaye ile ilgili olan boyutu bakımından, ticarete konulan istisnalar bir yana, yani o merkantilist tavır bir yana, dünya tamamen bütünleşme halinde. Sermaye hareketleri ticaretteki istisnaları tanımaz bir şekilde bütünleşiyor. Dolayısıyla, bizim gibi ülkelerde, dünya finansal sistemiyle bütünleşmeyi sağlayan tek bir finansal, sistem olsun görüşü ortaya atılıyor. Bu tam serbestliğinin aşağı yukarı istisnası yok. Yani buna bir kere girdiğiniz andan itibaren, istisnaları uygulamanız çok zor. Burada ödün yok.

Tabii buradan şunu çıkartabiliriz; batı metropollerini halen ikinci dünyanın dinamik ekonomileri ve keza Uzak-doğu'nun, Japonya başta olmak üzere, güçlü ekonomileri karşısında tam güven içinde değiller, hatta avantajlarının yavaş yavaş aşındığını hissediyorlar. Güdümlü ticaret felsefesinin reel dayanakları bunlar. Buna mukabil sermaye hareketleri bakımından hiçbir engel istemiyorlar.

Burada hemen şunu söyleyeyim; sermaye hareketi de-

Globalleşme bir yandan resmi söylemde, yani dünya kapitalizminin merkezinde, finans kapitalin üst organlarında kuvvetle savunulurken, gerçek uygulamalarda ve aslında bu görüşlerin altında kuvvetle yatan ikinci bir eğilim taşıyor. Ona bazıları neo merkantilizm diyor. Bu şu anlama geliyor; ticarete serbesti iyidir, ama bana yaradığı sürece... Gerçek anlamıyla liberal bir dış ticaret anlayışı, yabut liberal iktisat felsefesi böyle bir yaklaşımdan yana değildir.

nirken aslında daha çok, iktisatta dolaysız sermaye yatırımı denilen, yani esas olarak sermayenin ülke dışında reel yatırımları, yani kapasite artırıcı yatırımları, eski usul madenlere, altyapıya, daha sonraki dönemlerde sanayiye dönük yatırımlarını düşünebilirsiniz. Fakat bugünün dünyasında belirleyici olan sermaye hareketi bunlar değildir. Tüm dünya büyük bir spekülasyon kısa vadeli sermaye hareketlerinin arenası haline gelmiştir. Dolayısıyla sermaye hareketlerindeki serbestliğin bu kısa vadeli sermayenin ülkeden ülkeye faiz farklarını, döviz kuru hareketlerini izleyerek hızla aktığı bir ortam oluşturuyor. Bu tabii bizim gibi ülkeler için önemli sonuçlar getiriyor.

Sermaye hareketlerinin bu derece bütünleşmesi para sistemlerinin de bütünleşmesine yol açıyor. Avrupa bunu açıkça hedefledi. Maastrich anlaşması, Avrupa için tek bir para öngörüyor ama belli koşullarla tek bir para öngörüyor. Ve Avrupa'da, ulusal paralar arasında sabit kurlardan oluşan ve belli bir aralığın ötesinde oynamayı kabul etmeyen bir düzenleme var. Zaman zaman bazı ulusal paralar düzenlemenin dışına taşıyor. Yani idare edemiyor bunu. Ama esas olarak tek bir para sistemine gidiş var ve bu önemli sonuçlar içeriyor. Dolayısıyla bu üç öge bakımından, metropol ülkelerinin belli istisnaları var. Fakat liberal söylem bu istisnaların da kaldırılmasını güya savunuyor. Sermaye hareketleri bakımından istisnalar aşağı yukarı hiç kabul edilmiyor. Batı ekonomileri içinde aşağı yukarı tam hareket var. Üçüncü dünya ülkelerine de giderek liberalizasyon telkinleri yapılıyor. İlk önce ihracata açılım, daha sonra ithalatınızı serbestleştirin, ondan sonra da sermaye hareketlerinizi serbestleştirin, yani ülkeye dışardan giren, ülkeden dışarıya çıkan tüm sermaye hareketlerini, döviz kurlarını da buna uydurun telkiniyle bu dünyaya giriyor bizim gibi ülkeler de. Bu adım atıldıktan sonra geri dönüş iyice zorlanıyor.

En degerli kar ortaklarımızdan biri.

Nesli tükenmekte olan
Tepeli Pelikan, ülkemizin
korunması gereken doğal
zenginliklerinden biri.

Garanti, kârının
bir bölümüyle, kuş
türlerinin korunması için
çalışmalar yapan

Doğal Hayatı Koruma
Derneği'nin projelerini
destekliyor.

GARANTİ

Bütün bu globalizasyon söyleminin en aldatıcı ve en sahte özelliğini açık ve seçik ortaya koyan olay emekle ilgili boyutu. Dünyanın bir bütünleşme süreci içinde olduğunu söyleyenler, emek unsuruna gelindiği zaman bunu kabul etmiyorlar. Yani öyle bir dünya ki, sermaye hareketlerinde hiçbir engel tanımıyor, ticarete, yani mal hareketlerinde, özellikle dünyanın yoksul kesimlerinin engelleri yavaş yavaş kaldırılmaya doğru gidiliyor, aşağı yukarı Türkiye'de de ticari engeller sıfıra doğru yaklaşıyor. Ama emek hareketlerine gelindiği zaman globalleşmenin sözü geçmiyor. Bu tabii bütünleşmiş bir dünya modelinin sahte yüzünü açık ve seçik gösteriyor. Emek zengin ülkeler tarafından muhasara altında tutuluyor. Bu, bana göre önümüzdeki yılların siyasi, ekonomik ve sosyal gündemini kuvvetle belirleyecek bir husus. Emek kaçmak istiyor, gitmek istiyor. Yaşam standartlarındaki farklar, bütünleşen dünyanın emek bakımından koyduğu sınırların da aşılması gerektiğini gündeme getiriyor, ama engeller giderek ağırlaşıyor. Batı ekonomilerinin, emeğin serbestleştiği bir dünyayı kabul edecek sosyal ve ekonomik koşullar taşımadığını biliyoruz. Tabii bu, önümüzdeki yılların çok kuvvetli belirleyicisi olacak.

Bu bağlamda dünyanın adeta haritasının yeniden çizildiğini görüyoruz. Emek serbestisini de içeren bir dünya, yani adeta zenginler klübü ve bu klübe katılmanın mücadelesini veren çevre ülkeleri. Şu veya bu şekilde bu bilincin içinde olan çevre ülkelerinin egemen sınıfları bu klübe katılmanın mücadelesi içindeler. Türkiye bu katılabilirlikte azami noktaya ulaşmış durumda, bu katılım sadece gümrük birliği bağlamında olacaktır. Sadece Türkiye için, İslam uygarlığının alt ögesidir, gözü Orta Asya'ya doğru dönmektir türünden şeyler deniliyor.

Bu tür bir globalleşme modelinin bazı sonuçları var. Bu sonuçları Türkiye bağlantısını da kurarak oluşturmaya çalışacağım. Bir kere para ve kur politikaları dışında iktisat politikaları uygulamak artık mümkün değildir. Yani döviz kuru ve para politikasıdır tek etkili araç. Bunu hem gelişmiş ülkeler için söylüyorum hem de biraz sonra Türkiye için de vurulayacağım. Gelişmiş batı ülkelerinin, para sistemleri birbirine yaklaşırsa, bir kere döviz kuru gündemden çıkıyor ve tek etkili araç para politikası oluyor. Fakat para politikasını yürütmek de, devletlerin, yani siyasi iktidarların otoritesi dışına çıkıyor, otonom merkez bankaları modeli geliyor. Merkez bankaları hükümetlerin müdahalesinin dışında otoriteye sahip bir konum taşıyor. Böyle bir durumda, hükümetlerin eli kolu bağlı, hükümetlerin bütçe açıklarını finanse

etmeleri fevkalade zorlaşıyor, dolayısıyla denk bütçeye kayma eğilimi hakim oluyor. Tabii bu denk bütçeye kayma eğilimi bütçe ile ilgili problemleri uluslararası sermaye hareketleri ile telafi imkanı veriyor. Yani böyle bir modelde bütçe açığı verirsiniz, bu açığı kapatmanın tek yolu uluslararası sermaye hareketleri ile sağlanabiliyor. Tabii bu da şu anlama geliyor: Hükümetler bir yerde merkez bankaları tarafından da büyük ölçüde simgeleşen, finans kapitale tabi organlar haline geliyor. Yani ulusal iktisat politikaları aşağı yukarı son tahlilde faiz ve para politikalarına bağlı oluyor, fakat faize ve para politikalarına dönük kararlar alma mekanizması da hükümetlerden kopuyor, merkez bankalarına intikal ediyor.

Böyle bir dünyada dış borç diye bir kavram da önemi ni kaybediyor. Ama tabii burada gelişmiş ülke perspektifinden bakıyorum olaya. Nitekim batı ekonomilerinin dış borçları, örneğin ABD'nin dış borçlarını hiç bir iktisadi analiz dikkate almaz, dünyanın en borçlu ülkesi olduğu halde hiçbir handikap değildir.

Bu bağlamda, eğer faiz, kur politikaları siyasi iktidarların, hatta iktisat politikasının gündemine çıkıyorsa, rekabet gücü nasıl sağlanıyor? Rekabet gücünün iki belirleyicisi oluyor. Birincisi teknolojik atılım, ikincisi ücret. Dolayısıyla ücretlerle ilgili yeni bir düzenleme gündeme geliyor. Ücretlerin baskı altında tutulması rekabetin ana koşulu-

Bütün bu globalizasyon söyleminin en aldatıcı ve en sabte özelliğini açık ve seçik ortaya koyan olay emekle ilgili boyutu. Dünyanın bir bütünleşme süreci içinde olduğunu söyleyenler, emek unsuruna geldiği zaman bunu kabul etmiyorlar. Yani öyle bir dünya ki, sermaye hareketlerinde hiçbir engel tanımıyor, ticaretle, yani mal hareketlerinde, özellikle dünyanın yoksul kesimlerinin engelleri yavaş yavaş kaldırılmaya doğru gidiliyor, aşağı yukarı Türkiye'de de ticari engeller sıfıra doğru yaklaşıyor. Ama emek hareketlerine geldiği zaman globalleşmenin sözü geçmiyor.

dur. Daha önceki dönemlerde rahatlıkla yapılabilen, rekabetçi devalüasyonlar artık gündemde değildir. Aslında döviz kuru bağımsız bir politika aracı değildir, para politikasının bir sonucudur. Dolayısıyla teknolojik atılımlarla, ücret rekabeti üzerine kurulu bir dünya söz konusu olan.

Ücret rekabetindeki eğilim de şudur: Sendikal hareket önemini yitiriyor. Sendikal işçi sayısının azalması Batı aleminde aşağı yukarı evrensel bir eğilim. İşgücü piyasasının ve kolektif düzenlemenin önemi azalıyor, bireysel işgücü aktinin önemi artıyor. Yani giderek artan şekilde işçi ile işveren arasında bireysel bir sözleşme söz konusu. Amerikan sistemi budur. Avrupa sistemi bu değildi, ama Avrupa sisteminde de giderek artan eğilim bu doğrultuya girdi. Yani Amerika'da, normal bir işverinde, diyelim ki ağır ve geleneksel sanayinin öbeği dışındaki tüm işyerlerinde ücretler sırdır, insanlar birbirlerine ne kadar ücret aldıklarını söylemezler. Hatta iş akdi imzalanırken bu da bir koşul olarak söylenir. Böyle bir durum yaratılmaya çalışılıyor. Bu tabii ücret rekabetinin en azından kurumsal altyapısını oluşturuyor.

Bu koşullarda sanayinin ne kadar rekabet edebilirliği önem kazanıyor. Verim düşük, ücret de düşük, ama ücret farkı verim farkından daha fazlaysa belli bir rekabet imkanın doğar.

Mesela, tekstil sanayine karşı, batının koyduğu engeller, teşvik unsurları dışında bile Türkiye'nin belli bir rekabet gücü taşıdığını gösteriyor. Ama problem şudur: Ticaretten daha önemli olan adım, sermaye hareketlerinin serbestleşmesi, kambiyo kontrollerinin ortadan kalkmasıdır. Bu olduğu andan itibaren bizim gibi bir ülke şu çerçeveye gi-

rer. Kambiyo serbestliği ve sermaye hareketlerinin serbestleşmesi halinde, eğer başka hiçbir şey değiştirmesek, örneğin 1980 koşullarında böyle bir şey getirirseniz, Türkiye'den sermaye kitle halinde yurtdışına kaçır. Böyle bir şeyi gündeme getirebilmeniz ve sürdürebilmeniz ana koşulu, Türkiye'de faizleri yüksek tutmak, doları da ucuz tutmaktır. Sadece ucuz tutmak değil, doların ucuz kalacağına ilişkin bir beklentiyi sürdürmek gerekiyordu. Yani elinde rezerv çok vardır, doları pahalılandırmayacağım beklentisini sürdürmekle bu sağlanabilirdi. Böyle bir durumda yurt dışından sıcak para dedğimiz, o kısa vadeli sermaye hareketleri Türkiye'ye gelir ve bu Türkiye'nin rezervlerini yükseltir. Bunun maliyeti nedir? Finansal alanda Türkiye'ye sağlanan bu imkanın iki tane maliyeti vardır. Birincisi yüksek faizler Türkiye gibi bir ülkede yatırımları kısıtlar, dışarıdan gelen sermaye de yatırımcı sermaye değildir. Bu sermaye nasıl bir sermayedir? Üç tane kaynağı vardır. Birincisi spekülasyon dış kökenli sermaye: bu Türkiye'ye girecek, yüksek faizi toplayacak, istediği zaman kaçacak. Tam spekülasyon sermaye, nereye girecek Türkiye'de? Hazine bonosu alacak, borsa yükseliyorsa borsaya girecek, hatta isterse mevzuata dönecek. Ama bir şekilde yüksek finansal getiriyi alacak, sene sonunda döviz pahalı olmadığı için, faizler dövizden daha yüksek olduğu için kaçıp gidecek. Birincisi bu. İkincisi, bankalar. Bankalar dıştan görece olarak ucuz faiz alacaklar, aldıkları krediyi hazine bonosuna çevirseler bile dolar üzerinden, sene sonunda olağanüstü bir kar elde edecekler. Yani elde ettikleri faizi yeniden dolara çevirdikleri zaman yüksek kar elde edecekler. Üçüncüsü ise, firmalar ve kamu kuruluşları. Bunu da istiyorsanız beraber, istiyorsanız ayrı ayrı alırsınız. İçte kredi faizleri çok yüksek olduğu için kamu kuruluşları ve firmalar normal koşullarda ithal mallarının finansmanı için dış kredi, ithalatın, kullanırken şimdi iç finansmanın yerine geçiyor. Kamu kuruluşları, mesela KİT'lerden herhangi birisi ücretleri ödemek için dış kredi alabiliyor. İç krediden daha ucuza geliyor bu. Ama şu şartla ucuza geliyor. İç faizler yüksek, doların artma hızıyla ilgili beklenti düşük olacak.

Türkiye ne zaman yaptı bu işi? Türkiye için bana göre bu bağlamda, yani finansal sistemin dünya finans sistemine entegre olmasında iki tane kritik tarih var. Birincisi 80'li yılların ortalarına doğru bireylerin döviz tutma ve döviz hesabı açma imkanı kazanması. Bu Türkiye'de esas olarak bireylere döviz yönelme imkanı verdi. Böylece vatandaş döviz de bir plasman aracı olarak görmeye başladı. Yani gayrimenkul, altın, vadeli mevduat gibi bir araç olarak görmeye başladı. Döviz böylece bankaya yatırılabilen, cepte tutulabilen, enflasyon karşısında kendini güvence altına alan bir noktaya geldi. Bu, Cebinde on dolar tutan adamı hapse mi atacaksınız, söylemiyle getirildi. Ve bu Türkiye'nin dolarlaşmasına dönük ilk adım oldu. Fakat bu adım çok vahim değildi. Türkiye bununla yaşayabilirdi. Zaten bunu önlemek de çok zordu. Çünkü Türkiye gibi dışarda çok sayıda işçisi olan bir ülkenin, bireylerin döviz taşımasını engellemesi için ge-

1992 YILINDA MİLLİ PİYANGO'DAN

TALİHLİLERE

1.8 TRİLYON KAMU'YA

1.3 TRİLYON

833.7 MİLYAR	SAVUNMA SANAYİ DESTEKLEME FONU'NA
9.8 MİLYAR	S.H.VE ÇOCUK EĞİTİM KURUMU'NA
43.8 MİLYAR	OLİMPİYAT OYUNLARI'NA
97.4 MİLYAR	TANITMA FONU'NA
359.3 MİLYAR	HAZİNE'YE

 MİLLİ PİYANGO

rekli polisiye tedbirleri alması zordur. Fakat '89 yılında Bakanlar Kurulu kararıyla daha kritik bir adım attı Türkiye. Resmî adı 32. sayılı karar denen yani Türk parasını koruma kanununun uygulamasına ilişkin bir kararlar, bireylerin dışında tüm tüzel kişiler, bankalar, firmalar ve kamu kuruluşları da sermaye hareketleri bakımından serbest bırakıldılar, adım adım. Bireylerin de serbestisi arttı, bireylerin döviz taşıma, döviz hesapları açma serbestisinin dışında, döviz serbestçe yurtdışına aktarma imkanı verildi ve sınırlar kalktı. Şu anda hiçbir sınır yok. En azından teorik sınır yok. Böylece tüm Türkiye, tüm ilgili ajanlar döviz, yerli para ve yerli paranın farklı plasman alanları arasında bir spekülasyon ortamına girdiler. Giderek tüm süreç, Türkiye bakımından işledi.

Yaptığım hesaplara göre, '89 ile '93 arasında demin söylediğim türden, en karlı, ama güvenceli plasman aracına yatırım yapan yabancı spekülasyon yıllar itibarıyla elde ettiği getiri bazı tarihlerde dolar üzerinden yüzde 40'ı aşan faiz getiriyor. Yani kurun düşük kaldığı '89 yılında böyledir. '93 yılında da bu yüzde 20'ye yaklaşıyor. Dış dünyada doların getireceği faiz, yüzde 6, yüzde 7 civarında falandır. Bu derece yüksek bir faiz Türkiye'ye olağanüstü sıcak para getiriyor. Türkiye ticaret bakımından handikaplı oluyor ama rezervleri artıyor. Yani ticaret açığı '93 yılında rekor seviyeye geliyor ama rezervleri artıyor. Böylece tüm Türkiye borsa haline geliyor. İktisadi tartışmalar tamamen bu ortamda oluyor.

Balonun delinmesi kaçınılmazdır. Bu bir sabun köpüğü ekonomisidir. Reel tabanı zayıftır. Yatırımları handikape eder. İhracatları handikape eder. İthalatı artırır. Bu ne demek? Dış dünya Türkiye'yi finanse ediyor demek. Yani Türk halkı yüksek seviyede tüketim yapsın diye dış dünya bize kaynak aktarıyor. Ne kadar iyi, rahat bir dünya, ama hayal. Böyle güzel bir ütopya sonsuza kadar sürse iktidarlar hiç seçim kaybetmezler. İngilizce bir laf vardır, hem pastanı yiyorsun, hem de olduğu gibi kalıyor, bunun gibi bir dünya. Bu balonun patlaması kaçınılmazdır. Bu ayrıca bir finans, kapital ve rantıye, spekülasyonlar dünyası ve bu balonu patlatan da bir başka finans kapital ögesi oluyor.

İki yıl öncesine kadar, ismini bilmediğimiz, Standart and Poors diye bir yer kötü puan veriyor Türkiye'ye. Ne olmuş kötü puan verirse? Reel ekonomide bir değişme yok. Türkiye'de verim aynı, ücretler aynı. Fakat bu birdenbire balonu patlatıyor ve bu spekülasyonlar dünyası sözünü ettiğimiz kur ve dövizle ilgili beklentileri birdenbire değiştiriyor. İlk beklenti dövizin pahalanaacağı beklentisi. Dövizin pahalanaacağı beklentisi, TL'den dolara ve Türkiye'den dışarıya kaynak aktarma kapısının açılması demek. Bunu yaptığımız andan itibaren çok fazla görülen, MB döviz rezervleri birden bire erir. Rezervlerin erime hızı bir noktanın altına gelince kartopu gibi büyür. Buna karşı iktisat politikasını yürütenlerin getirebildiği tek çare faizleri yükseltmek olur. Faizlerin çılgınca yükseldiği bir dönemden geçiyoruz. Bu öyle bir şey ki, bir yıl ya da üç ay önce döviz ve faizlerin zaten biraz

İki yıl öncesine kadar, ismini bilmediğimiz, Standart and Poors diye bir yer kötü puan veriyor Türkiye'ye. Ne olmuş kötü puan verirse? Reel ekonomide bir değişme yok. Türkiye'de verim aynı, ücretler aynı. Fakat bu birdenbire balonu patlatıyor ve bu spekülasyonlar dünyası sözünü ettiğimiz kur ve dövizle ilgili beklentileri birdenbire değiştiriyor. İlk beklenti dövizin pahalanaacağı beklentisi. Dövizin pahalanaacağı beklentisi, TL'den dolara ve Türkiye'den dışarıya kaynak aktarma kapısının açılması demek.

anormal olan aralığı yeniden korunmaya çalışılıyor; ama çok daha yüksek bir düzeyde. Yani şu anda döviz kuru enflasyonun çok üstüne çıkmış, faizler ise daha da çıkmış durumda. Bir gecede, bugün MB ile Bankalar arasında yapılan gecelik kredi anlaşmalarında uygulanan faiz yüzde 300'leri, 400'leri buluyor. Yani gecede yüzde 2 puan verilebiliyor, ki çok istisna olarak bir günlük yapılır. Batıda da bazen yapılır. Yani bir devalüasyon kararı anında ve eşliğinde, bir günde biter o iş. Ama Türkiye aşağı yukarı bir aya yakın süreden beri bu manyakça faiz olayını pompalıyor.

Bunun sonucu bana göre büyük bir finansal çalkantının devamıdır. Türkiye bir spekülasyon dünyası içinde yaşamaktadır. Başbakan Türkiye'yi bir borsa gibi görüyor, kendisini de bir borsa bankerî gibi görüyor. Vatandaş televizyondan diyor ki, param şuraya değil, şuraya yatır.. Bundan on yıl önce hiç önem taşımayan bir meselesi olan, sadece borsa bankerleri için önem taşıyan bir boyut başbakanın, MB Başkanının, Hazine Müsteşarının günlerini alıyor. Ekranları başında kur ve faizi izliyorlar, Tahtakale'yi izliyorlar. Bu tabii çok vahim bir şeydir. Türkiye böylece bir büyük borsaya ve bir spekülasyonlar dünyasına dönüştü.

Ben şahsen kriz lafını kullanmayı sevmem. Sol çevreler her an her şeyde kriz görürler. Kriz evrensel ve kalıcıdır, daima biraz kuşkuyla karşılamışımdır. Ama bugünlerde, yani son on yıl içinde kriz lafını kullanacaksak, Türkiye 78-80 arasında bir krizden geçti, şimdi de bir finansal krizden geçiyor. Bu finansal krizin bir reel krize dönüşme olasılığı çok kuvvetlidir. Dolayısıyla eğer kriz sözcüğünü kullanacaksak bu o dönemeçlerden biri gibi geliyor bana.

"Para piyasasındaki yangın, reel kesime sıçradı"

Türkiye ekonomisindeki kriz derinleşerek etkisini artırıyor. Önce para piyasalarında başlayan krizin önlenmesi için alınan kararların, diğer para ve maliye politikalarıyla desteklenmemesi reel piyasaları da etkisi altına aldı. Kısaca ekonomiye mal ve hizmet üreten sektörler yangın yerine döndü.

Doç. Dr.
Sadi UZUNOĞLU

Krizin başlangıcını 1994 yılı Ocak ayı olarak değerlendirmek hiç kuşkusuz çok yanlış. Bu sorunun yanıtını vermek için biraz gerilere gidip gelişmeleri değerlendirelim.

Bilindiği gibi Türkiye' nin 1980 ile başlayan ekonomi politika uygulamalarında temel hedef döviz sorununun çözülmesiydi. 1980-1988 yılları arasında iç talep kısılarak ekonominin dışa açılması, ihracat artışı yoluyla Türkiye' ye döviz girişinin sağlanması iktisat politikası uygulamasının temelini oluşturuyordu.

1980-1988 yılları arasında " en az enflasyon artışı kadar kur artışı " benimsendi ve böylece ihracat teşvik edildi. Uygulanan politika sonucu Türkiye' nin uluslararası rezervleri tatmin edici bir düzeye ulaştı.

1988 yıl sonu itibariyle döviz sorununun önemli ölçüde çözülmesi, yeni hedefleri ortaya çıkardı. Ve 1993 yılından itibaren ilk kez enflasyonun düşürülmesi temel hedef haline geldi. Enflasyonun düşürülmesi için yeni bir kur politikası benimsendi. Artık yavaş devalüasyon politikası uygulanacak, bu yolla ithalatın ucuzlaması sağlanacaktı.

Gerçekten de 1989 yılından itibaren enflasyonu orta vadeli bir program içinde makul sayılabilecek düzeylere çekecek politikalar uygulamaya başlandı. Örneğin 1990 yılında para programı ilan edilerek, parasal hedefler ortaya kondu ve Merkez Bankası bu hedeflerin tutturulması için başarılı bir uygulama içine girdi.

Ancak 1991 yılında yaşanan Körfez Savaşı, ekonomide hedeflenen "enflasyonla mücadele programını" felce uğrattı. Çünkü ihracat ve dış kredi bulmada çeşitli sorunlarla karşılaşıldı. Körfez savaşının bitmesinin hemen ardından ya-

pılan seçimler de ekonomi politikasının "enflasyonla mücadele" hedefinin rafa kaldırılmasına neden oldu. Kısaca 1991 yılında körfez savaşı ve uygulanan seçim ekonomisi enflasyonla mücadele programını başarısızlıkla sonuçlandırdı.

1992 ve 1993 yılında iktidara gelen hükümetlerin uyguladığı ekonomi politikaları ise "popülist bir çizgi" taşıdı. Ekonomide yavaş devalüasyon politikası izlenmesine karşın, artık hedef enflasyonun düşürülmesi değildi.

Nitekim 1992 ve 1993 yıllarında ihracatın gelişme trendinin yavaşlaması yeni bir kur politikasının uygulanması gerektiğini ortaya koyuyordu. Eğer kur politikası değişmeyecekse o zaman enflasyonla mücadele temel hedef olmalıydı. Ancak her ikisi de olmadı. İzlenen politika ile hızla artan kamu açıklarına çözüm bulunmadı. Kamu açıklarının finansmanında iç ve dış borç ile Merkez Bankası kaynaklarından yararlanıldı. Bu arada devletin iç borçlanmayı yüksek faizle gerçekleştirmesi, yurt dışından "sıcak para" olarak nitelenen döviz girişini hızlandırdı. Döviz getirip bunu TL 'ye çeviren, daha sonra da bunu hazine bonosu, devlet tahviline yatıranlar dolar bazında yüzde 20-25 oranında getiri elde etti. Oysa doların uluslararası piyasalardaki getirisi yüzde 5 ile 7 civarındaydı.

Krizin şekillenmesi 1993 yılı ortalarından itibaren başladı. İhracat ciddi bir duraklamaya girerken, hızla artan kamu açıkları, bütçe içinde faiz giderlerinin önemli boyutlara ulaşması gibi sorunlar Türkiye' nin sağlam yollardan (ihracat) döviz girişi yapması gereğini ortaya koydu. Ancak hiçbir şey değişmedi. Hükümet iç borç geri ödemelerindeki kısır döngüyü "uzun vadeye yüksek faiz verme " biçiminde çözmeye çalıştı. ▶

Hiç kuşkusuz bu, sorunların ertelenmesinden başka birşey değildi.

Artan kamu açıkları ve bunun büyük ölçüde dış borçla finansmanı uluslararası finans çevrelerinin de dikkatini çekti. Rating kuruluşlarının Türkiye' nin rating notunu düşürmesi gündeme geldi.

Açıklarını dış borçla finanse eden yalnızca devlet değildi. Yavaş devalüasyon nedeniyle dış kaynağın ucuz olduğunu gören bankalar, belediyeler ve özel şirketler de finansman gereksinimlerini dış borçlanmaya giderek karşıladı. Artık yalnızca devlet değil tüm kurumlar "açık pozisyon" daydı. Bundan sonra uygulanacak hızlı devalüasyon politikası ile açık pozisyonda olan tüm kurumların kur farkları nedeniyle büyük zararlarla karşılaşacağı açıktı. İşte kriz burada patlak verdi. Türkiye' nin kredi notunun düşürülmesi, bundan sonra dış kaynaklarla "rahat hayat" sürmeyi zorlaştıracaktı.

Kara çarşamba : 26 Ocak 1994

Kriz gerçeğini gören bankaların daha üç ay öncesinden ellerindeki iç borç senetlerini kırdırarak açık pozisyonlarını kapatmaya çalıştığı biliniyor. Döviz talebi, devalüasyon söylentileri ile birlikte hızla artarken serbest piyasada dolar 22 bin Türk Lirasına kadar ulaştı.

Hazine ve Merkez Bankasının piyasadaki aşırı likiditeyi çekmekte zorlandığı bir dönemde şok kur ayarlaması artık kaçınılmazdı. Sonuçta beklenen gerçekleşti. Yaklaşık yüzde 14 oranında kur ayarlaması yapıldı. Bununla birlikte piyasada faiz oranları yükseltildi. İnterbank' ta gecelik faiz yüzde 500' lere ulaşırken, bankalar mevduat faizlerini üçlü rakamlara getirdi.

Kriz bitti mi?

Krizin, yapılan yüzde 14' lük bir devalüasyon ve yüksek faiz politikasıyla atlatılması mümkün değil. Gerçi

Kriz bitmedi. Yapılan devalüasyon ihracata değil, ekonomideki mal ve hizmetlerin fiyatına yansdı. Yüksek faiz de reel piyasalarda üretimin aksamasına ve hatta durmasına yol açtı. Otomotiv ve beyaz eşya sektöründe fabrikalar tatil edildi. Yine yüksek faiz, finansman maliyetinin artışı ile birlikte fiyatlara yansdı. Yüksek faizi kabul etmesine karşın bankalardan kredi alamayan girişimciler de iflas ile karşı karşıya kaldı.

Tablo.1. 1993 Yılı Sonunda Dolar Kaç TL Olmalıydı?

	M.B.\$ kuru	% Değişme	Enflasyon	Olması Gereken
1988	1.813	-	-	-
1989	2.311	28	63	2.955
1990	2.927	27	60	4.728
1991	5.075	73	66	7.848
1992	8.550	69	70	13.342
1993	14.458	69	66	22.148

Tablo.2. Sanayici Faize Ne Ödüyor?

1 yıllık TL kredi	%200
3 aylık TL kredi	%135-180
Dolar kredisi	Libor+5-7
Mark kredisi	Libor+7-9
Kısa vadeli kredi	İnterbank+10

döviz talebi en azından frenlendi, ancak bu yangının bittiği anlamına gelmiyor.

Öncelikle yapılan devalüasyonun yeterli olup olmadığının tartışılması gerekiyor. Tablodan da izlenebileceği gibi 1988 yılından itibaren eğer "enflasyon kadar kur ayarlaması" yani gerçekçi bir döviz kuru politikası izlenseydi dolar 1993 yılı sonunda kabaca 22 bin 148 Türk Lirası olacaktı. Ancak 26 Ocak 1994' de yapılan kur ayarlaması ile dolar 17 bin 215 Türk Lirası olarak belirlendi, yani kur ayarlaması yeterli değildi. Bundan da ihracatçının memnun olması beklenemezdi.

Diğer tartışılması gereken nokta da yüksek faiz. Kamu açıklarının hızla arttığı bir ortamda, bu açıkların kapatılması gerekiyorsa ve bu açıkları kapatmanın bir yolu da iç borçlanmaysa yüksek faiz yeniden bir kısır döngü yaratmayacak mı?

Evet kriz bitmedi. Yapılan devalüasyon ihracata değil, ekonomideki mal ve hizmetlerin fiyatına yansdı. Yüksek faiz de reel piyasalarda üretimin aksamasına ve hatta durmasına yol açtı. Otomotiv ve beyaz eşya sektöründe fabrikalar tatil edildi. Yine yüksek faiz, finansman maliyetinin artışı ile birlikte fiyatlara yansdı. Yüksek faizi kabul etmesine karşın bankalardan kredi alamayan girişimciler de iflas ile karşı karşıya kaldı.

Yaşanan her kriz bir şey öğretiyor. Bu krizde de öğrendik. Ancak yine hata yapmaya devam ediyoruz. Kamu açıklarını kapatmaya yönelik radikal önlemler almadan uygulanacak para politikalarının etkisi kısa ve geçici. Popülizmi bir tarafa bırakarak toplumsal uzlaşmaya gidelim. Kamuoyuna taşıma suyla değirmeni döndürdüğümüzü, üretmeden bir Avrupalı gibi yaşadığımızı anlatalım. Orta vadeli bir program ile ekonomik istikrarın sağlanmasının zorunlu olduğunu ortaya koyalım. Bu arada Merkez Bankasının ihraç ettiği yüzde 500 faizle tekrar toplamaya çalışmasının da çözüm olmadığını, olamayacağını da önce kendimiz kavrayalım.

*En İyisi Bizsek...
Neden Söylemeyelim?..*

Panasonic

TEKOFAKS

Sungur Savran:

"Ekonominin iki, üç yılda toparlanması mümkün değil."

Sorun genel kanının aksine herşeyden önce bir üretim krizini ortaya koyuş biçimidir. Bu sadece bir para krizi değildir. Para alanında ilk defa gürültülü bir şekilde patlak veren ama temelinde üretimin sorunları yatan bir krizdir.

Sungur Savran ile para krizi ve arkasındaki nedenlere ilişkin söyleşiyi arkadaşımız Hakan Güldağ gerçekleştirdi.

-Geçtiğimiz haftalarda kamuoyunda para depremi, dolar krizi gibi adlarla adlandırılan, bir altüst oluş yaşandı. Olup bitenlere ilişkin çeşitli yorumlar yapıldı. Sence nasıl bir kriz yaşandı ve bunun arkasından ne tür gelişmeler bekleniyor?

Savran - Dedğin gibi çeşitli yorumlar yapıldı ama bunların arasında hakim olan birkaç çizgi vardı. Onları kısaca özetlersek önce yanlışları saptamak daha kolay olur. Mesela basında "psikolojik" gibi yorumlar gördüm, bu aslında mali krizlerin, parasal krizlerin, borsa çöküşlerinin tarihçesini hiç tanınamaktan gelen basit bir açıklama. Tabii ki her krizin ardında bir psikoloji var, ama önemli olan o psikolojinin ardında ne yattığı.

Yapılan en yaygın açıklama ise, Tansu Çiller'in Hazine Müsteşarı ile birlikte faizleri düşürmek için birkaç aydır yapmakta olduğu operasyonun nihayet faturasının ekonominin önüne gelmesi, hükümetin de politikasının böylece iflas etmesiydi. Çoğu yorumcu, basın da Tansu Çiller'e çok saldırmak istediği için, burada politik bir amaç da var tabii, bir açıklama olarak faizlerin düşürülmesi çabasını gösterdiler. Bu kadar borçlu, kamu açığı olan bir ekonomide, faizleri aşağı çekmek mümkün olmadığı için sonunda iş patlak verdi, denildi.

İkinci bir açıklama daha oldu; o da Tansu Çiller'in destekçisi olarak bilinen Odalar Birliği Başkanı Yalım Erez'de en açık ifadesini buldu. 'Sorun son aylarda faiz operasyonu ile ilgili değil, 1989'dan beri devam eden bir sorundur; doların değeri düşük tutulmuştur, enflasyona oranla

Türk lirasının aşırı değerlenmesi sözkonusudur, dolayısıyla bunun bir gün faturasını ekonomiye sokması bekleniyordu zaten. Sadece bu hükümetin değil, daha eskiden beri süregiden bir politikanın ürünüdür' dendi.

Bir üçüncü nokta da şu; Demirel de özellikle vurguyla şunu söyledi, bu sadece bir parasal krizdir, arkasında reel kriz yoktur, yani Marksist terimlerle ifade edecek olursak, üretim krizi değildir bu, bir parasal krizdir sadece dendi. Büyük basındaki hiç bir yorumcu da tersini söylemedi bu açıklamanın.

Belki bir dördüncü noktayı daha eklemek gerekiyor. Sonuç olarak bu üç açıklamayı birleştiren faktör de bunları, sorunun temelini Türkiye'de hükümetin veya daha eski hükümetlerin de birlikte izledikleri ekonomi politikasına bağlamasıdır. Aslında burjuva iktisadının çok temel yaklaşımlarından biridir bu. Piyasayı kendi haline bıraksanız herşey güllük gülistanlık olur. Demek ki hükümetin ekonomi politikasında bir yanlış vardır, bu kriz olduğuna göre.

Ben elbette hükümetin politikasında ve ondan önceki hükümetlerin politikasında bir yanlışlık olmadığını söylemiyorum. Ama sorun herşeyden önce bir üretim krizini ortaya koyuş biçimidir. Bu sadece bir para krizi değildir. Para alanında ilk defa gürültülü bir şekilde patlak veren ama temelinde üretimin sorunları yatan bir krizdir.

- Finansal kesimde yaşananlar üretim krizinden mi kaynaklandı?

Açıklamaya çalışayım; Türkiye ekonomisi 1988'den itibaren bir yıl hummalı bir büyüme, bir yıl yüzde sıfır, yüzde bir gibi bir büyümeye, böyle bir gelişme gösteriyordu. Son iki yıl ise görece olarak hızlı bir büyüme temposu tuttu. Bence

bugün yaşanan krizi, Türkiye ekonomisinin çevrimsel gelişmesinin bütünü içine değerlendirmek gerekir.

1977-80 arası bir kriz yaşandı Türkiye'de. Dünya krizinin gecikmiş bir yansımasıydı. Aynı zamanda Türkiye'de belirli bir gelişme modelinin artık çok sık söylenen, ithal ikamesi denen, benim iç pazara dönük sanayileşme diye niteleyebileceğim modelin, gerek Türkiye ekonomisinde, gerek dünya ekonomisinde tıkanıp bir aşamanın kriziydi. Ve aynı zamanda Türkiye ekonomisinin olağan 10 yıl çevrimlerinden bir tanesiydi, unutmayalım 46'lar, 58'ler 70'ler, sonra da 77 geldi arkasından. 77-81 arasında tam anlamıyla bir resesyon yaşandı. Sonunda 80 yılında doruğa çıktı. 81'den itibaren bir yandan askeri yönetimin işçilerin ve emekçilerin haklarını ezmesi ve taban fiyatları ve ücretleri düşük tutmasını sağladığı olanaklarla, bir yandan 24 Ocak'ın zorla dayattığı politikalar aracılığıyla bir ihracat patlamasıyla kriz yavaş yavaş atlatılmaya başlandı. 81-82-83 yıllarının düşük, ama resesyon denemeyecek büyüme hızları vardı. 83'ten sonra da yükselmeye başladı büyüme hızı. Taa ki, 88'e gelene ve çevrimsel yeniden Türkiye ekonomisini zorlamaya başlayana kadar.

Kapitalist ekonominin çok çeşitli faktörlerden, yani stok yenilenmesinden sabit sermayenin yenilenmesine kadar birçok nedenden ve tabii ki artı talep, toplam arz toplam talep ilişkilerinden dolayı ortaya çıkan çevrimsel dalgalanması var. 88'de bu ortaya çıktıktan sonra, örneğin Korkut Boratav'ın ve başkalarının sık sık vurguladıkları gibi, Özal ve onun izleyicilerinin politikaları yavaş yavaş değişmeye başladı. Kemer sıkıma, liberalizme taraftar olan ve Keynesyen önlemlerle ekonomiyi şişirmeye karşı olan Özal ve ekibi adım adım Keynesçi diyebileceğimiz, aynı zamanda gevşek parasal politikalar diyebileceğimiz önlemlerle ekonomiyi şişirmeye başladı. Burada en önemli faktör, iç borçlanmanın ve Merkez Bankası'nı matbaa gibi çalıştırmanın yanı sıra bir tür Reaganomics izlenmesi oldu.

Neydi Reaganomics'in başlıca özelliği? Büyük bir bütçe açığı. Reagan döneminde 1981-89 arası Amerika'sında büyük ölçüde suni canlanmanın sebebi neydi? Büyük kamu açıkları ve büyük dış açıkların yanı sıra çok yüksek bir faiz oranı ve dolayısıyla bütün Avrupa'nın ve Japonya'nın para sermayesinin ülkeye çekilmesi. Tabii Amerika bunu çok daha uzun ve daha güçlü bir şekilde yapabilir. Çünkü dolar dünya parasıdır büyük ölçüde. Onun bile bir sabahı oldu. Akşamdan kalma bir Amerikan ekonomisini 1990'dan itibaren görmeye başladık. Türkiye'de ne yapıldı? Gerek Özal sonrası hükümetlerden başlayarak ANAP hükümetleri, gerekse Demirel ve Çiller hükümetleri doların değerini düşük tutarak, Türkiye'de faizi yüksek tutarak dış piyasalardan para çektiler ve bununla bir canlılık yarattılar.

Dolayısıyla; 1989'dan itibaren adım adım gündeme girmesi gereken bir üretim krizi tipik bir takım yöntemlerle ertelenmiş oldu. Üretim krizleri parasal yöntemlerle ertelendiğinde her zaman faturası daha yüksek olur. Son

1989'dan itibaren adım adım gündeme girmesi gereken bir üretim krizi tipik bir takım yöntemlerle ertelenmiş oldu. Üretim krizleri parasal yöntemlerle ertelendiğinde her zaman faturası daha yüksek olur

krizin bu kadar sarsıntılı olmasının temelinde bu yatıyor.

Buna bir faktör daha eklemek lazım; Reaganomics'i tamamlamak için. Bu yönüne biz "gizli Reaganomics" diyelim isterseniz. Reagan açıkça askeri harcamaları artırdı, uzay silahlanmaları projeleriyle vs., vs. Buna karşılık bizimkiler teröre karşı mücadele adı altında bir savaşa girerek muazzam bir askeri harcamayla ek bir şişirme faktörünü, aynen Reaganomics gibi yarattılar. Unutmayalım, Reaganomics'e askeri Keynesçilik adı verildi bütün liberal retorikine rağmen.

Dolayısıyla Türkiye ekonomisinin son yıllarda özellikle 92-93'te bu kadar hızlı büyümesi tam bir aşırı ısınma olgusudur kapitalist ekonomilerde görülen. Yani aslında çöküşten önceki, krizden önceki son parlama anlamına gelen bir aşırı ısınmaydı. Arkasında da iç ve dış borçlanma ve askeri harcamalar yatıyordu.

- Niye böyle bir politika izlediler ?

Burada çeşitli faktörler rol oynuyor. Büyük ölçüde politik faktörler. Burjuvazinin en şikayet ettiği şey sağın, büyük partilerinin ikiye bölünmüş olması, birbirlerine karşı mücadelelerinde bunu çok önemli bir faktör kılıyordu. Parlementer sistem içinde, oy bakımından kemer sıkırmak her zaman zordur.

İki güçlü sağ partinin, DYP ile ANAP'ın karşı karşıya gelmesi bunu zorlaştırdı. Buna ek başka bir şey daha var, bence en önemlisi o. Koalisyonunun iktidara geldiği 91 seçimlerinin hemen öncesinde Mesut Yılmaz ANAP genel başkanı seçilmişti ve seçime gitti. Bütün amacı seçimin iki şeydi; bir, savaşı güçlü bir hükümetin yürütmesi; iki, güçlü bir hükümetin, halkın onayını almış bir hükümetin kemer sıkması. Demirel geldi iktidara ve sıkı kamadı kemeri. Neden sıkı kamadı? Çünkü PKK karşısında büyük bir zora düştü, aynı anda batıda, Zonguldak'ın sarsmış olduğu bir Türkiye'de, işçi sınıfına kemer sıkırmak için saldırmayı göze alamadı. Açıkça Güneri Cıvaoglu, "bize liberalizm vaadetti Demirel ve geldi isyan çıkar diye uygulayamadı" dedi. Evet öyledir gerçekten. Türkiye'de işçi sınıfını da karşısına alacak bir hükümet gücünü bulamadı kendinde Demirel'in koalisyonu. Dolayısıyla Çiller'in elbette sorumluluğu vardır, elbette ekonomi politikasında yanlışlıklar yapmıştır, gerek başbakan gerekse Demirel'in ekonomiden sorumlu bakanı olarak. Ama iş Çiller'le bitmemektedir.

Demirel'in hatalarının, eksikliklerinin faturasıdır bu aynı zamanda.

- Peki krizin nedeni sadece izlenen yanlış politikalar mı?

Şimdi bu tuhaf bir şeydir. Yazılarımda da belirtmeye çalışıyorum. Türkiye burjuvazisi sözcüleri fena halde globalist oldular. 24 Ocak'tan bu yana, liberalizmden paylarını aldıkları ölçüde oraya doğru muazzam bir akım var. Ama gözlerini bir çevirip dünyada ne oluyor, bakmıyorlar. Mesela bazıları yeni yükselen borsaları bu krizin içinde keşfetti. Yıllardır yazılan çizilen, batı basınında her gün yeralan bu olguyu şimdi keşfediyorlar. Son para krizinde de, dünyada ne oluyor diye bir Allahın kulu dönüp bakmadı.

Kapitalizm bir daralan uzun dalga dönemini ya da bir genel kriz yaşıyor 1974'ten beri. Dolayısıyla zaten sarsıntılı ve zayıf bir anında dünya kapitalizmi. Ama daha önemlisi, 1990'dan beri, önce Amerika'da ve İngiltere'de, Kanada, Avusturalya gibi İngilizce konuşan ülkelerde, sonra onlarda biraz hafiflerken Kıta Avrupa'sında ve Japonya'da çok derin bir resesyon yaşanmakta.

Bu, Türkiye'ye, aynen, uzun daralan diliminin başlangıç noktası olan 74'teki resesyon gibi gecikerek yansıdı. Gene benzer yöntemlerle üstelik. Demirel aslında I. MC dönemi hükümetinde, Dövizle Çevrilebilir Mevduat'larla krizi ertelemişti 1977'ye kadar. Şimdi de dış borçla esas olarak ertelendi. Şu yaşadığımız kriz aynı zamanda dünya resesyunun Türkiye'ye yansıyan bir ucudur.

Şimdi deniyor ki, doların değeri düşük tutuldu; Türk lirasının aşırı değerlendirilmesi sonucu, ihracat artmıyor deniyor. Bir doğru yanı var. Ama insan biraz da nereye ihracat yaptığına bakar. Sıfır büyüyen bir Avrupa ekonomisine Türkiye ihracatının yarısı gidiyor. Sizin pazarınız daralıyorsa, büyümüyorsa, ihracatınızın zorlaşması da olağandır. Yani dünya ekonomisinin de Türkiye ekonomisinin bu bunalımında çok ciddi bir etki-si var, işin bir yanı bu.

Diğer bir yanı, demin sözünü ettiğim borsalar meselesi ve daha genel olarak uluslararası finans piyasaları. Dünya çapında muazzam bir finans patlaması var. Serseri bir para hergün bütün dünya borsalarını dolaşıyor Asya'nın doğusundan New York'a kadar. Piyasaya çıkan günlük rakam 3 trilyon dolar diye veriliyor. Şimdi bu para, özellikle Avrupa, Japonya, Amerika gibi ülkelerde gidecek yer bulamadığı zaman tabii ki, daha canlı ekonomilere hücum edecektir. Yeni yükselen borsalar olgusu tam da bunun ürünüdür.

1977-81 krizinin yarattığı derecede ciddi bir şok yaratacağını düşünüyorum. Avrupa ekonomisinin yakın geleceğinde bir toparlanma görülmediğine göre, Türkiye ekonomisinin bir iki yılda toparlanması mümkün değil.

- Krizin boyutu açısından neler söylenebilir?

Çok ciddi bir krize girdiğimizi düşünüyorum. Dövizin yeniden patlayıp patlamayacağını kestirmek çok zor. Faizlerin nereye tırmanabileceğini, borsanın günlük veya haftalık gelişmelerini tahmin etmek biraz zor elbette. Yani Merkez Bankası'nın tavrına bağlı. Hazine'nin önereceği yüksek faizlere bağlı, vs. Ama şunu söyleyebiliriz; birincisi, para artık Türkiye'de ateş pahasıdır. Doların yükselmesini engellemek için, eğer bankalar arası bir gecelik faizi yüzde 100'e, bazı zaman yüzde 300'lere kadar yükseltmek zorunda kalıyorsanız, bugün Türkiye'de mevduat faizleri bile yüzde 100'ün üzerine çıkmışsa, krediler bu derece pahalılaşmışsa, bir kere bu pahalı para ile hem doların pahalılaşması, hem TL'nin karşılığı olan faizin pahalılaşması sonucunda, çok açıktır, "kemer sıkma" dolaylı olarak başlamıştır.

Bunun sonuçlarını şimdiden görmeye başladık. Otomotiv sanayinde yıllık izinler, çalışma günlerinin azalması, yan sanayi de işçi çıkarmaya başlamalar. Otomotiv sanayinde görülen bu sonuçlar aslında ekonomide genel olarak görülecek sonucun ilk belirtileridir sadece.

Nedir bu sonuç? Yatırım fena halde düşecektir. Alçak-gönüllü şekilde bu yıl yüzde sıfır büyüme olacağını düşünüyorum. Dolayısıyla, çok ciddi bir resesyon yaşayacağımızı düşünüyorum. Bunun sonuçlarını hemen söylemek gerekiyor. Bence kitlesel işten atılmalar olacaktır özel sektörde. 27 Mart seçimleri sonrasında, hükümet bir kemer sıkma programını ağır bir şekilde, gündeme getirirse ve özelleştirmeyi bunun parçası yaparsa ve buna KİT'lerden de işçi atılmalarını katarsak, işçi sınıfının karşısında çok ciddi bir tehlike olarak bunun da durduğunu görürüz. Daha genel olarak, tarım destekleme alımlarının daha da düşürülmesinden dolayı köylü de rahatsız olacak. Tabii ki devlet harcamalarında çok ciddi kısıtlamalar sonucunda her tür sosyal harcamalarda sıkışmalar olacaktır. vs., vs. 1977-81 krizinin yarattığı derecede ciddi bir şok yaratacağını düşünüyorum. Avrupa ekonomisinin yakın geleceğinde bir toparlanma görülmediğine göre, Türkiye ekonomisinin bir iki yılda toparlanması mümkün değil. Çok ciddi kemer sıkma programı gündemdedir, herkesin vurguladığı gibi. Burada zaten sır yok.

Ekonomi öyle bir noktaya gelmiştir ki, artık seçiş zaten hiper enflasyonla resesyon arasındadır.

- Politik olarak bu krizin yansımaları neler olabilir?

Cindoruk'un neden iktidardan kaçtığını şimdi daha iyi görüyoruz. Şişirilmiş bir rüzgarın da ne kadar çabuk süngüsünün düştüğünü Çiller'le görüyoruz. Bir ülkede bu kadar ciddi bir savaş varsa ve bu kadar ciddi bir ekonomik kriz varsa, rodeoda olduğu gibi hayvanın üzerinde durmak o kadar kolay değildir.

Bana öyle geliyor ki, özellikle bu kavramı kullanmak istiyorum, bir kıskac var ortada. Nedir bu kıskac? Türkiye'yi yönetecek hükümetlerin karşısında iki ciddi problem nesnel problemler olarak duruyor. Bir tanesi terörle mücadele adı altında sürdürülen kirli savaştır. Ayrıca,

Bu hesapta para var.

Herkesin başına gelebilir. Siz bütçenizi yaparsınız, şu kadarı kiraya, bu kadarı taksitlere falan derken... beklenmedik bir masraf çıkar, bütün hesaplarınız alt üst olur. "Açığı nereden kapatsam" diye kara kara düşünürsünüz.

Hiç düşünmeyin... İş Bankası'nda, kısa süreli nakit ihtiyaçlarınızda size destek olacak bir hesabınız var.

Kredili Mevduat Hesabı

Kolay, ucuz, sürekli kredi.

Kredili Mevduat Hesabı için bir imzanız yeterli. Bundan böyle İş Bankası'nda sürekli hazır bir krediniz olacak. Hesabınızda para bulunduğu sürece, zaten mesele yok. Paranız mı bitti? Krediniz kendiliğinden devreye girecek!

Şimdi hiçbir ek işleme gerek kalmadan kredinizi çekebilir... kısa süreli ihtiyaçlarınızı çok düşük bir

faizle karşılayabilirsiniz. Ve bu olanaktan her ay tekrar yararlanabilirsiniz.

Kredili Mevduat Hesabı sizi bekliyor. Başvurunuzu hemen yapın; kolay, ucuz, sürekli İş Bankası Kredisiyle ay sonu bunalımlarını unutun!

KREDİLİ MEVDUAT HESABI

Kolay, ucuz, sürekli kredi.

TÜRKİYE İŞ BANKASI

bu savaşın, ekonomik uzantısı olarak yapılacak harcamaların ciddi bir politik ve ideolojik kriz yarattığı da tartışılmaz bence ama ekonomik yönünü konuşuyoruz; bir tanesi de dönüp büyük kütlelere kemer sıkırmaktır.

Son derece önemli, Türkiye’de işçi hareketini ve onun yandaşlarının mücadelesini küçümseme eğilimi çok fazla. 1980’ler çok sakin geçtiği için ve 1991 Kasım’ından sonra yeni hükümetlerin döneminde, işçi hareketinin durgunlaşmasından dolayı. Ama bir şey unutuluyor, 1989-91 arasındaki eylemler ve özellikle Zonguldak ANAP’ın sonunu getirmiş ve bir işçi hareketini kanallize edebilecek siyasi işçi sınıfı partisi var olmadığı için, bu hareket ANAP’ı düşürürken, DYP-SHP kanalına akmak zorunda kalmıştır. Yani Türkiye’nin gündemini 1989-91 arasında Kürt hareketinin yanısıra işçi sınıfı hareketi belirlemiştir.

Sorun şu çünkü; Türkiye toplumu dokunduğunuz zaman, sanki bir kıvılcım verildiğinde patlayacak bir ruh durumuna sahip. Türkiye’nin çeşitli yerlerde insanların olmadık şeyler için sokağa çıkması, sadece Kürt-Türk düşmanlığı ile ilgili değil, bazen bir subayın sarkıntılık olayı bütün bir kasabanın ayağa kalkmasına yol açıyor. Sivas olaylarının ardından gelen iki büyük yürüyüşü dikte almak gerekir. Dolayısıyla kısıp sıkışmış bir yönetim sorunu var. Yönetim krizi yaşıyor Türkiye’de hakim sınıflar. Hakim sınıflar çok ciddi bir şekilde bununla nasıl başa çıkacağız sorusuyla karşı karşıya. Oktay Yenal’ın raporundaki polisiye rejim gerekliliğinden, çeşitli kesimlerde, mesela Cavit Çağlar’ın çok açıkça Kara Çarşamba’nın hemen arkasından Demirel’in MGK aracılığıyla devleti yönetmesi talebi, ya da bu kadar radikal olmayan parlamenter rejimin sınırları içinde kalan bir milli mutabakat hükümeti talepleri de doğrudan doğruya hakim sınıfların bu arayışıyla bağlantılıdır. Güçlü bir hükümet gerekiyor, Tansu Çiller bunun için terkedilmiştir bence.

Alternatifler şunlar dolayısıyla: bir, elbette Ana Yol veya Ana Yol’un peşine takılmış bir SHP ile bir milli mutabakat hükümeti. Burada Ecevit’e ne rol düşer, onu bilemiyorum. Bu ihtimal eğer gerçekleşmezse, veya kısa süre içinde sorunlarla başa çıkılamadığı ortaya çıkarsa, o zaman savaşın ve seferberliğin yol açtığı bir şövenist havaya dayanan bir hükümetin, ulusal bir fedakarlık retorik temelinde, kemer sıkıma çalışması, bence Peru’daki Fujimori tipi, Demirel aracılığıyla uygulamaya konabilecek bir sivil darbe veya hatta bir askeri darbe gündemimize girmiştir.

Ancak, çok vurgulu bir şekilde söyleyeyim, çekirgenin üçüncü kez başarıyla sıçrayacağını garantisi yok ellerinde, hiç bir garanti yok. Çünkü Türkiye toplumu çözülmeye başlamıştır. Türkiye’nin siyasi sistemi Kürt sorunuyla çözülmeye başlamıştır ve devlet, gücünün kadir-i mutlak olmadığı kanıtlandığı zaman çok ciddi bir krize girer. Bütün dünyada örneklere baktığımız zaman, yenilgiyle çıkan veya gücünü kanıtlayamayan devletlerin çok ciddi sorunlara karşı karşıya kaldığını biliyoruz.

Ancak, çok vurgulu bir şekilde söyleyeyim, çekirgenin üçüncü kez başarıyla sıçrayacağını garantisi yok ellerinde, hiç bir garanti yok. Çünkü Türkiye toplumu çözülmeye başlamıştır. Türkiye’nin siyasi sistemi Kürt sorunuyla çözülmeye başlamıştır ve devlet, gücünün kadir-i mutlak olmadığı kanıtlandığı zaman çok ciddi bir krize girer. Bütün dünyada örneklere baktığımız zaman, yenilgiyle çıkan veya gücünü kanıtlayamayan devletlerin çok ciddi sorunlara karşı karşıya kaldığını biliyoruz.

Tam da bu en hassas noktada, Türkiye ordusunun sivil veya askeri darbe yoluyla doğrudan doğruya siyasi hayatın içine girmesi çok patlayıcı sonuçlar da yaratabilir. Oysa geleceğimiz bir sarsıntılar dönemi olacaktır. Her iki tarafın da kozları henüz açılmamıştır, her yönde gelişmek mümkündür diye düşünüyorum.

Ama çok dikkatli olmalıdır demokrasi yanlısı güçler, emekçi sınıftan yana güçler. Burada şöyle bir sorun var; Refah Partisi, Türkiye’de bir askeri veya sivil darbe için mükemmel bir gerekçedir. Bu yüzdendir ki, Refah aynı zamanda, birçok faktörün yanı sıra, sistemin parçası gibi davranmaya çok özen gösteriyor. TC’nin kuruluşu dolayısıyla ben Refah hareketinin, mesela bir Hristiyan Demokrasi gibi Türkiye’nin ana yönetim odağı partilerden biri haline gelebileceğine inanmıyorum. Çünkü Refah’ın tabanı, Erbakan istese bile buna izin verecek bir eğilimde değil. Dolayısıyla gösterilecek bir gerekçe de var. Cezayir gibi. Cezayir’de askeri yönetim Batı Avrupa’dan destek alabiliyor, bu Türkiye’de askeri veya sivil bir diktatörlük isteyenler için son derece iyi bir kozdur, bunu da unutmamak lazım. Ama bütün bunlar tabii, tekrar vurguluyorum, Türkiye’nin önünde bir askeri diktatörlükten, ciddi bir devrimci yükseliş kadar çok geniş bir olasılıklar yelpazesi görüyorum. Hiçbir şekilde umutsuzlanmak için bir neden değil, ama çok ciddi bir sarsıntı dönemine hazırlıklı olmak gerekir.

Öte yandan Kürt kitleleri bir ulusal ufukla sınırlanmış olsa da bir devrimci yükseliş içine girmiştir. Kendi içinde inişleri ve çıkışlarıyla beraber. Kördüğüm, Türkiye’de işçi sınıfının gerçekten bir birleşik cephe veya hızlı bir parti örgütlenmesi içinde siyasette bağımsız bir aktör olarak yer alıp alamayacağıyla belirlenecek. Eğer Türk işçi sınıfı içinde şövenizm hakimiyeti kazanırsa, o zaman şanstın çok tehlike ile karşı karşıyayız demektir. Bu bir etnik savaşa bile dönüşebilir.

İmtiyazın süre ve kullanımı tartışılırken...

Merkez Bankası'nın para basma tekeli

Anayasanın doğrudan TBMM'ne verdiği para basılmasına karar verme görev ve yetkisi kanunla, bir özel hukuk tüzel kişisine, TC Merkez Bankası'na ve bu bankanın genel kurulu tarafından seçilen Banka Meclisi'ne bırakılmıştır. TC Merkez Bankası 1211 sayılı TC Merkez Bankası Kanunu'nda sarahat bulunmayan hallerde tamamen özel hukuk hükümlerine tabidir.

Dr. A. Osman SALİ

1. Para Basma Tekeli

1982 Anayasasına göre, Türkiye Büyük Millet Meclisi kanun koymak, değiştirmek ve kaldırmak; Bakanlar Kurulu'nu ve bakanları denetlemek; Bakanlar Kurulu'na belli konularda kanun hükmünde kararname çıkarma yetkisi vermek; bütçe ve kesin hesap kanun tasarılarını görüşmek ve kabul etmek; para basılmasına ve savaş ilanına karar vermek; milletlerarası antlaşmaların onaylanmasını uygun bulmak; Anayasa'nın 14. maddesindeki fiillerden dolayı hüküm giyenler hariç olmak üzere, genel ve özel af ilanına, mahkemelerce verilip kesinleşen ölüm cezalarının yerine getirilmesine karar vermek ve Anayasa'nın diğer maddelerinde öngörülen yetkileri kullanmak ve görevleri yerine getirmek görev ve yetkisini haizdir. (m.87)

Yukarıda zikredilen görev ve yetkilerden kanun koymak, Bakanlar Kurulu'nu denetlemek, KHK çıkarma yetkisi vermek, bütçe ve kesin hesap kanununun kabulü, savaş ilanı, milletlerarası antlaşmaların onaylanmasını uygun bulmaya ilişkin görev ve yetkilerin kullanılma usul ve esasları Anayasa'nın diğer maddelerinde detaylı veya genel olarak düzenlenmiş bulunmaktadır.

Buna karşın, para basılmasına karar vermek, genel ve özel af ilanı, ölüm cezalarının onaylanmasına ilişkin görev ve yetkilerin kullanılmasına dair Anayasa'da başkaca bir hüküm ve düzenleme bulunmamaktadır.

Bu durumda, TBMM'nin bu görev ve yetkileri doğrudan kullanması ve bir başka mercie aktarmaması gerektiği anlaşılmaktadır.

2. Para Basma Görev ve Yetkisinin Devredilmiş Olması

Para basılmasına karar vermenin, sadece devletin milli parasının basılmasına karar vermekle sınırlı tutulamayacağı; bu yetkinin para cins ve miktarlarını belirleme yetkisini de kapsadığını düşünmekteyiz.

Oysa, TBMM para basma, para cins ve miktarını belirleme görev ve yetkisini tekelinde tutmak yerine bu görev ve yetkiyi bir başka kuruma, 1211 sayılı yasada yazılı görev ve yetkileri haiz Türkiye'de banknot ihracı imtiyazına münhasıran sahip bir anonim şirket olan TC Merkez Bankası'na devretmiş bulunmaktadır.

TC Merkez Bankası 1211 sayılı TC Merkez Bankası Kanunu'nda sarahat bulunmayan hallerde tamamen özel hukuk hükümlerine tabidir.

Özel hukuk tüzel kişisi olan banka 1211 sayılı kanunla verilen yetki ve belirlenen sınırlar çerçevesinde milli paranın hacim ve tedavülünü düzenleme görev ve yetkisine sahip bulunmaktadır.

Böylece, anayasanın doğrudan TBMM'ne verdiği para basılmasına karar verme görev ve yetkisi kanunla, bir özel hukuk tüzel kişisine, TC Merkez Bankası'na ve bu bankanın genel kurulu tarafından seçilen Banka Meclisi'ne bırakılmıştır.

Belirtelim ki, TC Merkez Bankası'na bırakılan bu yetki, TBMM "adına" kullanılan bir yetki değildir; yasayla doğrudan bankaya verilen asli bir yetkidir.

TC Merkez Bankası'na bırakılan para hacim ve tedavülünün düzenlenmesiyle, para ve paraya müteallik karar ve işlemlerin toplum yaşamına yönelik etkileri ise açıktır.

3. Özerklik Sorunu

TBMM'nin milli paranın hacim ve tedavülüne müdahale imkanı olmadığı gibi banka yönetiminin belirlenmesinde de bir inisiyatif bulunmamaktadır.

Hatta, anayasa ile yürütme yetki ve görevi verilen cumhurbaşkanı ve Bakanlar Kurulu'nun yetkisi dahi sınırlıdır.

a. Üst Yönetimin Atanmasında Yetki:

Hükümetin banka yönetimine ilişkin yetkisi, Başkan ve Başkan yardımcılarının atanmasıyla, hazine hisselelerini temsil eden Banka Meclisi üyelerinin genel kurulda seçimiyle sınırlıdır.

Hükümetin 5 yıl süre ile atanan Banka Başkanı'na talimat verme yetkisi bulunmadığı gibi görevden alma yetkisi de fevkalade sınırlıdır. Genel Kurul'daki hazine temsilcisinin önerisiyle Banka Meclisi'ne seçilen hazine temsilcilerini de görevden alma imkanı bulunmamaktadır.

b. Personelin Hukuki Statüsü:

1211 sayılı Kanunun 35. maddesi son fıkrası, banka mensuplarının, görevleri ile ilgili olarak bankaya verdikleri zararlardan ötürü, Borçlar Kanunu'nun haksız fiil hükümlerine tabi olduğunu amirdir.

Madde ile ilgili hükümet gerekçesinde; "... Mezkûr 35. maddenin 3. fıkrası banka mensuplarının vazifelerini ifa sırasında, Bankaya verebilecekleri zararlar nazara alınarak sevk edilmiştir. Özel Hukuk tüzel kişisi olan Banka'nın mensupları ceza bakımından memur kapsamına girmediklerinden, bu gibi fiilleri "haksız fiil" ve "emniyeti suistimal sayılacaktır." denilmiştir.

Bu durumda, Banka Başkanı, Banka Meclisi üyeleri ve bankanın diğer personeli hakkında hukuki takibat ancak, Türk Ticaret Kanunu ve diğer özel hukuk mevzuatındaki koşullar çerçevesinde mümkün olabilmekte; keza, ceza bakımından ise memur statüsüne değil, özel kişi statüsüne tabi bulunmaktadırlar.

c. Bankanın Denetimi:

1211 sayılı yasanın 69. maddesine göre, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Kamu İktisadi Teşebbüsü sayılmaz ve KİT'lerin denetimine ilişkin 3346 sayılı yasayla konulan denetime tabi değildir.

Bankanın TBMM'ce denetlenmesi, Anayasanın 162. maddesinde sözkonusu milli bütçenin incelenmesi yoluyla yapılır.

"Milli bütçe, milli ekonominin bütün faaliyetlerinin gelir ve gider olarak meydana getireceği sonuçların bir tahmini niteliğindedir. Genel ve katma bütçe tasarılarıyla birlikte TBMM'ne sunulan milli bütçe tahminlerini gösteren rapor, milli gelir, üretim, istihdam, kamu maliyesi, para kredisi, ödemeler dengesi, fiyatlar, uluslararası ekonomik gelişmeler gibi konularda açıklamalara yer vererek, ülkenin mali ve ekonomi politikasına verilecek yönü belirlemede yardımcı olan bütçedir." (Anayasa Mahkemesi 28.1.1988, E.1987/17, K.1988/3, AYM Kararlar Dergisi, Sayı 4, Sayfa 60-61).

Görüldüğü gibi, milli bütçenin incelenmesi yoluyla yapılacak bir yasama denetimi, teknik olarak TC Merkez Bankası'nın denetlendiği anlamına gelmez.

Diğer yandan, Yasa'nın özel denetim başlıklı 42. maddesi, "Başbakan Banka'nın işlem ve hesaplarını teftiş ve murakabe ettirebilir. Başbakanlık bu hususta her nevi malûmatı Bankadan talep edebilir" hükmünü ihtiva etmektedir.

Başbakan'ın Başbakanlık Teftiş Kurulu aracılığı ile yaptıracağı denetimler düzenli bir denetim değil, arıza ve ihtiyaç halinde yaptırılan denetimlerdir.

Banka'da bu şekilde yaptırılacak denetimler neticesinde öngörülecek tedbir ve önerilere Bankaca uyulmaması halinde, Başbakan'ın bir tedbir alma ve müeyyide uygulama yetkisi de bulunmamaktadır. TBMM'nde yapılan görüşmeler sırasında konu tartışılmış; Banka yönetiminin belirlenmesinde etkili olan başbakan ve hükümet önerilerine Banka Başkanı ve Banka Meclisi'nin uyacağı varsayılmıştır.

Bu durumda, Bankanın etkili bir yasama ve yürütme denetimine tabi olmadığını söyleyebiliriz.

Ana hatlarıyla özetlemeye çalıştığımız düzenleme çerçevesinde, TC Merkez Bankası'nın bir yandan 1211 sayılı Kanun'a tabi kamusal karakterli, diğer yandan 1211 sayılı kanunda açıklık bulunmayan haller ile kanunda özel hukuka tabi olduğunun belirtildiği hususlarda özel hukuk hükümlerine tabi özel karakterli nev'i şahsına münhasır (suigeneris) bir tüzel kişilik ve Banka Yönetiminin ise tamamen özerk olduğunu söyleyebiliriz.

4. Sonuç:

Normal şartlarda ve mevcut ekonomik ilişkiler çerçevesinde, TC Merkez Bankası'nın ve banknot ihracı imtiyazı süresinin 1994 yılı içinde uzatılacağı tahmin edilmektedir.

Yapılacak düzenleme esnasında, TC Merkez Bankası'nın konumunun yeniden ele alınması ve Bankanın banknot ihracı imtiyazını TBMM "adına" kullandığının belirtilmesi ve bu meyanda milli paranın hacim ve tedavülünü belirleyecek olan Banka'nın başkanının atanmasında ve hazine hisselerini temsilen seçilecek Banka Meclisi üyelerinin belirlenmesinde TBMM'ne inisiyatif tanınması,

Veya TC Merkez Bankası'nca ifa edilen fonksiyon bir yürütme fonksiyonu olarak mütalaa edilecekse, Banka başkanını atama yetkisi verilen hükümete görevden alma ve Başbakan'ın Banka başkanına belli koşullarda talimat verme yetkisinin de tanınması ve hükümet kararları ile başbakanın talimatına uymamasının müeyyidesinin gösterilmesi,

Bankanın etkili bir yasama/yürütme denetimine tabi tutulması,

Bankaya verilmiş olan ve Merkez Bankacılığı ile ilgili olmayan ilave görevlerden arındırılarak; asli fonksiyonlarını icra edebilecek bir yapıya kavuşturulması, gerektiğini düşünmekteyiz.

Blomberg devri

ve INTERSWING SİSTEM

1500 Devirli Blomberg Çamaşır Makinesi yüksek Alman teknolojisiyle, Almanya'da üretildi. 1500 devir sıkma gücüne sahip Blomberg Çamaşır Makinesi Interswing Sistemi ile çamaşırlarınızı yıpratmadan kurutur, **ütüye hazırlar.**

Blomberg'e özgü Interswing Sistemi ilk durulamadan son sıkmaya kadar, yıkamanın tüm aşamalarını otomatik olarak düzenler, kontrol eder. Durulama sırasında, dönme hızını ayarlayarak, **çamaşırlarınızı korur ve mükemmel yıkar.** En yüksek sıkma devrinde bile, çamaşırlarınızı kazan içinde yayararak, **yıpratmadan sıkır, kurutur.**

Almanya'dan ithal edilen ve ileri Alman teknolojisinin daha pek çok üstünlüğünü taşıyan, orijinal Blomberg Çamaşır Makinesi **dayanıklılığıyla da benzersizdir.**

Yurt çapında yaygın servis ve hizmet ağına sahip Blomberg Çamaşır Makinesi'ni alın.

Siz de Blomberg devrini yaşayın! **Blomberg**

TEK YETKİLİ GENEL SATICI: DELTA ELEKTRONİK SANAYİ TİCARET VE PAZARLAMA A.Ş. Büyükdere Cad. Ercan Han No:121 Kat:8 Gayrettepe 80300 İstanbul Tel: (212) 275 04 43 - 266 05 74
Adana: (322) 454 60 51 - 454 63 91 Ankara: (312) 425 85 53 - 54 İzmir: (232) 441 93 28 - 29 - 30 Samsun: (362) 431 40 69 - 432 31 78 DELTA A.Ş. bir BİRİKİM A.Ş. koluğudur.

Kadınlar ve istihdam...

Kadınları bugün her mesleğin içerisinde görmek mümkün. Fakat cinsiyet temelli iş ayrımcılığı tüm gerçekliğiyle her ülkede var olmaya devam ediyor.

Françoise CORE*

Çeviren:
Erkan DOĞAN
Cetin ONDER

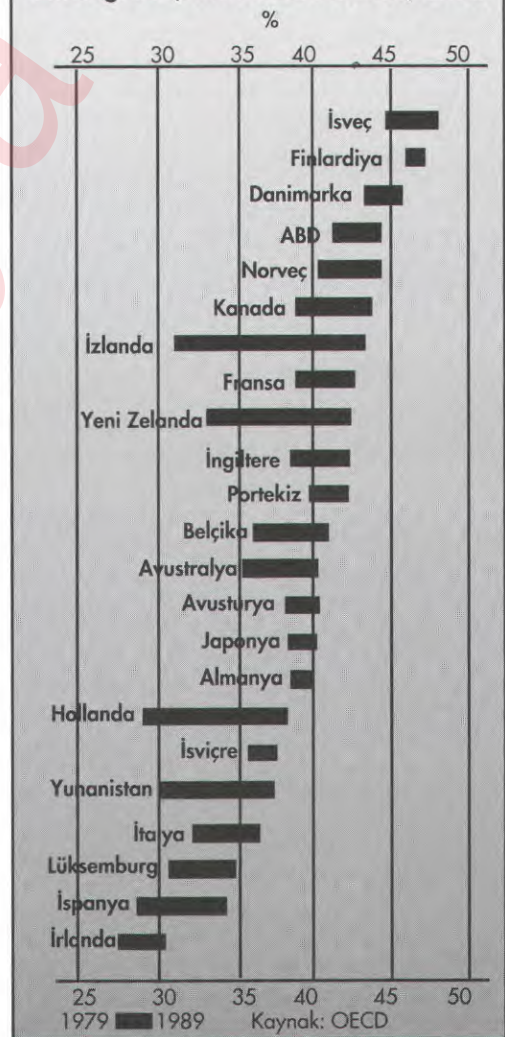
OECD ülkelerinde yaşayan kadınların işgücü içerisindeki sayısı 1992 yılında, yaklaşık olarak 169.4 milyon civarındaydı. Ekonomik olarak aktif kadın sayısında, geçen on yıllık süre içerisinde, yılda ortalama yüzde 2'lik bir artış görülmüştü. Bu artış, birçok ülkede, sayılarında bir azalma eğilimi görülen, ekonomik olarak aktif erkeklerin miktarındaki artışın iki katıydı. Artışlardaki bu oranlarla birlikte 21. yüzyıla girerken, birkaç ulusal iş pazarında, kadın ve erkek cinsleri sayısal bir eşitliğe ulaşmış olacaklar.

İstatistiksel eşitlik yalnız bazı ülkelerde gerçekleşebilecek. Veriler bir OECD ülkesinden diğerine değişiklikler gösteriyor (grafik 1). Bir uçta İsveç ve Finlandiya var. Her iki ülkede de kadınların istihdam oranlarıyla erkeklerinki neredeyse aynı. Fakat İsveç'te Finlandiya'dan farklı olarak kadınlar çoğunlukla part-time çalışıyorlar. Karşı uçta ise, ekonomik olarak aktif kadın sayısının çok az olduğu, bunun değişeceğine ilişkin işaretlerin ise çok fazla görülmediği İrlanda ve genç kuşak ve bu açıdan henüz başlangıç durumunda olmasına karşın genç kuşağın önemli kazanımlar elde ettiği İspanya bulunmaktadır. Avustralya ve Japonya'nın da dahil olduğu, üçüncü bir grubu oluşturan ve bu iki uç arasında yer alan ülkelere ise kadınların istihdam oranı, 25-34 yaş grubu için hala keskin bir şekilde düşmeye devam etmektedir.

İstihdamda ayrımcılık

Kadınları bugün her mesleğin içerisinde görmek mümkün. Fakat cinsiyet temelli iş ayrımcılığı tüm gerçekliğiyle her ülkede var olmaya devam ediyor. Kuzey ülkelerinden bir

Emek gücü içinde kadınların artış oranı

* OECD eğitim, istihdam, işgücü piyasaları ve sosyal sorunlar müdürlüğünde uzman

istatistik özellikle çok çarpıcı: Kadınların yüzde 10'dan daha azı cinsler arasında hemen hemen sayısal bir eşitliğin bulunduğu işlerde çalışıyor. Tüm kadınların yarısı ise, kendi cinslerinin dokuza bir oranında sayıca fazla geldiği çeşitli memuriyetlerde çalışıyor.

En fazla sayıda kadın ve erkeğin çalıştığı mesleklerle baktığımızda iki liste arasında hiçbir ortak zemin olmadığı görülüyor; her iki cinsin de çalıştığı ortak meslekler özellikle belirtilen "unisex" eğilimine sahiptir ve hangi ülke olursa olsun her bir listede aynı meslekler yeniden ve yeniden görünür.

Bu tür bir ayrımcılık endüstriyel alanda da olmaktadır. Toplamda üç büyük sektöre daha dikkatlice bakıldığında, istihdamın kadınlar ve erkekler arasındaki bölünmüşlüğü'nün ziyadesiyle eşitsiz olduğunu görmek mümkün (grafik 2). Bir çok OECD ülkesinde işlerin yüzde 90'ı, kadınlar ve erkekler için de tarımsal olmayan işlerdir. Bu yüzde 90'lık oranın kendi içinde endüstriyel ve hizmet sektörü olarak bölünmüşlüğü erkekler için -ağırlıkla hizmet sektöründe yoğunlaşmış olan kadınlarla karşılaştırıldığında- daha çok sözkonusudur. Ne kadar çok kadın işgücüne katılırsa o kadar büyük sektörel işsizlik oluşmaktadır.

Yeni Gerçekler:

Kadınların işgücü içerisinde gittikçe artan oranları, işlerinin niteliği üzerinde herhangi bir etkiye sahip midir? Kadınların doğurganlık özelliklerinden ve aile içindeki geleneksel rollerinden dolayı farklı bir işgücü oluşturmuş oldukları ileri sürülür. Bu iddianın ne kadarı doğrudur?

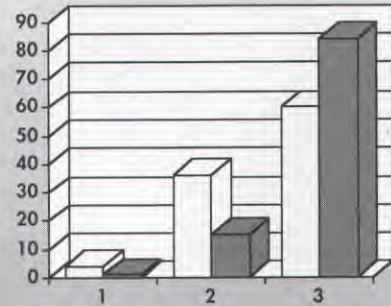
Tekrarlanan doğumlar OECD ülkelerinde artık pek sık görülen bir olgu değildir. Bu ülkelerde (Türkiye'yi hariç tutarsak) doğurganlık oranı, yani kadın başına düşen çocuk sayısı 1.3 ve 2.2 arasında değişmektedir. Fakat durum kadınların geleneksel rollerine gelindiğinde daha da karmaşıklaşmaktadır. Öncelikle, kadınların artmakta olan bir oranı ya bekar, ya boşanmış ya da duldur; ve onlar açısından durum evli olan kadınlardan farklıdır. Evli çiftlerde, ev işlerinin tamamı bir mesleğe sahip olsa da kadınlara düşmektedir (Tablo 1).

Küçük çocukların varlığı ise anneler için daima küçümsenmeyecek oranda bir çaba anlamına gelir. Bununla beraber gittikçe daha az kadın çocuklarından dolayı kariyerine ara vermekte, hatta belli ülkelerde bir süre içinde bile olsa part-time çalışmaktadırlar. Fakat herhangi bir durumda, verili herhangi bir zamanda küçük çocuklu anneler iş pazarındaki kadınların küçük bir yüzdesini oluşturur.

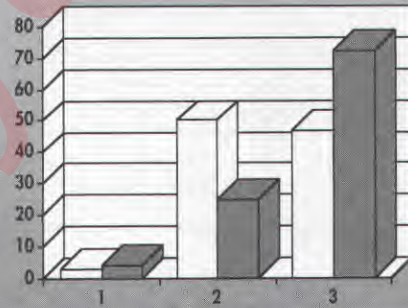
Kadın işçilerin doğurganlık özelliklerinden ve geleneksel rollerini sürdürmelerinden dolayı daha gönülsüz, daha az üretken ve daha az motive olduklarını ileri süren anlayış, işverenler arasında hala oldukça etkin olmasına rağmen, kendisini yanlış kavramlar yığını haline gelmekten kurtaramamaktadır.

Bu tür ifadeler yalnızca kadınların üretken kapasitelerini sonuna kadar kullanmalarını engellemekle kalmaz, aynı zamanda aile içi sorumlulukların paylaşılması ve mesleki zorunluluklar gibi problemlerin gerçek çözümüne de engel olur.

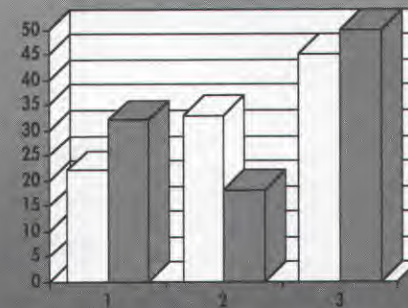
İkinci bir iddia ise kadınların iş pazarına düşük değerde becerilere sahip olduklarıdır. Her ne kadar bir çok ülkede kız öğrencilerin okula devam etme eğilimi erkek öğrencilerden fazlaysa da konu ve kariyer seçimleri, hala ağırlıklı olarak toplumsal cinsiyet tarafından

Amerika

Almanya

Yunanistan

1. Tarım, 2. Endüstri, 3. Hizmetler

— Kadın — Erkek Kaynak: OECD

KAYNAK HAZIR DAHA NE BEKLIYORSUNUZ?

GENÇ GİRİŞİMCİLER

Üniversite mezunları, meslek sertifikası veya ustalık belgesi alanlar. Kendi işinizi kendiniz kurun. Ayrıntılı bilgi için yetkili Halkbank şubesine uğrayın.

YETKİLİ HALKBANK ŞUBELERİ

• Dörtöl • Karşıyaka • Osmaniye / ADANA --• Sanayi Sitesi / CEYHAN --• Adıyaman --• Afyon • Dazkırı --• Ağrı --• Amasya --• Bahçelievler • Aşağıyayranca • Posta Caddesi
• Sıteiler / ANKARA --• Sanayi Sitesi / ANTALYA • Alanya --• Artvin --• Aydın • Nazilli • Söke --• Balıkesir • Gönen • Bandırma • Ayvalık --• Bilecik • Bozüyük --• Bolu --• Burdur
• Bucak --• Çekirge • Fevziçakmak / BURSA • İnegöl --• Çanakkale • Biga --• Çankırı --• Çorum --• Denizli • Buldan --• Diyarbakır --• Edirne --• Elazığ --• Erzincan --• Erzurum
• Eskişehir --• Karagöz / GAZİANTEP --• Bulancak • Giresun --• Gümüşhane --• İskenderun • Antakya (Hatay) --• Isparta --• İçel • Tarsus --• İstanbul Merkez • Avcılar • Nişantaşı
• Kartal • Gebze --• Girne Bulvarı • Hatay • Konak / İZMİR • Bergama --• Kars --• Kastamonu --• Kayseri • Develi • Bünyan --• Kırklareli • Lüleburgaz --• Kırşehir • Köcaeli
• Merkez • Hereke --• İhsaniye / KONYA --• Kütahya --• Dörtöl / MALATYA --• Manisa • Turgutlu • Salihli --• Kahramanmaraş --• Muğla • Milas --• Muş --• Nevşehir • Ürgüp
• Niğde --• Ordu • Perşembe --• Rize --• Adapazarı (Sakarya) --• Buğdaypazarı / SAMSUN • Bafra • Çarşamba --• Siirt --• Sinop • Sivas --• Tekirdağ • Çorlu • Tokat • Turhal
--• Trabzon --• Şanlıurfa --• Uşak --• Van --• Yozgat --• Zonguldak --• Aksaray --• Bayburt --• Karaman --• Batman --• Bartın --• Kırıkkale

belirlenmektedir - kız öğrencilerin büyük çoğunluğu eğitim, beşeri ve sosyal bilimler üzerinde yoğunlaşmaktadır. Bugüne kadar bu tür bir eğitimin özellikle pazarlanabilir olduğu düşünülmemiştir. Fakat sanayi sonrası toplumlarda kadınların, içinde yer almış oldukları eğitim sistemiyle kazanmış oldukları yetenekler (soyut düşünebilme, sözlü iletişim, vb.) ve "tipik kadını" özellikler olarak sunulan nitelikleri gittikçe daha çok talep edilir hale gelecektir.

Hizmet sektöründe eğilimler

OECD ülkelerinde yaşayan kadınların iş bulabilecekleri alan gittikçe hizmet sektörüyle sınırlandırılmaktadır. Ülkeden ülkeye değişmekle birlikte tüm işlerin yaklaşık yüzde 50-70'ini oluşturan bu sektör, bugünlerde, istenilen yeteneklere, çalışma koşullarına, işin örgütlenişine ve mesleki statüye göre farklılaşan geniş bir faaliyet spektrumunu kapsamaktadır.

Hizmet sektörünü oluşturan faaliyetlerin her birinin kendi gelişme düzeni var. 1980'lerde istihdamda yaşanan büyüme, ticari hizmetlerdeki artışın yanı sıra sosyal ve kişisel hizmetlerde de yaşanan artışla birlikte gerçekleşmiştir. Banka ve sigorta şirketlerinin yanı sıra son birkaç on yıl içerisinde genişlemiş olan kamu hizmetleri de oluşan yeni işgücünü emebilme özelliklerini, geçici de olsa tüketmiş görünmektedirler. Çoğu kadınlar tarafından gerçekleştirilen hizmet işleri çeşitli faaliyet kollarına ayrılmış durumdadır. Bu faaliyetler rekabetin değişen modellerinden - kamu sektörü özelinde ise yapılan zaruri harcamalar ve zararları azaltma zorunluluğundan- dolayı genişleyerek ilerleyen bir yeniden yapılanma içerisinde.

Finansal hizmetlerin gelişimi başlangıçta, büro işlerinin sayısında bir kabarmaya yol açmıştır. Örneğin finansal hizmetlerin müthiş bir şekilde geliştiği Japonya'da 1960 ve 1980 yılları arasında, bu tür işlerin tarımsal olmayan tüm işler içerisindeki oranı, yüzde 17.5'ten yüzde 26.6'ya çıkmıştır. Yakın zamanlarda hem büro işlerinin büyük bir kısmının bilgisayarlarla gerçekleştiriliyor olması hem de idari akış çizgisi (administrative streamlining) büro işlerinin artışını dikkate değer oranda yavaşlatmıştır. Büyük bir çoğunluğunu kadınların oluşturduğu vasıfsız insanlar bu durumdan en çok etkilenenler olmuşlardır. Aynı zamanda, sermayenin yüksek akışkanlığıyla birlikte, 1980'lerde yaşanan finansal-

pazar düzensizliği, yüksek nitelikli emeğe olan taleple birlikte hizmet sektöründe önemli bir genişleme başlatmıştır. Her ne kadar bazı ülkelerde (özellikle ABD'de) istenilen niteliklere sahip bazı kadınlar, nitelikli emeğe duyulan talepten yararlanmasını bilmişlerse de bu talep asıl olarak erkekler tarafından karşılanmıştır.

Aynı iki eğilim -düşük nitelikli emeğin rasyonalizasyonu ve daha nitelikli işçilere duyulan talepteki artış- diğer hizmet faaliyetlerinde de görülebilir. İş çevrelerinde sunulan hizmetler oldukça yüksek nitelikte meslek olanakları (reklamcılık, pazarlama, muhasebe, hukuk hizmetleri vb.) sağlarken, bir yandan da asıl olarak kadınların yaptığı düşük nitelikli, güvencesi olmayan mesleki olanaklar (temizlik, toplu yemek servisleri, vb.) sağlar. Bir taraftan kadınların büyük çoğunluğu düşük nitelikli, sömürsü yüksek işlerde çalışırken diğer taraftan fırsatlar daha çok yüksek niteliklere sahip kadınlara açılmaktadır.

Bununla beraber, kolektif, sosyal ve kişisel hizmetler (sağlık, eğitim gibi) kadınların gelecekteki iş alanlarının en önemlilerini oluşturmaktadır. Çünkü bu sektör, kadınların istihdamına olanak veren en büyük sektör

21 OECD ülkesinde yarım gün çalışma (%)

	Yarım gün çalışmanın tüm istihdam içindeki payı		Yarım gün çalışma içindeki kadınların oranı	
	Kadın	Erkek		
	1979	1991	1979	1991
Australia	35.2	40.9	5.2	9.2
Austria	18.0	20.1	1.5	1.5
Belgium	16.5	27.4	1.0	2.1
Canada	23.3	25.5	5.7	8.8
Denmark	46.3	37.8	5.2	10.5
Finland	10.6	10.2	3.2	5.1
France	16.9	23.5	2.4	3.4
Germany	27.6	34.3	1.5	2.7
Greece	-	7.2	-	2.2
Ireland	13.1	17.8	2.1	3.6
Italy	10.6	10.4	3.0	2.9
Japan	27.8	34.3	7.5	10.1
Luxemburg	17.1	17.9	1.0	1.9
Netherlands1	44.0	62.2	5.5	16.7
New Zealand	29.1	35.7	4.9	9.7
Norway	50.9	47.6	7.3	9.1
Portugal	16.5	10.5	2.5	4.0
Spain	-	11.2	-	1.5
Sweden2	46.0	41.0	5.4	7.6
United Kingdom	39.0	43.7	1.9	5.5
United States	26.7	25.6	9.0	10.5

- veri yok

1. 1985'den sonra veri eksik

2. 1986'dan sonra veri eksik

Kaynak: OECD

Kadınlar kamu sektörü istihdamında da nisbeten dezavantajlı bir konumdadılar...

olma özelliğini korumaya devam edecektir. Bir çok tarım sonrası toplumlarda geleneksel kadın meslekleri olarak bilinen meslekler -çocuk bakımı, öğretmenlik, hemşirelik- kadınların yaklaşık yarısını istihdam etmektedir. Örneğin İsveç'te kadınlar bu sektörün toplam işgücünün yüzde 73'ünü temsil etmektedir.

Kamu sektöründeki gelişmeler

1970'lerde refah devletinin olağanüstü gelişimiyle birlikte çok sayıda ülkede kollektif, sosyal ve kişisel hizmetler de büyüdü. Ama kamu sektörü istihdamındaki artış bu tür işlerin toplam istihdam oranının ülkeden ülkeye önemli farklar (80'lerin sonunda Japonya'da yüzde 10'un altından, İsveç'te yaklaşık üçte bire kadar) göstermesiyle tüm ülkelerde tek biçim almış değildi. Ancak genelde, kadınların oranı, özel sektördekinden daha yüksektir ve kamu sektörünün nisbi büyüklüğüyle birlikte artmaktadır. Örneğin kuzey ülkelerinde, çalışan tüm kadınların yarısından fazlası kamu sektöründe istihdam ediliyor ve bunlar kamu sektörü istihdamının üçte ikisini oluşturuyorlar.

Kamu sektörü kadınlara özel avantajlar sunuyor mu? Herşeyden önce, sözkonusu edilen fırsat eşitliğiye, yanıt "hayır" olacağına benzer. Yatay ayrım ve kadınların az sayıda işte yoğunlaşmaları özel sektörde olduğu kadar kamuda da gözlenebilir. Örneğin Kanada'da kadınların dörtte üçü 72 alt-kategorinin dördünde istihdam edilmekte: ofis işçileri, sekreterler, idareciler, program yöneticileri olarak. Yalnızca bir grup -ofis işçileri- çalışan kadınların yüzde 44'ünü kapsıyor. Ayrıca özellikle merkezi idarede güçlü bir dikey ayrım da (kadınların alt mevkilerde yoğunlaşmasıyla) sözkonusu. Bu cinsiyete dayalı ikili ayrım -özel sektörde olduğu gibi- kadın ve erkek arasında ücret farkı yaratmaktadır.

Yeni yaratılan istihdam olanakları kadınların kamu

Kamu sektörü istihdamında fırsat eşitliği

Sally Washington

Kamu sektöründe çalışan kadınların karşılaştığı iş olanakları ve iş koşulları, genel istihdamda kadınların statüsü üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Kamu işverenleri, fırsat eşitliğini geliştirmede öncülük ederek, özel sektördeki işverenlere önder olmaktadır.

Tüm OECD ülkelerinde kamu sektöründe doğrudan ayrımcılık yasaklanmıştır. Bir çoğunda kadınlara ve azınlık gruplarına karşı ayrımcılığı tazmin edecek ölçütler vardır. Bunlar, kadınların yüksek mevkilerde temsil edilmesini, işe alınmada olumlu davranılmasını ve kariyer geliştirme stratejilerinin artırılmasını sağlamak için, hedeflerin belirlenmesini kapsar. Örneğin İngiltere 2000 yılı için en üst kamu hizmeti mevkilerine kadınlar için yüzde 15 kota koymuştur.

OECD ülkeleri arasında eşitsiz bir biçimde de olsa fırsat eşitliğine doğru ilerlenilmesine rağmen, kadınlar kamu sektörü istihdamında nispeten dezavantajlı bir durumdadırlar. Mesleki ayrımcılık hala sürmekte ve kadınlar üst mevkilerde yeterince temsil edilememektedirler. Kadınların kamu sektörünün üst mevkilerinde temsil

eşitliğini sayısal olarak sağlamaları, OECD ülkelerinde bu günkü hızla en az 25 yıl atacaktır.

Yönetim reformu ve fırsat eşitliği

Kamu sektörü çevresi de değişiyor. Beşeri kaynak yönetimini (BKY) reforma tabi tutan politikalarla birlikte kamu sektörü küçüldükçe ve bazı hizmetler özel sektöre devredildikçe bundan kamu istihdamı da etkileniyor. BKY reformları OECD ülkeleri arasında farklılaşıyor, fakat bazı ortak özellikleri de var: BKY'nin bireysel organizasyonlara ya da bireysel yöneticilere devri; performans sözleşmeleri ve bazen de performansa dayalı ücret gibi yönetim niteliklerinin kullanılması; işçi kiralama, kullanma, ödüllendirme ve işten çıkarmada daha esnek sistemlerin kullanılması ve üretkenliği artırmaya, emek maliyetini düşürmeye özel önem verilmesi.

Sistematik değerlendirme ve gözlem yapmaksızın, kadınların istihdam olanakları ve iş koşullarının bu değişimlerden ne kadar etkilendiğini belirlemek zor. OECD ülkelerinde bunun çok azı yapılıyor. Buna rağmen bilgi sağlayacak ve ilerideki araştırmalar için de

sektörüne girmelerinin ana nedeniydi. Ancak kamu işleri, özellikle kamu çalışanları için kimi avantajlarda sunmaktadır: Son yıllara kadar kadınların ücretleri özel sektördekinden daha yüksekti; tatiller daha uzun ve iş güvenliği daha fazlaydı. Dahası, kimi ülkelerde kadınlar, nitelik gerektiren işlerde ve orta mevkilerde daha iyi temsil edilir duruma geliyorlar.

Yeni istihdam türleri

OECD ülkelerinin emek pazarlarında meydana gelen en belirgin yapısal değişiklik, full-time (ya da sürekli) olmayan işlerdeki artıştır. Part-time iş buna ilişkin bir terim ve asıl olarak kadınlar için geçerli. Kişisel girişimcilik ise kimi ülkelerde hızla gelişen ancak kadınların pek fazla temsil edilmediği bir yönelim. Bu iki istihdam biçiminin, kadınlar açısından, fırsat eşitliğini nasıl etkilediğinin açıklaması karmaşık olmaktan uzak değil.

Part-time iş

Part-time işin dağılımı OECD ülkeleri arasında büyük farklılıklar gösteriyor: Akdeniz ülkelerinde toplam istihdamın yüzde 5'inden daha az iken Hollanda'da yüzde 30'un üzerinde. Tüm ülkelerde, kadınlar bütün part-time çalışanların üçte ikisinden fazlasını oluşturuyor; kadınların neredeyse yarısı part-time çalışıyor. Dahası, kimi durumlarda 80'lerde meydana gelen artışın aslen part-time işlerdeki artıştan kay-

naklandığını da not etmek gerekiyor.

Part-time iş, kimi işverenlerin taleplerinin karşılanamaması için mi yoksa yeni işçi kategorilerine uyması için mi yaygınlaştı? Yanıtlaması çok zor, ancak kesin olan bir şey var ki bu görüngü asıl olarak kadınların egemen olduğu faaliyetlerde ve mesleklerde ve nadiren başka yerlerde ortaya çıkmış durumda. Bazı ülkelerde part-time iş, toplumsal ve kişisel hizmetlerde olduğu gibi, perakendecilik, gıda servisi ve otel endüstrilerinde de norm haline gelmiştir. Bu, sıkça niteliksiz meslek kategorileriyle sınırlanan, işlerin yeniden organizasyonu düzenlemesiyle gerçekleştirilmektedir. Daha kötüsü, part-time işçilerin statüleri özellikle sosyal güvenlik düzenlemeleri açısından full time çalışanlardan farklı ve daha düşük seviyededir.

Giderek daha fazla sayıda kadın istemeyerek de olsa sırf kendi profillerine uygun tek iş biçimi olduğu için part-time çalışmaktadır. Full-time işi olan ve bir noktada part-time çalışmaya karar veren kadınlar -genellikle ailesel nedenlerden ve çocuklarına uygun bir günlük bakımın sağlanması isteğinden ötürü- bunu iş hatta sektör değiştirmeden yapamamaktadırlar. Bunun sonucunda kariyerlerinin ilerlemesi bir biçimde durmakta; yetenekleri ve nitelikleri itibarıyla layıkları olmayan işlerde çalışmak zorunda kalmaktadırlar.

Part-time çalışmanın birçok ülkede kadınların istihdamına önemli bir katkı yaptığı tartışılmaz olmakla birlikte, yarattığı sorunlarda göz önüne alınmalıdır. Büyük ölçüde

veriler sağlayacak kimi sorular sorulabilir.

Örneğin kadınların işleri kamu sektörünün büyüklüğü ve değişiminden dengesiz bir şekilde mi etkilenmektedir? Yönetimsel özellik kadınların ilerlemesi için kapılarını mı açıyor, yoksa ayrımcılık için yeni yollar mı yaratıyor? Merkezi olarak belirlenmiş fırsat eşitliği programları ya da kuralları, yeni kamu idaresi ruhuyla ve onun yönetimsel özgürlük anlayışıyla uyuyor mu?

Geleneksel olarak kadınlar tarafından yapılan işlerin özelleştirme ve taşeronlaştırmadan en çok darbe alanlar olup olmadığı hakkında hüküm bildirmek zor. Kadınların yoğun olduğu bazı sektörler, temizlik hizmetleri gibi, birçok ülkede özel sektöre devredildi. Ama aynı zamanda daha çok erkek çalıştıran çöp toplama işleri de... Mavi yakalı işlerin özel sektöre devri (özellikle kadınların istihdamı için önem taşıyan, kamu ve özel sektör açısından en büyük farklılaşmanın yaşandığı çocuk bakımı veya sürekli part-time iş gibi kategorilerde) kimi koşulların ve güvencenin kaybedilmesiyle sonuçlanabilir. Promosyon ve ödüllendirme sistemlerindeki artan esnekliğin kadınların ilerlemesinin önündeki engelleri kaldırıp kaldırmadığını söylemek de eş derecede zordur. Örneğin, performansla dayalı ödeme gibi yönetim

stratejileri cinsiyete dayalı ücret farkını artırmış mıdır yoksa azaltmış mıdır?

Önceki bir çalışmaya göre çoğu OECD ülkesinde en azından şimdilik fırsat eşitliği politikaları merkezi olarak belirlenmekte ve bireysel kamu işletmelerinde uygulanmaktadır. Fakat daha geniş idari reformların sonucu olarak kimi değişiklikler ortaya çıkmaktadır. Örneğin Finlandiya ve Yeni Zelanda'da bireysel kamu sektörü organizasyonları kendi fırsat eşitliği programlarının hazırlanmasında en önemli rolü oynamaktadır. Kamu sektöründeki değişimin istihdamda eşitlik ve hakkaniyet üzerindeki etkilerini ortaya çıkarmak için gözlem yapmak gerekiyor. Hükümetler, özel sektörden gelecekte ne tür kamu hizmeti istediklerini sorgulamalıdır. Ayrıca gelecekte yönetimsel özerkliğin ayrımcılığa yol açmayacağına garantilemelidirler. Yeni yöneticilikle uyumlu ve onun tarafından desteklenen yeni ve uyarlanmış fırsat eşitliği ölçütleri gerekebilir. Etkin fırsat eşitliği ölçütlerinin sağlayacağı faydalar çok etkileyici. Nitelikli iş gücünün iyileştirilmiş istihdamı genişletilmiş esneklik ve mesleki hareketlilik ve daha geniş bir topluma seslenen daha duyarlı bir kamu hizmeti; hepsi kamu idaresi reformunun amaçlarıyla uyum içindedir.

Kadınlar kendilerine emek pazarında giderek daha büyük bir yer edindikçe onları bir azınlık olarak marjinalize etmek gerçekdışı hale gelmekte...

kadınları ilgilendirdiği ve sözkonusu meslek kategorileri hem ayrı hem de içsel oldukları için, part-time iş, cinsiyet temelli istihdam ayrımcılığına yeni bir boyut eklemektedir.

Eğer part-time iş kadınlara fırsat eşitliği sağlayacaksa bu bütün sektörlerde ve konumlarda geliştirilmelidir. Kuzey ülkeleri bir örnek sunmaktadır. Bu ülkelerdeki tüm işçiler kimi durumlarda belirli bir süre için çalışma saatlerini azaltma hakkına sahiptir. Bir başka olumlu eğilim de şu ki, işverenler nitelikli işçilerine artık sıkça part-time çalışmalarını önermektedirler.

Kişisel girişimcilik

Kişisel girişimcilik (kendine ait bir iş kurma), çalışmak ve toplumsal saygınlık kazanmak isteyen kadınlar için bir çözüm olabilir. Şu anda bu yol, OECD ülkelerinde nispeten az sayıda kadın tarafından seçilmiş durumdadır. Ancak özellikle yerel iş pazarlarının çok zayıf olduğu kırsal bölgeler söz konusu olduğunda hayli çekici bir fikir olarak görülmektedir.

Kişisel girişimcilik kadınların iki çok farklı isteğini tatmin edebilir. Profesyonel başarı isteyen yüksek nitelikli kadınlar için, ilerlemelerinin, katı eğitim ve promosyon sistemleriyle engellendiği şirket işlerine alternatif oluşturabilir. Diğerleri için kişisel girişimcilik, aile içi işleri kazançlı bir işle değiştirmenin bir aracı; bu kadınlar genelde kişisel hizmetler ve kadın emek gücü istihdamının yoğun olduğu sağlık görevlisi veya pera-

kendecilik gibi diğer faaliyetlere katılmaktadır.

Bir iş kurmak isteyen kadınlar hala sorunlarla ve ayrımcılıkla uğraşmak zorundalar. Sonuçta birçok girişim, ya planlama aşamasında ya da firmanın kurulmasından hemen sonra başarısızlık sonuçlanmaktadır. Son yıllarda kadınlara kendi işlerini kurmada yardımcı olacak plan ve programlar hazırlanmıştır. Amaç, kadınları planlamadan şirketin kuruluşuna ve ardından gelişiminden sağlamlaştırılmasına kadar bilgilendirmek, eğitmek ve onlara tavsiyelerde bulunmaktır.

Kadınlar kendilerine emek pazarında giderek daha büyük bir yer edindikçe onları bir azınlık olarak marjinalize etmek gerçekdışı hale gelmektedir. Genel nitelikte ve şirketlerin kendi içlerinde uygulanan ölçütler aracılığıyla kadınlar için fırsat eşitliği sağlanmalıdır. Aynı zamanda hem mesleki hem de ailesel sorumluluklarla uğraşmanın yalnızca kadınların değil tüm işçilerin sorunu olduğu dikkate alınmalı ve her iki cinsi de kapsayan çözümler üretilmelidir.

Kadın işgücü tek biçimli bir topluluk olmaktan uzaktır. Birçok kadının, istihdamın yeniden yapılanmasından yararlanmasına rağmen, bazıları kendilerini istihdamın yeni taleplerine ayarlamakta güçlük çekmektedir. Kendileri için acilen özel ölçütler gereken bekar anneler ve nitiksiz yaşlı işçiler, en fazla ilgiye gereksinim duyan gruplardır.

otomerk 94

1. OTOMOBİL SERVİS ALET, EKİPMAN ve AKSESUARLARI FUARI
1st AUTOMOBILE SERVICE EQUIPMENT, TOOLS and ACCESSORIES FAIR

• **May 4 - 8 Mayıs** •

FM FUAR MERKEZİ / FM EXHIBITION CENTER

Mecidiyeköy - İstanbul
TÜRKİYE

Ev kadınlığı ya da güvencesizlik

Üretime katkı bağlamında, rahatlıkla ele alınabilecek çocuk dünyaya getirme, çocuk bakımı ve gündelik işlerin devamını hiç bir güvence olmadan sağlamak, sadece evlilik kurumu sayesinde. Bu kurum sayesinde kadınlar kendi emek güçlerini denetlemekten yoksun kalmışlardır.

Doç. Dr. Kuvvet LORDOĞLU

Her çalışma biçimi, aslında çalışana belirli bir güvenceyi sunabilir. Çoğu kez ücret biçiminde kimi zaman da istihdam güvencesi olarak birlikte veya ayrı ayrı onları istihdam edenler tarafından çalışanlara sağlanmaktadır.

Bu çalışma biçimleri arasında sadece bir istisna bulunmaktadır. Şayet, sadece bu alanda çalışmakla yetiniyorsanız bir gelir ve istihdam güvenceniz de olmayacaktır. Kuşkusuz bu alanda çalışanların, yaşlandıkları zaman elde edebilecekleri bir gelir güvenceleri de bulunmayacaktır.

Sözü edilen bilmece, ülkemizde yaklaşık on milyon ev kadınıni ilgilendiren ve bir istihdam alanı olarak görülen bir çalışma biçimine ilişkindir.

Üstelik bu tür çalışma biçimi, bazen en ağır biçimi ile sürerken, tek güvence kadınların aç kalmamaları, yani emekleri karşılığında karınlarını doyurmalarıdır. Yapılan işler, bilinen şekli ile tekrar eden, çalışana hiç bir şey katmayan (maddi ve manevi), iş olarak kabul edilmeyen, toplum ve aile içinde prestiji de bulunmayan işlerdir. (Maxine Molyneux, 1979) Burada gerçekleşen adeta paradoksal durum, ev işlerinin karşılıksız üretilmesi ve karşılıksız üretilen "şeylerin de" bu nedenle değersiz kabul edilmeleridir. Kuşkusuz yapılan işin değersiz addedilmesi aile bireyleri başta olmak üzere, bizzat çalışan kadın tarafından. Bu noktada dışarıda yapılan işin ücretli olması kadar ev içi emeğe karşılık aranmasında duyulan rahatsızlık da bu değersizliği açıklayabilmektedir.

Kadınların, aile ve toplum içinde karşılıksız olarak değer üretmeleri, onları bir kategori olarak ezilen taraf olmaya yöneltmektedir. Ev dışında üretilen "şeylerin" ise kadınlar tarafından

yapılmaya başlanması onlara belirli bir kimlik kazandırmaya başlamıştır. Ücret ve sosyal güvenlik bu kimlik kazancında en önemli etkenlerdir.

Zonguldak'ta ölen madenci eşlerinin, sınırlı dahi olsa, bir sosyal güvenceye kavuşmuş olmaları bu konuda tipik bir örnek oluşturmaktadır. Dul eşlerle, sadece elde ettikleri gelir nedeni ile, birlikte olmak isteyen güvencesiz erkeklerin, hiç olmaz ise bu konuda kadınlarla paralel davrandıkları görülmektedir. Gelir kaybı olmaması için, evlenmek değil, fakat birlikte olma şansları bu ölçüde artan dul eşlerin sosyal güvencelerinin taşıdığı önem açıktır.

Sosyal güvencenin eşe bağlı olarak sağlanması bile kadınlara dolaylı yararlar getirebilmektedir. Ancak, esas olanın kadınların kendilerine ait bir güvencelerinin olup olmayışı ile ilişkilidir. Üretime katkı bağlamında, rahatlıkla ele alınabilecek çocuk dünyaya getirme, çocuk bakımı ve gündelik işlerin devamını hiç bir güvence olmadan sağlamak, sadece evlilik kurumu sayesinde. Bu kurum sayesinde kadınlar kendi emek güçlerini denetlemekten yoksun kalmışlardır. (Christine Delphy 1970) Kendi emekleri üzerinde etkin sonuç alamayan kadınların, gelecek beklentileri de, elbette sözleşme imzaladıkları kocaları tarafından belirlenecektir. Bu noktada, sosyal güvencenin, özel olarak ev kadınları için kamu tarafından ele alınması son derece olumludur. Ancak, sosyal güvencenin finansmanı kim tarafından gerçekleştirilecektir? Bu sorunun en basit yanıtını yine piyasa mekanizması verebilir. Ev Kadınlarının hizmetinden kim yararlanıyorsa o karşılamalıdır. Kapitalist piyasa mekanizması içinde emek gücünün yeniden üretilmesi zihni ve bedeni güç kazandırılması ev kadınlarının sorum-

luluğu altında gerçekleşmektedir. Hizmetten yararlanan, yararlandığı sürece, maliyetin bir bölümüne katlanmalıdır. Çünkü, emek gücünün yeniden üretilmesinde, ev kadınlarının dışında başka toplumsal katmanlar da bulunmaktadır. Ev kadınlarının sosyal güvenceye kavuşturulmalarında bütün olumlu argümanlara rağmen, maliyetin karşılanmasında aile bütçesini esas alan görüşler de bulunmaktadır. Ailede sadece kocanın çalışması halinde sosyal güvence primleri koca tarafından ödenecektir. Zaten sınırlı aile bütçesi içinde ek bir ödemenin kadınların gelecek beklentilerine yönelik olarak yapılmasının güçlüğü açıktır.

Sigorta primlerinin aile reisi veya koca tarafından ödenmesinin ortaya koyacağı ikinci bir sıkıntı, bu primlerin hangi esaslar çerçevesinde hesaplanacağına ilişkin olmaktadır. Ev içinde yapılan işlerin fiyatlandırılması bu tür sigorta primlerinin matrahını oluşturacaktır. Bu tür bir fiyatlandırmanın bütün güçlüklerine rağmen yapılabilmesi mümkündür. Ancak kadınların yaptığı ev işleri için bir ücret ödenmesi cinsiyete dayalı işbölümü ve cinsiyet ayrımcılığını daha da güçlü hale getirecektir. Kaldı ki, yapılan işlerin bir bölümü aile içindeki diğer bireyler veya eş tarafından yapılması halinde fiyatlandırmada hangi ölçütler esas alınmalıdır?

Kadınların ev içinde kalışlarının bir anlamda tescilli olan yapılan işler için, ücret ödenmesi ile ev içi çalışmanın tüm sorumluluğu kadına ait olacaktır. Dışarda

Kadınların ev içinde kalışlarının bir anlamda tescilli olan yapılan işler için, ücret ödenmesi ile ev içi çalışmanın tüm sorumluluğu kadına ait olacaktır. Dışarda çalışmayı ücret düşüklüğü nedeni ile reddeden kadınların eve çekilişinin bu formülasyonu mevcut sistem içinde sadece sosyal güvenlik garantisi getirebilmektedir.

çalışmayı ücret düşüklüğü nedeni ile reddeden kadınların eve çekilişinin bu formülasyonu mevcut sistem içinde sadece sosyal güvenlik garantisi getirebilmektedir. Kuşkusuz bu garanti eve çekilen ve emek yeniden üretimini üstlenen kadınların yedek sanayi ordusunun özgül bir katmanı oluşlarının bedeli olarak verilmektedir.

Ev kadınlarının sosyal güvenlik sisteminden yararlandırılması düşüncesi, onların yaptıkları "işin" gereğidir. Bu yerine getirilmesi gereken bir olgudur. Ancak bu sistemin işlerlik kazandırılması yapılan hizmetten yararlanma ölçüsünde olduğu sürece ve devletin olabilen en az müdahalesi ile geçerlilik kazanabilir.

YENİ BİR DÖNEM: BAHAR 1994

14 ŞUBAT - 30 MART 1994

KENTLERİN ÖRGÜTLENMESİ: İSTANBUL VE KRİZ

Mozaik Katılımcı Şehir Plancıları Grubu
Pazartesi 18.30

EKOLOJİ SEMİNERLERİ

Ertuğrul Akçaoğlu, Melih Baş, Dilaver Demirağ, Ender Eren, Nil Gün

Salı 18.30

MİLLİYETÇİLİK TARTIŞMALARI

Çağlar Keyder, İskender Savaşır, Sungur Savran

Salı 20.00

HUSSERL'İN SON YAPITI: "KRİSİS"

Ahmet Soysal

Perşembe 18.30

BİR KAÇ KAVRAM ÜZERİNE

Ali Akay, Ahmet Soysal

Perşembe 18.30

ASKERİ TARİH

Cem Kum

Perşembe 18.30

LACAN VE SARTRE

Saffet Murat Tura

Perşembe 20.00

EĞİTİMİN ALTERNATİFİ

Lalezar Akar, Şükran Çavdar, Hüseyin İlbey, Cemal Topuz

Cuma 19.00

KAPİTALİZM, SİVİL TOPLUM, SOSYALİZM

Şefik Beyaz, İhsan Bilgin, Aydın Çubukçu, Metin Çulhaoğlu, Bülent Forta, Çağlar Keyder, Yıldırım Koç, İlyas Köstekli, Ertuğrul Kürkçü, Ömer Laçiner, Oğuzhan Müftüoğlu, Saruhan Oluç, Nail Satılğan, İskender Savaşır, Gülnür Savran, Sungur Savran, Bülent Tanör, Ufuk Uras, Nur Vergin

Cumartesi 14.30

Bilar

İstanbul

İSTİKLAL CAD. ZAMBAK SK. 4/7
BEYOĞLU - İSTANBUL

249 42 86

252 81 34

Ölümcül denge

Kuzey Amerikalı iktisatçılar, Eski Dünya'lı meslektaşlarının birçoğundan, içsel tutarlılıktan ödün vermeyen mecazi öykülerinden türettikleri gösterişsiz ve soğukkanlı sonuçları, hayatın her anı ve ayrıntısıyla test etme tutkularıyla ayırılırlar.

Tayfun GÜRLER

I know of no safe depository of the ultimate powers of the society but the people themselves, and if we think them not enlightened enough to exercise that control with a wholesome discretion, the remedy is not to take it from them, but inform their discretion.
Thomas Jefferson, Letter, 1820

Bir cinayet (dedektif) romanı tanıtmak istediğim. Söz konusu roman, Türkiye'de okumaktan birçoğumuzun hoşlandığı ve fakat ithali ikame edilememiş polisiye roman türünün "magnum opus"larından biri sayılamaz. Bu romanı bir iktisat dergisinde tanıtmaya aday yapan faktör, roman kahramanı 'gönüllü' dedektifin Harvard'lı bir iktisat profesörü olmasından çok, cinayetleri iktisat teorisini is-tihdam ederek çözüyor oluşudur. Romanın tanıtımına geçmeden önce, profesyonel iktisatçı olmayanlar için tipik bir Kuzey Amerika'lı iktisatçıyı kısaca karakterize etmenin faydalı olacağını düşündüm.

Kuzey Amerikalı iktisatçılar, Eski Dünya'lı meslektaşlarının birçoğundan, içsel tutarlılıktan ödün vermeyen mecazi öykülerinden² türettikleri gösterişsiz³ ve soğukkanlı sonuçları, hayatın her anı ve ayrıntısıyla test etme tutkularıyla ayırılırlar. Onlara göre iktisat biliminin dinamik sınırlarını belirleyecek entelektüel uğraş, ekonomik hayata politik müdahaleyi meşru kılıcı saf normatif teorilerin keşfinden çok, ekonomik hayatı anlamaya yönelik 'yanlışlanabilir' pozitif teorilerin formüle edilmesine öncelik vermelidir. Dahası, normatif analiz, söz konusu pozitif teorilerin öngördüğü çerçevenin içinde kendi rasyonellerini bulmalıdır. Söz konusu iktisatçıların, öykülerindeki zorunlu mecaz gereği 'iktisatçılaştırıldıkları'

temsilî bireyler, aslında gerçek hayatın gerçek ekonomik aktörleri olarak, anlamaya çalıştıkları ekonomik ilişkilerin, kendilerinden ve teorilerinden bağımsız yaratıcısıdır⁴. Akerlof'un 'Limonlar için Piyasa'sı bu tür öykülerden biridir.

Alıcılarla satıcılar arasında otomobillerin kalitesi konusunda asimetrik enformasyon bulunan bir kullanılmış otomobiller piyasasındaki alıcılar, rastgele seçtikleri bir otomobil için ödeyecekleri maksimum fiyatı (rezervasyon fiyatı), söz konusu piyasada arz edilen otomobillerin kalitesine ait önceden subjektif⁵ olarak belirledikleri olasılıkları dikkate alarak hesaplayacaklardır. Dolayısıyla da, böylesi bir piyasada kötü kaliteli otomobiller (limonlar), daha iyi kaliteli olanlarını piyasadan dışarı sürecektir. Bir başka deyişle, değeri alıcıların matematik beklentisinden daha yüksek olan otomobiller bu piyasada satılamayacaktır.

Aşağıdaki basitleştirici varsayımları kullanarak bu sonuca kısa yoldan varabiliriz. Aynı marka ve aynı model kullanılmış otomobillerin satıldığı ikinci piyasada, satıcılar kendi otomobillerinin kalitesi hakkında tam enformasyona sahip olsunlar. Alıcılar ise bu piyasadaki otomobillerin yarısının değeri 1.000.000 TL. olan kötü kaliteli (limon) ve diğer yarısının ise değeri 2.000.000 TL. olan iyi kaliteli otomobiller olduğuna inansın. Alıcılar risk-nötr olsunlar. Bir başka deyişle, her zaman değeri 1.000.000 TL. olan bir şey ile, yüzde elli olasılıkla hiçbir şey, yüzde elli olasılıkla 2.000.000 ikramiye veren bir piyango arasında kayıtsız kalsınlar. Dolayısıyla, tipik bir alıcı için söz konusu piyasada rastgele seçilmiş bir otomobilin değeri 1.500.000 TL'dir.

Sonuç olarak seçtiği otomobilin iyi kaliteli olabileceğini düşünen bir alıcı, kötü kaliteli bir otomobile değerinden fazla ödemeye razı iken (1.500.000 TL. > 1.000.000 TL.) iken aynı alıcı seçtiği otomobilin kalitesiz olabileceğini de düşünemediğinden, kaliteli bir otomobile değerinden azını ödemeye razı olacaktır (1.500.000 < TL 2.000.000 TL). Dolayısıyla, 'iyi' ve 'kötü' olarak tanımlanmış iki kalite düzeyinin var olduğu sözkonusu piyasada sadece kötü kaliteli otomobiller satılacaktır.⁶

Sözkonusu öykü iktisatçılar tarafından yazılmadan çok daha önce, Kadıköy yakasındaki birden çok kalite düzeyinin, markanın ve modelin yer aldığı kullanılmış otomobiller piyasasının katılanları tarafından keşfedilmiş olmalıydı.⁷ İktisatçıların yaptığı, bu gerçekliği, manipüle edilebilir bir model tarafından yeniden üretmekten başka birşey değildir.

İlkokul mezunu olduğu bile şüpheli bir apartman çalışanının, bir üçgenin iki kenarının uzunluklarının toplamının üçüncü kenarından her zaman büyük olacağını günlük gözlemlerinden çıkarsayamayacak kadar 'irrasyonel' olabileceğini savlayanlara, Yeşilyurt, Muhtar Acar sokak, Cam Apartmanı kapıcısını gözlemleri önerilir.⁸

Sözkonusu gözlemin bir başka varyantı, Milton Friedman'ın, yaşamında trigonometri kitabı okumamış ve fakat trigonometriye ait birçok teoremin sonucunu başarılı olmak için uygulamak zorunda olan bilardo oyuncusudur. Kısaca iktisat, günlük hayatı anlamaya dair olmalıdır, aksi takdirde, günlük hayatı, içinde insanların kalıcı yanlışlara (ve komplolara) mahkum edildikleri 'yanlış' bir senaryo gibi algılamaktan kurtulamamış 'entelektüel elitist'ler, 'rasyonel' olmayı kendi entelektüel mülkiyetleri varsayan kibirleriyle boşluğu doldurup, kendi faydalarını başkalarının 'güya' sistematik yanlışları üzerinden çoklaktırmaktan geri durmayacaklardır. Durmadılar da... Hayatın daha güzele dönüştürülmesi gerektiğine inananlarımızın, 'sıradan' insanlara dair kuşkularının 'kabul edilebilir' sınırları, yukarıdaki alıntıda Jefferson tarafından çok açık çizilmiştir.

Bu yazı, daha önce de belirttiğim gibi, iki iktisatçının⁹ Marshall Jevenson takma adıyla yazdıkları The Fatal Equilibrium adlı cinayet romanının tanıtımı için düşünüldü. Sözkonusu cinayet romanı, sıkıcı mikroteori¹⁰ kitaplarında kaybolmadan mikroiktisat öğrenmek isteyenler için¹¹, yazarların şimdilerde Princeton Üniversitesi tarafından yeniden basılan Murder at the Margin adlı romanlarından sonra, önerilecek ikinci kaynak. The Fatal Equilibrium, gerçek hayatta gözlenen mikro davranışların mikroteori tarafından türetilmediğini, tersine mikroteorinin bu davranışları anlamakla ve anlayıp test edilebilir sonuçlar üretmekle¹² sorumlu olduğuna inananlar için 'ikna' edici bir roman. Latife Tekin'i Yalçın Küçük'e zaten hiçbir zaman tercih etmeyecekler için ise bir cins '12 Eylül Romanı' (?), kısaca söylersek, 'kışkırtıcı' bir roman. Romanın benim elimdeki

kopyası Ballantine Books tarafından 1990'da basılmış ciltsiz (paperback) 6. baskısı. Copyright Massachusetts Institute of Technology'e ait.

Sözkonusu romanda, Boston'da Atalar türü bir mağazada¹³ uygulanan bir fiyatlama tekniği ayrıntısıyla incelendiğinden, tekrardan kaçınarak, benzer bir tekniğin tipik bir kitap bağlamındaki uygulamasını anlatmanın yararlı olacağını varsaydım. Bu yolu istihdam ederek de, 'potansiyel' okuyucunun kitabın içeriği konusunda ki beklentilerini olumlu yönde etkileyeceğimi varsaymaktayım.

ABD'de bir kitap farklı iki zaman periyodunda iki farklı biçimde basılır. İlk baskılar ciltlidir (hardcover). Eğer kitap başarılı bir satış performansı gösterirse yaklaşık bir yıl sonra ciltless (paperback) piyasaya sunulur. Ciltli ve ciltless üretmenin marjinal maliyetleri birbirlerine çok yakın¹⁴ olmalarına rağmen, aralarında önemli fiyat farkları vardır. Neyse ki mikro iktisat bu konuda da 'yanlışlanabilir' bir teoriye sahip: Fiyat Ayrımcılığı (Price Discrimination).¹⁵

Kitap yayıncıları, tüketici artığı kavramını iktisatçılardan çok daha önce kavramış aktörler olarak, yayınladıkları herhangi bir kitabın spesifik tatlılara¹⁶ hitap eden bir mal olma özelliğinden kaynaklanan piyasa güçlerinden yararlanıp, mümkün olan maksimum tüketici artığını kara dönüştürme yolu olarak sözkonusu fiyatlama tekniğini seçerler. Nasıl mı?

Belirli bir kitabı bir yıl içinde okumak isteyenlerin içinden seçilmiş tipik bir kitap okuyucusunun satın almayı tasarladığı sözkonusu kitap için belirlediği rezervasyon fiyatının 10 TL, bir yıl sonra okumak isteyenlerinin ise 5 TL olduğunu ve her iki cinsi (paperback ve hardcover) üretmenin sabit marjinal maliyetinin 5 TL. olduğunu varsayalım. Yukarıdaki varsayımın ilk kısmını akılcı bulmayanlar, kitapların orijinallerine göre düşük fiyatlarla satıldığı ikinci el piyasalara dair

***Kuzey Amerikalı iktisatçılara göre,
iktisat biliminin dinamik sınırlarını
belirleyecek entelektüel uğraş,
ekonomik hayata politik müdahaleyi
meşru kılıcı saf normatif teorilerin
keşfinden çok, ekonomik hayatı
anlamaya yönelik 'yanlışlanabilir'
pozitif teorilerin formüle edilmesine
öncelik vermelidir.***

gözlemlerine teori bulmakla sorumludurlar. Eğer kitap ilk yıl ve sonrasında 5 TL.'sına satılmış olsaydı, üretici hemen okumak isteyenlerin vermeye razı olduğu fazladan 5 TL.'sını kendi artığına dönüştüremeyecekti. Geleceği, iskonto ettiği faktörün değerinin 1 olduğuna inandığımız sözkonusu üretici, batık maliyetlerinin olmadığı varsayımı altında bu tercihiyle 'normal' karı garantilemekten fazlasını başaramayacaktı. Bir başka deyişle, sözkonusu üreticinin yüksek rezervasyon fiyatlı tüketicilere terkettiği artık $-(10-5)$ TL x (bir yıl içinde satılan miktar) - kadarlık kendi 'potansiyel' karı olacaktı.¹⁷ Oysa ilk yıl piyasaya sürülecek ciltli baskıların birim fiyatını 10 TL, bir yıl sonra piyasaya sürülecek olan ciltsizlerinkini 5 TL olarak belirleyen bir fiyat ayrımcılığı, tam tersine, $-(10-5)$ TL x (bir yıl içerisinde satılan miktar) - kadar pozitif karla sonuçlanır.¹⁹ İlginç olan, tüketiciler ve üreticilerden oluşan bir toplumda, eğer bu artığa kimin sahip olması gerektiği konusunda 'sağlam' ve consensus oluşturmuş bir normatif argümana sahip değilseniz, fiyat ayrımcılığının refah düzeyinde bir değişmeye neden olmayacağıdır.¹⁹

Nasıl böyle bir argümana sahip olabiliriz ki? Der Kitabevi sahibi karşısında, 10 TL.'sına sattığı marjinal maliyeti 5 TL. olan kendi bastığı bir kitabı, 10 TL. verip almaya razı bir tüketici olarak kendimi düşünüyorum. Kitabevine girmeden önce 10 TL. değer biçtiğim kitabı bana 5 TL.'sına satması gerektiğini ve dolayısıyla da 5 TL.'sının benim cebimde kalmasını meşru kılan argüman, benim 10 TL. değer biçtiğim bir kitabı bana 10 TL.'sına satması gerektiğini ve dolayısıyla da 5 TL.'nin onun cebine transfer olmasını meşru kılacak argümandan, toplumun refahı bağlamında, iktisat teorisyenleri için farklı olmamalıdır. Ama eğer, iktisatçılığımız dışında, mutlak eşitlikçi bir toplum modeliyse aradığımız, birinci argüman her zaman tercih edilir olacaktır. Belki de böylesi bir toplumda başkalarıyla eşit olmaktan daha iyisini yapamayacak olan Der Kitabevi sahibi kapısına kilit vuracak ve bizim adımıza 'koskoca' bir devlet 10 TL. değer biçtiğimiz kitapları 1 TL.'ye üretmek gibi macerada, 10 TL. değer biçtiği arabesk kasetlerini 10 TL.'sına bile bulamayanlar uğruna sağlayacaktır.

Kitap okumak arabesk dinlemekten, sağduyu isimli

diktatör tarafından daha 'faydalı' bulundukça da, arabesk müzik dinlemek isteyenler tatmin olmamış, "ne farkeder!" Biçtiğimiz değerden çok daha az maliyete katlanarak edineceğimiz kitapları bizlere arzedecek devletin, okuduğumuz kitapların neler olmasına karar vermeye başladığı gün gelene değin, kim tanır arabesk müzik dinleyicilerini?

The Fatal Equilibrium, mikroteoriyi öğretenler için ilginç sınav soruları türetme potansiyelleri de taşıyan bir kitap. Birkaç tanesini sıralarsak:

1. ABD'de meşrubat makinaları 50 cent attığınızda sadece bir teneke meşrubat çekebilecek şekilde dizayn edildikleri halde, gazete makinaları 25 cente bütün kutuyu hizmetinize sunmakta ve dolayısıyla o günün gazetesinden bir veya birden çok çekmek size kalmaktadır. Bu iki makinanın dizayn edilme farklarının altında yatan faktör aşağıdakilerden hangisidir?

a. Meşrubat tüketicilerinin gazete tüketicilerinden daha az namuslu oluşudur.

b. Azalan marjinal fayda kanunu iş başındadır.

2. Bir antropolog sadece iki malın tüketildiği çok küçük bir ada devleti olan Zamazingo'da²⁰ alan çalışmaları yapmış ve ardından yazdığı bir kitapta bu iki malın adanın çeşitli yörelerindeki fiyatlarını sunmuştur. Sözkonusu antropologun sözkonusu verileri iktisat teorisıyla ilişkisiz ve kendini çok meşhur edecek bir antropolojik argümanın testi için kullanılmaktadır. Antropoloğumuzun fiyat verilerine göre, ada sakinlerinin aylık bütçelerinin gözardı edilebilir bir kısmını oluşturan A malının fiyatı, ada sakinlerinin aylık bütçelerinin önemli bir kısmına malolan B malının fiyatına göreli olarak, verili anda ve fakat ayrı yörelerde, daha düşük salınımlar göstermektedir. Bir başka deyişle A malının fiyatının coğrafi varyansı, B malının fiyatının coğrafi varyansından çok daha küçüktür. Antropoloğumuz 'meşhur' olmayı hak etmiş 'dürüst' bir bilim adamı mıdır?

Dipnotlar

* Banu Gürler ve Elif Akbostancı alternatif getirisi bu yazıyı okumaktan elde edecekleri faydadan çok yüksek olan zamanlarını 'irrasyonel' davranarak bu yazıyı okuyup eleştirilerini sunmaya ayırdılar. Onların bu hatası ve bu yazıdaki bütün hatalar bana aittir.

1. Romanda birkaç sayfa ilerledikten sonra, Çağdaş İktisadi Düşünce Tarihi'nden çok az haberdar bir okuyucu bile, romanın bir Harvard'lıdan çok Chicago Üniversitesi'nden bir profesörü betimlediğini anlayacaktır. Yazarların Harvard tercihi ayrıntıyı önemsemekten dolayı ulaştıklarını sanmıyorum. Romanın kahramanları derneşik olarak kişiliklendirilmiş 'makro' bireylerdense sürekli optimize eden 'mikro' kişiliklerden oluştuğundan, roman kendiliğinden mikroteorilere (microfoundations) sahip. Dolayısıyla, romanın 1980 ortalarında basıldığı da düşünülerek, yazarların Harvard ve Chicago arasında kayıtsız kalmış olabileceklerine inanmak mümkün.
2. Formalize etmenin son tahlilde mecazi öykü türetmeye denk olduğu varsayılarak okunması gerektiğini düşündüğüm izleyen alıntıyı bu dipnota sıkıştırdım. "In this theory-prone American Market, the main criterion is the

- ability to formazile." Bkz., 'American and European Economics and Economists'. Bruno S. Frey and Reiner Elchenberger. The Journal of Economic Perspectives. Fall 1993, 4: 185-193.
3. Sınırlı entelektüel kaynaklarını, bıkmadan, içinde 'sıradan' bireylerin sürekli yanıltıldıkları 'global bir komplo'yu formüle etmekte ve bu komplo'nun negatif görüntüsü bir 'global' ütopya'yı aramakta tüketmeyenleri 'gösterişsiz' diye tanımladım.
 4. Son zamanlarda yapılan araştırmalar, öte yandan fakat, iktisat öğrenimi gören öğrencilerin diğer disiplinlerdeki öğrencilere göre daha az 'toplum ruhu' taşıdığını göstermektedir. (Bkz. 'Does Studying Economics Inhibit Cooperation?', Robert H. Frank, Thomas Gilovich and Dennis T. Reagan. The Journal of Economic Perspectives, Spring 1993, 2: 143-159) Neyse ki, George Soros - İngiliz Merkez Bankası'nı (Bank of England) 1992'de batmanın eşğine getiren ve kendi üretimi bir yatırım aracı olan Quantum fonunu Heisenberg'in belirsizlik ilkesinden esinlenerek isimlendirdiği sanılan spekülasyonlar spekülatörü - ekonomi dünyasına ait temel yaklaşımını şöyle özetliyor: "Gerçeklik hakkındaki inançlar gerçekliği değiştirir, takiben, değişen gerçeklik kendi hakkındaki inançları değiştirir." (Bkz. 'Good Guru Guide' The Economist, Dec. 25th-Jan. 7th. 21-26) Dolayısıyla, kendi hakkındaki her tür inanca duyarlı gerçekliğin, iktisatçıların geliştirdikleri inanç formasyonlarına karşı elastikliğinin yüksek olduğunu varsayamayız.
 5. Piyasadaki yoklamaları sonucu alıcının herhangi bir otomobile dair edindiği yeni enformasyonların (örneğin, otomobilin ilk sahibinin hekim oluşu...) söz konusu subjektif priorların 'update' edilmesinde kullanılacağı aşikardır. Ancak, alıcılar tarafındaki belirsizlik tamamiyle elimine edilemeyeceğinden (en azından, örneğin, 'kötü' kaliteli otomobillerin sahipleri elimine edilmiş belirsizlikten hiç bir mükafat beklemeyeceklerinden, belirsizlik artırıcı 'noise'ları piyasaya sokmayı her zaman optimal bulacaklardır) söz konusu asimetrisi de bütünüyle yok edilemeyecektir.
 6. Bu basit örnek "Dennis W. Carlton and Jeffrey M. Perloff, Modern Industrial Organization, Scott, Foresman/Little, Brown Higher Education, 1989"dan uyarlandı. Meraklısı, George A. Akerlof, An Economic Theorist's Book of Tales, Cambridge University Press, 1990'a başvurabilir.
 7. En azından bu teoriden habersiz olduğumuz yıllarda, eşim ve ben, 1985 model Topolino'yu gözümüzde böylesi bir piyasada kestirdiğimizde, bir tanıdığımızın motoru çatlak BMW'sini bu piyasada onu çok 'mutlu' edecek bir fiyata sattığından haberdardık. Topolino için ödeyeceğimiz maksimum fiyatı bu enformasyonu da kullanarak hesapladığımızı ve sonradan 'ortalama' kalite olduğunu anladığımız bu otomobilden ayağımızı mümkün olduğu kadar yerden kesmesi dışında bir performans beklemediğimizi hatırlıyorum. Pazarlığa başlamadan önce otomobili 'tarafsız' bir tamirciye götürdük. Tamirciden satın aldığımız enformasyon sonucu Topolino'nun ölümcül bir bozukluğu olmadığını ve olası bir 'iyi huylu' bozukluk için ödeyeceğimiz miktarı öğrendik. Bu yeni bilgi ödeyeceğimiz maksimum miktarı belirleme sürecimizin bir diğer faktörü oldu. Otomobili satın aldıktan bir yıl sonra onun 'ikinci elden' değil kendisi milli voleybolcu olan bir 'üçüncü elden' (Topolino'nun hacmi düşünüldüğünde bu bilginin maksimum fiyatı belirlemede ne denli önemli olduğu aşikardır) olduğunu tesadüfen öğrendiğimizde Ataköy sahil yolundaki seyrimiz esnasında sırt kısmı kırılan ön koltuğu tamir ettiriyorduk.
 8. Bu tavsiyeye ilham veren ilk gözlem Banu Gürler tarafından 1980'lerde yapılmıştır.
 9. Kenneth Elzinga ve William Breit.
 10. Son yıllarda yazılan iki mikroteori kitabının en az sözkonusu romanlar kadar heyecan verici olduğunu belirtmeliyim. Sözkonusu kitaplar:
 - i. David M. Kreps, A Course in Microeconomic Theory, New Jersey: Princeton University Press, 1990.
 - ii. Robert S. Pindyck and Daniel L. Rubinfeld, Microeconomics, New York: Macmillan, 1989.
 11. Metaforlardansa 'gerçek' öykü arayanlar için...
 12. Bu üretmelerden bir kısmının Endüstriyel Organizasyon teorisinin diğer bir kısmının ise Antitröst İktisat ve Regülasyon başlığı altında toplanmış kamu politikalarının (public policies) temellerini oluşturduğunu biliyoruz. Türkiye'de, nedense, makroteori kapsamındaki mikrotemeller (microfoundations), bu dallardakilere nazaran çok daha meşhur oldular.
 13. Meraklısı için bu mağazanın isminin Filene's olduğunu belirtmekte yarar görüyorum. Birçok iktisatçıyı her yıl üç günlüğüne biraraya toplayan ve 1994 Ocak'ında Boston'da gerçekleştirilen ASSA toplantılarının içinde yer aldığı otel koridorlarından birinde, bir iktisatçının civarındaki meslektaşlarına, sözkonusu mağazayı sözkonusu fiyatlama tekniği gereği Boston'un ziyaret edilmesi gereken tarihi yerlerinden biri olarak tanımladığını duymak kitabı okuduktan sonra şaşırtıcı gelmedi.
 14. Üretilen miktarların Türkiye'deki kitap piyasasına göreli olarak sonsuza ***yakınsadığı göz önüne alınarak, ya da daha teknik konuşursak, ölçek ekonomileri (economies of scale) düşünülerek bu gerçek daha kolay sindirilebilir.
 15. Çeşitli dereceleri olan bu kategorinin tasnif ayrıntılarına yazının hacmini düşünerek girmedim.
 16. Bu noktada herhangi bir kitabın doğası gereği kendiliğinden farklılaştırılmış bir mal olduğunu belirtebiliriz. Bir başka örnek futboldaki kaleciler piyasasının yetenek farklarından dolayı (veya ileri uç oyuncular piyasasının) homojen mallardan oluşmadığıdır. Bu özellik kaleci olarak kendini arzedenlere yeteneğinin orantılı olarak, homojen mallardan oluşanlara göreli piyasa gücü vermektedir.
 17. Her bir okuyucunun sözkonusu kitaptan tek bir kopya tükettiğini varsaydık.
 18. Her biri homojen bireylerden oluştuğunu ortak olarak varsaydığımız iki grup tüketici arasında bir yıl sonraki olası arbitrajın bir şekilde engellendiğini varsaydık.
 19. Bazı iktisatçılar, ABD'deki antitröst yasalarının ekonomik temellerini analiz ettikleri tartışmalarında Jeffersonian utopianın normları içinde de kalarak, tüketici artığının üreticilerin mülkiyeti olduğunu varsaymakta ve bu artışı üreticilere transfer etmeye yönelik her tür fiyatlandırmanın antitröst yasaların özüne aykırılığı sonucuna ulaşmaktadırlar. Aristotelian 'adil fiyat' yaklaşımını çağrıştıran bu perspektifin içerdiği bu etik yaklaşımın akademik dünyada popüler olmadığını belirtmeliyiz. Çoğunluk tüketici artışı ve üretici artışı birlikte çokokla yarak tam rekabetçi bir piyasanın ulaşabileceği ekonomik etkinlik düzeyine yakınsayabileceğimizi formüle etmektedir.
 20. Bu kelimeyi Prof. Dr. Sencer Divitçioğlu'nun şu anda başlığını hatırlayamadığım bir kitabında rastladığım, temsili bir tüketicinin fayda fonksiyonunun argümanı farazi bir malı isimlendirmekte kullandığı 'zamazingo' kelimesinden türetti.

İşyeri...Tam yeri!

EXTRA MARATHON HAVLU... MARATHON HAVLU!

ÇOK EKONOMİK

Marathon Havlular özel bir dispenser ile kullanıma sunuluyor. Islak elle havlu alınırken diğer yaprakların ıslanması önleniyor... Islak ya da kuru... Marathon havlular çok dayanıklı. Her kullanımda en fazla iki yaprak Marathon yeterli...

ÇOK SAĞLIKLI

Her hareketle tek bir havlu alınmasını sağlayan "multifold" katlama yalnız Marathon Havlularda var. El sürülmemiş, tertemiz havlulara ulaşmanın en sağlıklı yolu.

ÇOK PRATİK

Özel dispenser ile Marathon Havlular elektrikli kurutma makinelerinin bakım, onarım; tekstil havluların yıkama, ağartma sorunlarını ortadan kaldırıyor.

İşyerinize Marathon temizliğini kazandırmak için, Girişim Pazarlama Kurumlar Müdürlüğü: İstanbul Bölgesi'ni (1) 274 27 00'dan, Ankara Bölgesi'ni: (4) 235 45 62'den, İzmir Bölgesi'ni: (51) 63 69 72'dan, Antalya Bölgesi'ni (31) 47 52 54'den arayınız.

Çok Saygınlar...

Çünkü altında Emlak Bankası'nın imzası var...

Emlak Bankası imzası taşıyan Visa Premier/Gold Card ve Visa International Card, tam anlamıyla birer prestij ve ayrıcalık kartlarıdır.

Emlak Bankası'nın Visa Premier/Gold ve Visa International Kredi Kartları: Alışveriş tutarı dışında hiçbir eklenti yapılmayan kredi kartlarıdır. Yurtdışında Visa'ya açık olan ATM makinelerinden veya yurtdışında herhangi bir bankanın şubesinden para çekebilmenizi sağlar. Sahibine 150.000 \$ tutarında Ferdi Kaza Sigortası sağlar. İsterseniz şirket adına da alabilirsiniz ve ayda sadece bir defa ödeme yaparsınız. Son ödeme tarihini geçmeyen harcamalarınız için, hiçbir komisyon ve faiz talep edilmez!

Ve Başka Hiçbir Kredi Kartında Olmayan
Bahçeşehir Üyelik Kartı Avantajı:
Emlak Bankası'nın Visa Premier/Gold ve
Visa International kredi kartlarına
sahip olanların, isterlerse "Bahçeşehir
Üyelik Kartı" almanın mümkündür. Bu ek

avantajla, Bahçeşehir'in bütün sosyal ve kültürel olanaklarından yararlanabilirler.
Üstelik indirimli olarak ve üstelik misafirleriyle...

EMLAK BANKASI
"Daha Uygar Bir Yaşam İçin"

Belediyelerin patronu kim olacak?

Yerel yönetimler tartışması ve yerel seçimler Türkiye Cumhuriyeti tarihinde belki de ilk kez bu denli önemli bir konuma yükselirken, rejimin geleceği açısından da önemli işaretler taşımaya başladı.

Saruhan OLUC

Türkiye’de bir konu hakkında farklı çevrelerin benzer önerilere sahip olmalarına pek ender rastlanır. Ancak, yerel yönetimlerin reforme edilmesi ve yeniden düzenlenmesiyle ilgili tartışma, değişik çevre ve kesimlerin önerilerinin örtüştüğü ve benzer özellikler kazandığı bir içeriğe sahip. Bir yanda TÜSİAD, TÜGİAD gibi büyük sermaye çevreleri yerel yönetimlere ilişkin kitapçıklar yayınlıyor, yerel yönetim modelleri tartışıyor. Öte yandan Belediye-İş, Genel-İş gibi özellikle hizmet sektöründe çalışan işçilerin örgütlendikleri sendikalar, yerel yönetimlerle ilgili raporlar hazırlayıp modeller öneriyorlar. Keza sermayenin organik aydınlarının megapol projeler ürettiği İstanbul dergisi vb. yayınlarda veya basının çeşitli ‘köşe’lerinde konu benzer yaklaşımlarla ele alınıyor. Ve elbetteki siyasi partiler bu tartışmanın dışında değil. Özal döneminden bu yana ANAP, Çiller ile birlikte DYP, belediye başkanı sahip SHP ve CHP de sorunu çeşitli boyutlarıyla değerlendiriyorlar. Tüm bu tartışmalarda ilginç olan, üretilen yerel yönetim modellerinin liberal ve demokratik bir söylemle tanımlanmaları ve büyük ölçüde birbirleriyle örtüşen, benzeşen özelliklere sahip olmaları.

Yerel yönetimler ve devletin idari vesayeti

Önerilen bütün modellerin çıkış noktasını, yerel yönetimlerdeki aşırı merkezîyetçi yapının bugünün ihtiyaçlarına cevap vermemesi oluşturuyor.

Yerel yönetim kurumunun Osmanlı yönetim sistemine girişi biraz zorlamayla ve esas olarak da ithal yoluyla olmuş. 1854 yılında, ilk yerel yönetim denemesi İstanbul için gerçekleştirilmiş. Fransa’dan örnek alınarak hükümetin önerisi ve padişahın ataması yoluyla bir belediye başkanı

ile 12 kişilik yerel meclis oluşturulmuş. 1856 yılında Belediye Nizamnamesi yürürlüğe konmuş ve İstanbul’da semtlerde belediye daireleri kurulmuş. 1868 yılında çıkarılan bir talimat ile İstanbul dışında da yerel yönetim birimleri oluşturulmuş. 1876 yılında Teşkilat-ı Esasiye Kanunu ile İstanbul ve taşrada kurulacak yerel yönetimlerin seçim ile işbaşına gelmeleri öngörülmüş.

Cumhuriyet döneminde de yerel yönetimlerin kaderi Osmanlı döneminden pek farklı olmamış. Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluşu ile birlikte güçlü bir merkezi otoriteye bağımlı yerel yönetimler modeli oluşturulmuş ve böylelikle geleneksel merkezîyetçi yönetim anlayışı devam ettirilmiş.

Yeni yapılanma sonucunda üç ayrı türde yerel yönetim kuruluşu şekillendirilmiş: Kentsel yörelere hizmet eden belediyeler, kırsal topluluklar yerel yönetim kuruluşu olan köy yönetimleri ve il sınırları içindeki yerel topluluğa hizmet yapan il özel yönetimleri. Belediye modeli içinde yer alan mahalle yönetimi ise kimi yönden yerel yönetim kuruluşuna benzemekle birlikte, tüzel kişiliğe sahip değil ve yerel yönetim birimi olarak kabul edilmiyor.

İl özel yönetimleri Osmanlı döneminde, 1913 yılında çıkarılmış olan yasa ile şekillenirken, diğer yerel yönetim birimleri olan köyler ise 1924’te çıkarılan Köy Kanunu’na göre yönetiliyor. Ancak bu birimlerin kendi tüzel kişiliğinin sorumluluğunda ve kendi birimleri eliyle yürüttüğü hemen hemen hiç bir hizmet yok gibidir. Bundan dolayıdır ki, bunları yerel yönetim birimleri olarak nitelemek bile yanıltır.

Belediyeler ise 1930 yılında çıkarılmış olan 1580 sayılı Belediye Kanunu’nda yapılmış ufak tefek değişikliklerle yönetilmektedir. Bu mevzuat

esas olarak merkezi özellikleri ağır basan Fransa yerel yönetim sisteminden esinlenerek düzenlenmiştir. 1963 yılında belediye başkanlarının doğrudan halk tarafından seçilmesi kabul edilmiş. İlginç bir değişiklik olarak 1978 yılında yerel yönetimler içişleri bakanlığına bağlı olmaktan kurtarılmış ve yerel yönetim bakanlığı altında örgütlenmiş. Ancak 1979 yılında bu uygulamaya son verilerek eskisine dönmüştür.

Merkezci anlayış 1982 Anayasası ile pekiştirilmiştir. Bu tarihteki düzenlemeye göre, merkezi yönetim yerel yönetimler üzerinde, yerel hizmetlerin yönetimin bütünlüğü ilkesine göre yürütülmesi, kamu görevlerinde birliğin sağlanması, toplum yararının korunması ve yerel gereksinimlerin istenen biçimde karşılanması amaçlarıyla idari vesayet kullanabilmektedir.

Emekli albaylar belediye başkanı yaparak yerel yönetimlerde denetim sağlamayı hedefleyen bir askeri rejimin yapacağı anayasanın ve düzenlemenin bundan daha makbul olması ise zaten beklenemez.

Üstelik 1982 Anayasası bununla da yetinmemiş, 1961 Anayasası'nda olmayan ve yerel yönetim kavramı ile bağdaşmayan bir uygulamayı da gündeme getirmiş ve yerel yönetimlerin kendi aralarında birlik kurmalarını Bakanlar Kurulu'nun iznine bağlamıştır. Ayrıca içişleri bakanlarına, yerel yönetim organlarını ya da üyelerini geçici bir önlem olarak görevden uzaklaştırma yetkisini de vermiştir.

Merkezi yönetimin, yerel yönetim organları, kararları, işlemleri, çalışanları üzerindeki idari denetimi, yerel yönetimlerin gelişmesi ve yerelleşmesi eğilimlerinin güçlenmesini de önlemiştir.

Mülki idare amirliği sisteminin yönetim anlayışı ile siyasal iktidarların çıkarları, yetkinin merkezileştirilmesi ve özellikle belediyelerin güçlenmelerinin önlenmesi noktasında uzlaşmışlardır. Yerel kaynakların yerel yönetimlerce kullanılmaya ve denetlenmeye başlaması, hem merkezin hem de merkezdeki seçilmiş siyasetçinin etkisini azaltacağından, yerel yönetim geleneğinin merkezden güdümlü niteliği korunmuştur.

Böylelikle merkezi yönetim birimleri, yerel yönetim kuruluşlarına güven duymamışlar, onlara kendilerinin vermeyi yeterli buldukları kadar yetki ve kaynak verilmesi yönünde davranmışlardır. Bu şekillenme ile yerel yönetimler, yönetim sisteminde kırsal ve kentsel yörelerde yerel hizmetleri yürütme yetki ve sorumluluğuna sahip kuruluşlar olma özelliklerini önemli ölçüde yitirmişlerdir.

İdari vesayet olarak adlandırılan yetki çerçevesinde merkez yönetimi, yerel yönetimlerin bütçeleri, kimi meclis kararları, personel işlemleri ve başka birçok kararları üzerinde denetim yapabilmekte, hatta önceden izin almak şartı koymak, yerel yönetimin yerine geçerek karar vermek gibi yöntemler bile uygulamaktadır.

Örneğin idari vesayet makamlarının izni olmadan yerel yönetimler motorlu taşıt aracı alamamakta, personel kadroları oluşturamamaktadır. Her bir

hizmetin nerede, nasıl ve ne ölçüde yapılacağı Ankara'da kararlaştırılıp planlanmaktadır. Ankara'nın planladığı ve kabul ettiği her konuda, her tür değişiklik yine Ankara'nın onayına tabidir. Yatırım kararları en ince ayrıntısına kadar Ankara'da alınmaktadır. Her birimdeki her türlü personel hareketi Ankara'dan izlenmekte ve kararlaştırılmaktadır.

Siyasiler, yerel yönetimleri siyasî yatırım sektörü ve oy potansiyeli olarak görürlerken, daha çok seçim dönemlerinde bu birimlere kaynak aktarılması yönünde çalışmışlardır. Yerel seçimler öncesinde bozuk yolların yapılması, görüntüyü kurtaracak düzenlemelerin gerçekleştirilmesi geleneği yerleşmiştir.

Öte yandan iktidarda bulunanlar, tüm ülke kaynakları üstünde etkin ve sürekli denetim kurarken, yukardan denetimin sağlanması hükümetin ve iktidardaki siyasî partilerin işine yaramış, buna karşılık yetkinin yerelleştirilmesi rakip siyasî güçlere, yani muhalefete de hiç olmazsa kaynakların bir bölümünü denetleme imkanı sağlayacağından, karşısında durulan bir süreç olmuştur.

Kısaca tanımlamak gerekirse, Cumhuriyet tarihinin uzun bir dönemindeki sermaye birikim modelinin ve koşullarının, sınıflararası ilişkilerin ve şekillenmelerin yol açtığı yerel yönetim modeli, bugünkü ilişkiler açısından değerlendirildiğinde son derece irrasyonel bir görüntü sunmaktadır.

Yerel yönetimler ve devletin mali vesayeti

Üstelik, sermaye sınıfı ve birikim modeli açısından geçerli olan bu irrasyonel görüntü sadece idari alanda değil, mali alanda da görülmektedir.

Yerel yönetimlerin gelir kaynaklarının büyük bir bölümü merkezi yönetimin etki edebileceği yapıdadır. Yerel yönetimler diğer yönetim kademelerinden ayrı, yeterli, tamamen kendilerine özgü gelir kaynaklarına sahip olmadıkları gibi, kaynaklarını özgürce kullanma hakkına da sahip değildirler.

Yerel yönetimlerin mali kaynakları, büyük bir oranı -yaklaşık yüzde 70-80'i - merkezce toplanan vergilerden ayrılan paylar ve çeşitli yardımlar biçiminde merkez yönetimi eliyle sağlanmaktadır. Yerel yönetimlerin emlak vergisi ve sınırlı kimi tali vergiler dışında gelir getirecek alanlarda yerel vergi koyma ve kendi bölgelerinde merkezce toplanan vergilere oran ekleme yetkileri de yoktur.

Yerel yönetimler maliyesinin sorunlarını kalıcı olarak çözenin en demokratik yöntemi olarak sunulan, seçilmiş yerel meclislerin yerel kamusal mal ve hizmetlerin finansmanına ilişkin kaynakları, kendi çıkaracakları vergi kanunlarına bağlamaları önerisidir. Bu öneri bir yandan merkezi mali vesayeti ortadan kaldırırken, aynı zamanda doğal bir eleme ile gelir seviyesine göre insanların yaşayacakları mekanları da ortaya çıkarıyor.

Vergi koyma yetkisine sahip yerel yönetimler, böylelikle yerel kamusal mal ve hizmetlerin nitelik ve düzeyini de belirleyebiliyor. Çünkü belirlenen üretim düzeyini gerçekleştirecek vergi yükü hizmeti alacak kesimlere aktarılıyor. Yani harcama-vergi yükü ilişkisi üzerinden, imkanı olan hizmeti alabiliyor, olmayan ise o yerelde değil de, kendi kesesine uygun olan bölgede yaşamak zorunda kalıyor. Böylelikle sınıfsal aidiyete ve gelir düzeyine göre, yerleşim bölgelerinin toplumsal bileşimlerinin oluşması mümkün olabiliyor.

Ancak sorun sadece bu nokta ile sınırlı değil. Türkiye, kapitalizmin gelişmesi sürecinde, gerek nüfus artışı gerekse kentleşme ve kentlere akın açısından oldukça yüksek bir orana sahip. Yüksek kentleşme oranı, yaklaşık sabit arazi arzı ile karşı karşıya kaldığında, kentler çevresindeki yerleşim kaynaklı yüksek toprak talebi, bu topraklar üzerinde büyük boyutlu rantların ortaya çıkmasını neden oluyor.

Şüphesiz ki bunlar yeni olgular değil, ancak gelişmenin bu evresinde yetkilerin merkezde toplanması ve mali vesayet sürmesi büyük sermaye açısından rantabl olmuyor.

Kentlerde oluşan devasa rantlar sermaye birikim sürecinin en verimli kaynakları değiller. Ancak yine de başka matrahlar üzerindeki baskıyı hafifletebilecek unsurlar olarak değerlendirildikleri için büyük sermaye açısından önem taşıyorlar. Kentlerde oluşan rantların bir bölümünün vergiler aracılığıyla kamulaştırılması, yerel

mal ve hizmet üretiminin finansman kaynağı olarak da öneriliyor. Böylelikle hem yerel yöneticilerin manevra alanları genişleyecek, hem de mal ve hizmet üretimi için oluşacak kaynakların tüketilmesinden yeni bir kazanç alanı sağlanacak.

Çünkü aynı zamanda altyapı yatırımları, üretim ve hizmet sektörü de sermaye birikiminin bir zeminini oluşturuyorlar. Genişleyen ve gelişen kentlerde çok büyük ölçekli toplu konut projeleri, altyapı projeleri, ticaret merkezleri vs. önemli kazanç alanları haline geliyorlar.

Kısacası küçük ve orta sermaye kentlerinden büyük sermaye kentlerine geçiş döneminde, yerel yönetimler üzerindeki merkezi mali vesayet de kalkması hedefleniyor.

Özellikle belediyelerin 1984'de yapılan bazı düzenlemeler sonucunda belli alanlarda işletmecisi anlamında özerkliğe kavuşması, mali olarak büyük belediyelerin eskiye oranla güçlenmesi ve özellikle imar kanununun belediyelere plan yapma yetkisi vermesi ile birlikte, sermaye sınıfı karar alma sürecine elindeki tüm araçlarla geçmiştekinden çok daha yoğun nüfuz etmeye başlamıştır. Böylelikle küçük ve orta sermayenin dışında, büyük sermaye grupları da belediye yönetimine müdahalede bulunur duruma gelmiştir.

Şimdi ise bu sürecin tamamlanması öngörülüyor. İşte bu nedenle TÜGIAD, TÜSİAD gibi kuruluşlar, yerel yönetimlerin demokratikleştirilmesi söylemine hararetle sarılıyorlar.

Yerel seçimler ve rejimin geleceği

Yerel yönetimler tartışması ve yerel seçimler Türkiye Cumhuriyeti tarihinde belki de ilk kez bu denli önemli bir konuma yükseldiler.

80'li yılların son dönemindeki yerel seçimler ne 60'lı ve 70'li yıllara, ne de 80'li yılların ilk yarısındaki seçimlere benziyorlar. Genellikle belediyelerin hizmetlerinin aksamaması saikiyle iktidar partilerinin desteklendiği yerel seçimlerde, bıçak kemiğe dayandığında ve artık iktidardan da ümit kesildiğinde muhalefet partileri ön plana çıkıyorlar ve bir iktidar değişikliğinin önü açılıyor.

Hatırlanacak olursa, 1989 yılındaki yerel seçimlerin böyle bir özelliği vardı. Özal politikalarının tıkanıp, toplumsal muhalefetin yükseldiği, işçilerin ve tüm ücretli çalışanların sokaklarda yürümeye başladıkları bir dö-

nemde gerçekleşen 1989 yerel seçimlerinin ertesinde ANAP iktidarı önemli bir sarsıntı geçirdi. Bu seçimlerde özellikle muhalefet partileri, bunların başında da SHP belediyelerin önemli bir kısmını ele geçirmişti.

Bu kez de yerel seçimler iktidarın önümüzdeki dönemde şekillenmesini belirleyecek. Çeşitli iktidar senaryoları tartışılıyor. İlk akla gelen ANAYOL birliğinin gerçekleşmesi, aynı zamanda sağın siyasi temsil krizinin de çözülmesi anlamına geliyor. O nedenle yerel seçimler sağın güçlü partisinin hangisi olduğunu göstereceği gibi, olası birleşmenin hangi zeminde yapılabileceğine dair işaretler de taşıyacak.

Ancak bu kez yerel seçimler belki de Türkiye Cumhuriyeti tarihinin en önemli yerel seçimi olacak. Çünkü Kürtlerin yaşadığı Bölge'de yerel seçimlerin yapılıp yapılmayacağı, ya da hangi koşullar altında yapılacağı sorusu, Türkiye'de bir rejim krizinin ne yöne doğru evrileceğinin de anahtarı haline geldi. Eğer yerel seçimler Kürt illerinde de, tüm Türkiye'de gerçekleştiği koşullarda yapılıyor olsa idi, Kürt sorununun politik çözümü yönünde önemli bir adım atılabilmiş olacaktı. Çünkü o zaman Kürtler -ister DEP'li, isterse bağımsız olsun- kendi temsilcilerini serbestçe seçebilecekler ve hiç olmazsa yerel düzlemde kendi kendilerini hangi sınırlar ve özgürlükler çerçevesinde yönetmek istediklerinin kararını vermenin ön adımını atacaklardı.

Bu noktada yerel yönetimlerin güçlendirilmesi ve demokratikleştirilmesi tartışması ile Kürt sorununun çözümü arasında kurulan ilişkiyi de ele almak gerekiyor. Özal döneminde başlatılmış olan bu tartışma, aynı zamanda Kürt sorununun en tehlikesiz politik çözümü olarak da tarif ediliyordu. Yerel yönetimlerin güçlendirilmesi ile belediyelere özerklik tanınacak konuların içinde Kürtlerin bazı kültürel ve eğitimsel sorunlarına çözüm olacağı düşünülen önlemler de bulunacaktı ve böylelikle Kürt sorunu hafifletilebilecekti.

Yerel demokrasi pratiği geliştirilmeli

Bu ademi merkezileşme ve özerkleşme yöneliminin taşıdığı liberal ve demokratik içerik birçok kişi için oldukça çekici yanlar taşıyor. Toplumdaki demokratikleşme ve yerel yönetimlerin insanlara daha yakın ve şeffaf bir hale gelebilmesi eğilimi ile sermayenin yeni dönemdeki ihtiyaçlarının en uygun biçimde karşılanabilmesi yönelimi örtüşmüş durumda. Özellikle sorun bazı büyük kentler açısından ele alındığında, yerel yönetimlerin her birinin önemli birer iktisadi birim haline geldiği anlaşıyor. Burada yaratılan rant gelirleri de birer sermaye havuzu görünümü arz ediyor. Bu özellikleriyle yerel yönetimler, en başta da metropollerin yerel yönetimleri artık küçük ve orta sermayenin değil, büyük sermayenin de ilgi ve faaliyet alanları olarak şekillenmeye başlıyorlar.

Soruna sermaye açısından bakıldığında bu özellikleri kazanan yerel yönetimlerde sermaye döngüsünün hızının kesilmemesi için yasal değişikliklerin yapılması, idari vesayetın sona erdirilmesi, Cumhuriyet'in kuruluşundan bu

Yerel demokrasi pratiği, yerel yönetimlerin devletin denetiminden kopartılıp, yerleşim birimlerinde yaşayan insanların denetlediği ve yönettiği kurumlar olabileceğinin ve olması gerektiğinin gösterildiği bir proje olmalıdır. Bu proje, yerel yönetimlerde semt meclislerinden işyeri örgütlenmelerine kadar uzanan yapılar, meslek örgütleri ve demokratik kitle örgütleri aracılığıyla, halkın denetim ve yönetim imkanını elde edebilmesi projesidir.

yana merkezi ve bürokratik özellikler kazanmış olan yerel yönetimlerin bu özelliklerinin törpülenmesi gerekiyor.

Buna karşılık yapılması gereken ise idari ve mali merkez vesayetini savunmak değil elbette. Yerel seçmene, yerel politikaya, kısacası yerel demokrasiye duyulan güvensizlik işaretine karşılık, yerel demokrasi pratiği geliştirilmeli. İnsanlar yaşadıkları alanlarda, kendilerinin ve coğrafyanın gündelik sorunlarını tartışabilecek, çözüm önerileri üretebilecek, önerilerini gerçekleştirebilecek ve bunların yaşama geçmesini denetleyecek mekanizmalara sahip olmalılar. Bu tür bir politik yaklaşım benimsendiği ve insanlar gündelik sorunlarına sahip çıktıkları ölçüde, varolan yasal zeminle, ki bu zemin ne denli demokratik olursa olsun, kendi pratikleri çatışacaktır. Bu yerel demokrasi pratiği, yerel yönetimlerin devletin denetiminden kopartılıp, yerleşim birimlerinde yaşayan insanların denetlediği ve yönettiği kurumlar olabileceğinin ve olması gerektiğinin gösterildiği bir proje olmalıdır. Bu proje, yerel yönetimlerde semt meclislerinden işyeri örgütlenmelerine kadar uzanan yapılar, meslek örgütleri ve demokratik kitle örgütleri aracılığıyla, halkın denetim ve yönetim imkanını elde edebilmesi projesidir. Hedef yönetenler ve yönetilenler, üretenler ve yönetenler toplumsal işbölümüne ilişkin duvarların yıkılmasının imkanlarını ve zeminini geliştirmek olmalıdır. Bu açıdan bakıldığında yerel yönetimler de doğrudan demokrasi eğitimi için birer okul olarak değerlendirilmelidir.

Varolan ve üretilen toplumsal kaynakların ve imkanların nasıl kullanılacağına, yerleşim birimlerindeki insanlar karar vermeye başladıklarında, karar nedeni sermayeye kazanç sağlamak yerine insanların yerel, kültürel, gündelik, çevresel çıkarlarının karşılanması olmaya başladığında, TÜSİAD ve TÜGİAD'ın liberal yerel yönetim modellerinin sınırlarına gelinecektir. Çünkü 'yerel yönetimlerin demokratikleştirilmesi, güçlendirilmesi, vesayetten kurtarılması, özerkleştirilmesi' gibi kavramlarla beslenen sermayenin modelleri, bunları üretenlerin perspektifleri ile sınırlıdır.

Kentlerin geleceğini kim belirleyecek?

Kentin sorunlarının "teknik" önlemlerle çözülebilir olduğunu vurgulayan sermayenin karşısında, bunların politik yönlerini ortaya koyan bir bakış açısı gereklidir. Bu, kent yönetimlerinin politikleştirilmesi demektir.

Ve bunun sağlanabilmesi, kentin geleceği üzerinde söz söylemek isteyen "kent yoksullarının toplumsal muhalefeti" ile mümkündür.

Bülent FORTA

27 Mart yerel seçimleri bir anda Türkiye'nin en önemli gündem maddesi haline gelmiş durumda. Türkiye iç rejimi açısından kritik bir dönemden geçiyor. Yerel yönetim seçimlerinin böyle bir tarihsel dönemde gündeme gelmesi 27 Mart'ın önemini bir kat daha artırıyor. Bu nedenle yerel yönetim seçimlerini öncelikle şu an içinden geçtiğimiz konjonktür bağlamında ele almamız gerekiyor.

Bu tür bir ele alış iki temel başlık altında yapabilmemiz mümkün; birincisi şu an yaşadığımız güncel-somut kriz ortamı (DYP-SHP koalisyonunun oy kaybetme olasılığı karşısında telaffuz edilmeye başlanan erken seçim, ANAYOL, milli mutabakat hükümeti vb. alternatifler; "Kara Çarşamba" olarak adlandırılan döviz ve faiz şoku, devletin giderek derinleşen mali krizi; Kürt sorununun çözümüne ilişkin ısrarla sürdürülen savaş ve sertlik politikaları vb.); ikincisi ise yapısal olarak Türkiye'nin içinde bulunduğu "rejim krizi" (devlet/toplum, devlet/sınıf ilişkilerinde ortaya çıkan devletin meşruiyet krizi, toplumun çeşitli kesimlerinin bir arada yaşamasının imkansızlaşmaya doğru evrilmesi, sermaye birikiminin yaşadığı dönüşüm vb.).

Rejim krizi ile güncel kriz birlikte ve yan yana, var oluyorlar, daha doğru bir ifadeyle birbirlerini etkiliyorlar ve birbirlerinden etkileniyorlar. Üstelik bu kriz dünya ekonomisinin yaşadığı "sermayenin yeniden birikim krizi" ve Doğu Bloku ülkelerinde yaşanan çöküşle birlikte ortaya çıkan (başlangıçta Yeni Dünya Düzeni olarak stabilize edilmeye çalışılan, ama dünya planında gelişen olaylara bağlı olarak "Yeni Dünya Düzensizliği" olarak kavramsallaştırılan) uluslararası dünya dengelerindeki değişimlerin yarattığı koşullardan da etkileniyor. Diğer bir deyişle dünya ölçeğinde yaşanan "geçiş

süreciyle" Türkiye ölçeğinde yaşanan "geçiş süreci" eşzamanlı olarak gündeme geliyor.

Krizin yarattığı yukarda değinilen sorunların nasıl ve ne gibi yöntemlerle aşılabacağı, ne gibi toplumsal ve siyasal sonuçlarla karşı karşıya kalınacağı ayrı yazıların konusu.

Bu seçimlerin politik temsili etkileyecek sonuçlarından başka bir diğer önemli boyutu da Türkiye'nin dünya ekonomisiyle entegrasyonun alacağı biçimler üzerinde özellikle İstanbul'un ve diğer anakent yönetimlerinin izleyeceği politikaların saptanacak olmasıdır. Çünkü globalleşen dünya ekonomisinin bugün alt-merkezlere olan gereksinimi, yerel yönetimlerden bugüne değin beklenenleri bütünüyle değiştirmiş durumdadır. Bu konuda izlenecek politikalar İstanbul gibi anakentlerin olduğu kadar, Türkiye'nin geleceği açısından da belirleyici olacaktır. Medyanın ve sermayenin bütün güçleriyle anakentlerin yönetimi sorununa eğilmelerinin altında yatan en önemli neden budur.

Sermaye birikim süreçlerinin krizi ve kentler

İçinde yaşadığımız koşullarda kapitalizmin yeni bir gelişme evresine girdiği hemen herkes tarafından kabul görmektedir. Çeşitli liberal teorisyenler tarafından "sanayi sonrası toplum", "post-kapitalizm" ya da "bilgi toplumu" vb. kavramlarla ifade edilen bu "yeni evre"de kapitalist üretim tarzının sosyo-ekonomik düzeyde bir değişim yaşamadığını, ama sermaye birikim tarzı, emek ve üretim süreçleri açısından İkinci Savaş sonrasında farklı bir özellik sergilediğini vurgulamak gereklidir¹

İkinci Savaş sonrasında, gelişmiş kapitalist ülkeler açısından en temel sermaye birikim tarzının Fordizm olduğu söylenebilir. Kitlesel üretime

bağlı olarak yoğunlaşan sermaye birikimi, "refah devleti" uygulamalarıyla toplumsal ve siyasal anlamda tamamlanmıştır. Ancak savaş sonrasında çift rakamlı büyüme oranlarında ifadesini bulan kapitalist gelişme 70'li yıllardan itibaren akamete uğramaya başladı. Bu aynı zamanda Fordist yöntemlerin teknolojik sınırlarına ulaşması, yatırım ve kar oranlarının düşmesiyle ortaya çıkan bir kriz olarak da nitelendirilebilir. Fordizm bir dönem çift rakamlı büyüme hızları yarattıktan sonra, geniş ve yaygın bir işsizlik dalgasının doğmasına, devletlerin mali kriz içine sürüklenmesine, emek-sermaye ilişkilerindeki uzlaşmanın "çözülüşüne", çevrenin tahribine (ekolojik kriz) ve refah devletinin sınırlarına dayanılmasına yol açarak miyadını doldurmuş ve bir kriz içine girmiş durumdadır.

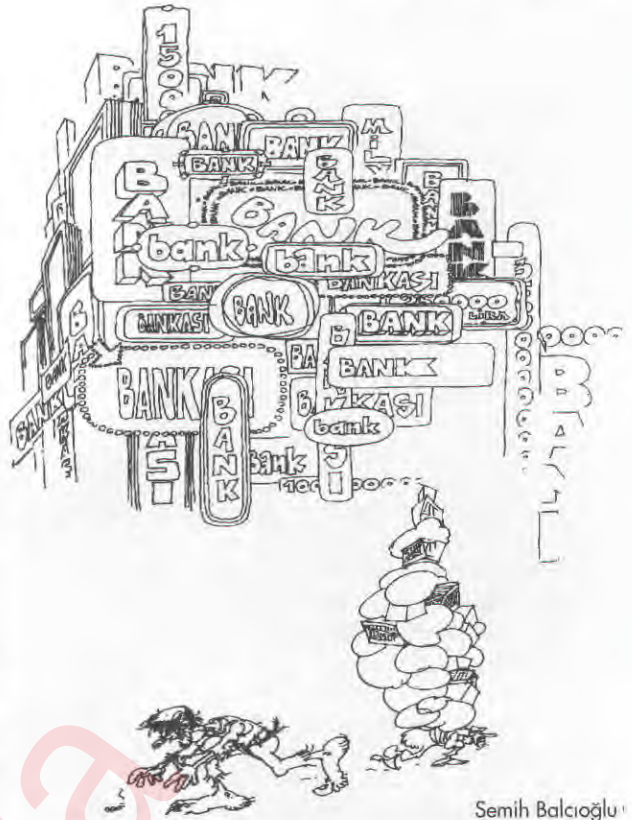
Bu, sermaye birikiminin yeni bir tarz içinde sürdürülmesini zorunlu kılan bir durumdur. Özellikle gelişmiş kapitalist ülkeler açısından "kitlesele üretim" yerine "esnek üretim", diğere bir deyişle "kitlesele birikim tarzı" yerine "esnek birikim tarzı" tercih edilmeye ve yaygınlaşmaya başlamıştır. Bunun sağlanabilmesi için öncelikle "refah devleti"ni öneren Keynesgil politikarlardan "liberal politikalara" geçiş gereklidir.

Dünya bu politik değişimi özellikle Reagan ve Thatcher dönemlerinde yaşamak zorunda kaldıktan sonra hizmet, iletişim-bilişim sektörlerinin, finans kurumlarının ön plana geçtiği bir yeniden yapılanma sürecine adım attı. Sermayenin uluslararasılaşmasının üst boyutlara tırmandığı, sermaye akışkanlığının karar ve üretim süreçleri açısından son derece belirleyici olduğu koşullarda yeni bir "birikim tarzı" ortaya çıktı.

Bu değişimin en belirgin sonuçlarından biri de "topyekün kalkınmanın" terk edilerek, artık bazı kentlerin ve bölgelerin tercih edilir hale gelmesidir. Üstelik bu tercih sadece globalleşen sermaye kesimleri açısından değil, bizzat ulus devletler tarafından da zorunlu bir tercih olarak kabul edilmektedir. Örneğin Turgut Özal'ın İstanbul için "özel bir yönetim statüsü" fikrini ortaya atmasının altında yatan en önemli neden, uluslararası kapitalist sistemin içine girdiği bu yeni eğilim ve ulus devletlerin bu eğilim karşısında boyun eğişleridir.

Ancak, "kentsel ve bölgesel" ayrıcalıkların ortaya çıkışı sadece ekonomik bir olgu da değildir. Ulus devletleri, ideolojik meşruiyet dayanaklarını ortadan kaldıran bir kültürel söylem de , ayrıcalıklı kent ve bölgesel yapıların içinde gelişmektedir. Kentli orta sınıfları etkisi altına alan yeni bir tüketim kültürü ve ulusal aidiyetleri "folklorik" bir düzeye indirgeyerek birey kimliğini ön plana çıkartma furysı, yurttaşlık, hemşerilik bilinci gibi yeni aidiyet biçimlerinin doğmasına yol açmaktadır.²

Bütün bu değişimin gerek kapitalizm, gerekse kentler açısından sorunsuz süreçler olduğu sanılmamalıdır. Globalleşmenin çok kültürlülüğünden doğan sorunları çözme noktasındaki yetersizliği ve yine bu süreçler karşısında bir tür "yerele sınıma" şeklindeki tepkilerin doğması karmaşık bir süreçle yüzyüze olduğumuzun kanıtları olarak görülebilir. Globalleşen ve dolayısıyla birbirine benze-

Semih Balcioğlu¹

yen "dünya kentlerinin" içinde, buna karşı "yerel olanın" geliştirdiği iç dayanışma, ya radikal milliyetçi ya da dinsel cemaatlerin doğmasına yol açmaktadır.

Örneğin Türkiye'de RP'nin temsil ettiği kesimlerin büyükçe bir bölümü metropole tutunabilmek için "dinsel bağlara" gereksinim duyan "kent yoksulları"ndan oluşmaktadır. Yine özellikle büyük kentlerde anti-Kürt şovenizm dalgasının altında yatan en önemli nedenlerden biri, globalleşen kentte tutunamayan yoksul ya da orta sınıfa mensup katmanların tepkilerini kente sonradan gelenler üzerinde yoğunlaştırmaları, ya da milliyetçiliğin en temel motiflerinden biri olan "daha aşağı bir ulus" yaratma düşüncesiyle kolayca buluşabilmeleridir.

Kuşkusuz globalleşen dünyaya kentlerden gelen tepki sadece "gerici" akımlarla da sınırlı değildir. Kent yoksullarının eşitlikçi, özgürlükçü ve demokratik bir program etrafında kentlerin geleceğine yön verecek bir hareketlilik yaratabilmesinin koşulları da bu değişimin sonuçları tarafından mayalanmaktadır. Bu tür bir kent hareketinin doğuş dinamiklerini tartışmayı yazının son bölümünde deneyeceğimiz için, kentlerin sermaye birikim süreçleri açısından artan önemi üzerinde durmakta yarar vardır. Bu değişimi saptamak, kent üzerinde çeşitli tasarımları olan toplumsal sınıf ve katmanların hangi saiklerle hareket ettiklerinin anlaşılması için gereklidir.

Sermaye birikim süreçleri açısından kentler ve yerel yönetimler

70'li yıllardan itibaren gelişen krize bağlı olarak kapitalizm ve kent ilişkisinde önemli değişikliklerin gündeme

Bugün yerel yönetim tartışmalarının en önemli boyutlarından birini, özellikle anakent belediyeleri açısından "dünya kenti" kavramı oluşturmuyor. Bu kavramın ideolojik etkisi öylesine güçlü ki, ATV'deki açık oturumda RP'li belediye başkan adayı Tayyip Erdoğan bile kavrama sahip çıkıyor.

geldiğini özellikle vurgulamak gerekiyor. Bu değişikliğin en temel nedeni ise kentlerin sermaye birikim süreçleriyle yakından ilgili mekanlar haline gelmesi. Herşeyden önce kent, kapitalist üretimin kalbinin attığı yer olarak tanımlanabilir. "Sermayenin bir yerde yoğunlaşması, üretim araçlarının, yönetsel birimlerin ve gerekli işgücünün aynı yerde toplanmasına neden olur." ³ Bu nedenle de kentin kendisi artık-doğrin üretildiği en önemli coğrafyadır, üstelik bizzat kent altyapı yatırımlarıyla, üretim ve hizmet sektörleriyle bir sermaye birikimi olarak görülebilir.

Sadece birikim açısından değil, bölüşüm açısından da kentin asli bir fonksiyon üstlendiğini söyleyebilmek mümkündür; özellikle rant olgusu bölüşümün en temel yönlerinden biridir. Ayrıca işgücünün yeniden üretimi için gerekli olan "kollektif tüketim araçları", merkezi yönetimin yanı sıra yerel yönetimler tarafından da sağlanmaktadır. Bütün bunlarla birlikte düşünüldüğünde, kapitalist üretim tarzıyla kentler arasındaki yakın ilişki kendiliğinden ortaya çıkmaktadır.

Sermaye birikiminin mekanı olarak kentin ön plana çıkması kuşkusuz sadece son dönemlerin bir özelliği değil; kapitalizmin ortaya çıkmasından bu yana, kentlerin gelişmesiyle burjuvazinin ve kapitalizmin gelişmesi at başı giden süreçler olarak belirmiştir. 80'li yılların ortaya çıkarttığı yeni durum, bizzat kentin yarattığı rantların burjuvazi tarafından bir sermaye birikim olgusu olarak kullanılmasıdır. Ayrıca kapitalist emek süreçlerinin yapısında gündeme gelen değişimlere bağlı olarak, sermayenin akışkanlığını sağlamak için gerekli olan sermaye gelişiminin alt yapısına yönelik iletişim, finansman, hizmetler vb. sektörlerin kentlerde yoğunlaşmasıyla yeni bir durum ortaya çıkmıştır.

İlhan Tekeli, Türkiye açısından bu durumun eskiye oranla bir değişim yarattığını şu sözlerle vurguluyor: "1980 sonrasında Türkiye'de uygulanan ekonomi politikaların büyük sermayeli kentin yapılanmasında doğan değerlerden pay almaya doğru ittiği görülmektedir. Fiziki formu küçük sermayenin faaliyet ölçeklerine uygun olarak belirlenen bir kentten, büyük sermayenin birikim güdülerine ve faaliyet ölçeklerine göre belirlenen bir kente geçiş gerçekleştirilmek isteniyor. Çok büyük ölçek-

li toplu konut projeleri, büyük müteahhitlik firmaları ve yap-sat-devret yoluyla yapılan altyapı projeleri, gökdelemler, uluslararası ticaret merkezleri ve ülke içi birikim yetersiz olunca büyük dış borçlanma olanakları, hep bu değişimin habercileri." ⁴

İlhan Tekeli'nin vurguladığı "küçük sermaye kentin den büyük sermaye kentine geçiş" süreci, büyük sanayicilerin yerel yönetimlere ilişkin çeşitli öneriler geliştirmelerinin altında yatan en önemli nedenlerden birini oluşturmuyor. Bu nedenle TUSİAD, TÜGİAD gibi sermayenin öz örgütleri, yerel yönetimler konusunda reform talep eden kitaplar yayınlıyorlar; medyada Mehmet Barlas, Engin Ardic, Ertuğrul Özkök gibi sözcüleri vasıtasıyla yoğun bir kampanya yürütüyorlar.

TUSİAD'ın Mayıs 1992'de Dr. Selçuk Yalçındağ'a ve TÜGİAD'ın Kasım 1993'de Av.Talat Mete'ye hazırlattığı benzer içerikteki "yerel yönetim reformuna ilişkin" kitapçıklarında, "büyük sanayi kentine geçiş" in önündeki "çapakları" temizlemeye yönelik öneriler geliştiriliyor. ⁵ Büyük sermaye bu konuda, öncelikle "merkezi-bürokratik yöneticilerle onların yerel uzantılarının tasfiye edilmesi" noktasında öneriler geliştiriyor. Bu konuda TUSİAD'ın önerdiği "yönetim modeli", esas olarak "yerel yönetimlerin özerkleşmesi" noktasında odaklaşıyor.

'82 Anayasası'nın getirdiği "merkezi idarenin yerel idareler üzerindeki vesayeti", TUSİAD'ın değiştirilmesini talep ettiği bir yönetim anlayışı. Böylece merkezi idarenin yerel yönetimler üzerindeki vesayeti azaltıldığında, yerel yönetimlerin denetimi ve kentlerde ortaya çıkan rantların sermaye birikimi kanallarına aktarılması noktasında önemli bir engel ortadan kaldırılmış olacaktır. Çünkü yerel yönetimlerin merkezi idarenin vesayeti altında olması yerel yönetimlerde iş başına gelen yöneticilerin bir takım "politik" bağlantılarının olması anlamına geliyor. Bu da sermayenin mantığının dışında "politik bir mantığın" kent yönetiminde yer alması demek. Politik bağları olan yerel yöneticiler bu bağlarını gözetmek zorunda olduklarından, gerek kaynakların kullanılması, gerekse istihdam ve rantların bölüşülmesi noktalarında sermaye dışında kalan kesimleri de kollamak durumunda kalıyorlar. Bu ise sermaye birikimine ihtiyaç duyan büyük burjuva kesimler açısından bir "sermaye kaçağı" anlamına geliyor. Bundan önceki dönemlerde kentte yaratılan artık değere el koymakla yetinen, kentin yeniden yapılanmasını, kent içi ulaşımı vb. sorunları küçük sermaye çevrelerine bırakan büyük sermaye, artık konut ve arsa sorunlarının çözümünde mega projelere talip olurken, küçük müteahhitlik gibi katmanların bu alanlardan çekilmesini talep etmektedir, çünkü rantların ulaştığı büyüklük sermayenin iştahını kabartacak boyutlardadır.

Benzer bir durum ulaşım açısından da geçerlidir; dolmuşçuluk, minibüsçülük gibi küçük sermayenin girişimleriyle çözümlenen kent içi ulaşım sorunu, bugün taşımacılığın da özelleştirilmesi talepleriyle birlikte çok büyük bir taşımacılık projesini üstlenme imkanı doğurmaktadır, ki buna metro gibi mega projelerin yatırım

GÜZEL BİR DÜNYANIN İÇECEĞİ

ihalelerine talip olmak da eklenebilir. Dolayısıyla patronaj veya clientalist ilişkilerini kullanarak ayakta kalan küçük sermaye gruplarının güç aldığı bu alanın kurutulması için "yerel yönetim" in ilk elde merkezi-politik ilişkilerden arındırılması gerekmektedir. TÜSİAD'ın "özerklik" ilkesinin altında yatan esas neden budur.

TÜSİAD'ın yerel yönetimler için önerdiği ikinci öneri, "yerel yönetimin piyasa ekonomisi esaslarına göre düzenlenmesi" ve bir takım belediye hizmetlerinin özelleştirilmesidir. Bilindiği gibi bu, sermayenin sadece belediyeler için geliştirdiği bir öneri değildir. "Piyasa" günümüzde burjuvazinin "Tanrı"sı gibidir ve dünya planındaki sermaye saldırısının en önemli ideolojik motiflerinden biridir. Yerel yönetim

hizmetleri için piyasa ve özelleştirme önerisinin daha özel bir vurgusu vardır. Bunlar "bir ekonomik birim" olarak kentin kapitalist ekonomiye açılmasının önlemleri olarak formüle edilmektedir. Bu yolla "piyasa" ilişkilerinin dışında (örneğin politik tercihlere bağlı olarak ve/veya clientalist ilişkiler yoluyla) rantın bölüşülmesinin önü kesilmek istenmektedir. Ayrıca özelleştirme talebiyle de yeni bir sermaye birikim olanağı yaratılmasının yanı sıra, kamu yönetiminin toplum çıkarı gözetmesinin kanalları ortadan kaldırılarak bütün ekonomik faaliyetin "paranın mantığına" göre örgütlenmesi talep edilmektedir.

Katılım konusunda geliştirilen öneriler de bütün "liberal" görüntüsüne karşın özünde katılımı özgürlük ve özgürleşme bağlamında ele almaktan daha çok ekonomik etkinlik sağlamaya yönelik önlemler olarak düşünülmektedir. Özetle, katılımın öngörülen süreç kapitalist üretim tarzının daha etkin örgütlenmesine yöneliktir. Katılım önerisinin bir diğer boyutu da, "toplumsal uzlaşma" ve bunun uzantısı olarak "iş konseyleri" önerileriyle birlikte dile getirilmesidir. Oysa kentin ne tür bir yöneliş içinde olacağı "uzlaşma"nın ötesinde bir "çatışmayı" gerekli kılar. Çünkü her sınıf ve katmanın kentin bugünkü ve gele-

cekteki yapısına ilişkin farklı çıkar ve tasarımları olması son derece olağandır. Kentin alacağı biçim bu farklı çıkar ve tasarımların çatışması içinde şekillenecektir.

"Bölgesel ve kentsel politika farklı politik güçler arasındaki çekişmelerin ve ayrılıkların en belirgin işaretidir."⁶ Oysa büyük sermaye geliştirdiği önerilerle "toplumsal sorunları" "doğal sorunlar" haline getirmekte ve bunların "teknik" çözümleri üzerinde durmayı tercih etmektedir. İstanbul seçimlerinde "politika sahnesine" çıkan her aday bol rakamlı projelerle, teknik raporlarla soruna yaklaşırken bunun en somut örneğini sergilemektedir. Oysa bütün bu teknik projelerin söyle ya da böyle olması, bugüne değin "sınıfsal çıkarlara" bağlı olarak yapılan tercihlerle

doğrudan ilintilidir; üstelik bu projelerin uygulanması da bu "çatışmanın" alacağı biçimlerle yakından ilgilidir. Dolayısıyla TÜSİAD'ın "katılım" vurgusunun "toplumsal uzlaşma" fikriyle desteklenmesinin altında yatan neden, kentin sorunlarının "teknik" olarak çözülebilecek "doğal" sorunlar olduğu varsayımına dayanmaktadır.

Oysa, örneğin İstanbul'un bir "dünya kenti" yapılması için geliştirilen projeler pekala "kent yoksullarının" talep ve beklentileriyle çelişebilir. Bu taleplerin önünü açmayan, sonucu belirlenmiş ("toplumsal uzlaşma"ya katılım!) bir katılım anlayışının "demokrasi ve özgürlük" bir ilgisinin olamayacağı açıktır. Katılımı kendi başına bir değer olarak görmek, onun neye ve ne için katılmayı öngördüğünü es geçmek ancak liberalizme özgü bir tutum olabilir.

Üstelik burjuvazinin "katılım" ve "kent bilinci" kavramlarına vurgu yapmasının altında yatan bir diğer neden rant bölüşümünün önemli

27 Mart arifesinde Belediye Başkan adaylarının ortak tutkusu: İstanbul'u "dünya kenti" yapmak

araçlarından biri olan "patronaj" ilişkilerinin ve kırsal hemşehrilik bağlarının kentte de devam etmesinin yerel yöneticiler üzerindeki etkisini elemine edebilmektir.

Sonuç olarak, büyük sermayenin, artık kent rantlarının paylaşımında ben de varım dediği bir süreçte, üstelik bu

paylaşma uluslararası sermaye ile birlikte talip olduğu bir dönemde, bugüne değin rantın paylaşılmasında önemli rol alan kesimlerin gücünü kırarak "yönetim reformu" önermesinde anlaşılmayacak bir durum yoktur. Bu noktada anlaşılması güç olan şey, solun "katılım", "yerinden yönetim" vb. sloganlarını "burjuvaziye" kaptırdığı sanısına kapılmasıdır. Oysa solun özgürlük-eşitlik ve demokrasiyi halkın kendi özeneyimleriyle kavraması ve hayata geçirmesi amacıyla savunduğu "katılım", "yerinden yönetim" vb. ilkelerle burjuvazinin kendi sınıf egemenliğini pekiştirmek ve ezilen sınıflar üzerinde denetim sağlamak için geliştirdiği ilkeler arasında esastan bir ayrım vardır.

Globalleşme, kentler ve ulus devlet

Bugün yerel yönetim tartışmalarının en önemli boyutlarından birini, özellikle anakent belediyeleri açısından "dünya kenti" ("global city") kavramı oluşturuyor. Örneğin İstanbul Belediye Başkan adaylarından Dalan, Kesici ve Livaneli açıkça İstanbul'u bir dünya kenti yapacaklarını söylüyorlar. Bu kavramın ideolojik etkisi öylesine güçlü ki, ATV'deki açık oturumda RP'li belediye başkan aday Tayyip Erdoğan bile kavrama sahip çıkıyor.

Ancak "dünya kenti" kavramının gündelik kullanımda ne anlama geldiği pek bilinmezken, dile getirildiği teorik bağlam içerisindeki anlamı son derece açık. Globalleşen dünya ekonomisi içinde artık sermayenin akışkanlığı ve uluslararasılaşması arttığı için, bütün ekonomik süreçleri dikine kesen ve dünya planında bir ağ oluşturan kapitalist ilişkilerin yönlendirilebilmesi belirli bir merkez yönetimini gerekli kılıyor. Dolayısıyla en gelişmiş kapitalist ülkelerin başkentlerine karargah kuran uluslararası sermaye, kendi egemenliğini yaygınlaştırabilmek için çeşitli alt merkezlere gereksinim duyuyor. İşte alt merkez olmaya talip olan dünyanın çeşitli coğrafyalarındaki kentler arasında bu "dünya kenti" konumuna layık görülebilmek için yegün bir yarış söz konusu.

Kuşkusuz "dünya kenti" olma talebi sermayenin önünde bir tür "görüncüye çıkmak" anlamına geliyor. Çünkü "dünya kenti" adayları arasında yapılacak tercihin tek bir kriteri var, "uluslararası sermayeye" gösterilecek kolaylık. Kentlerin ekonomik kültürel ve toplumsal açıdan kendilerini uluslararası sermayenin tercihlerine endekslemesinin altında yatan en temel neden, uluslararası sermayenin tercihlerine mazhar olan kentlerin kalkınmak ve gelişmek için gereksinim duydukları kaynakları elde etme olasılıklarıdır. Bu öylesine cazip bir olanaklar manzumesi anlamına gelmektedir ki, birçok sol, sosyal demokrat akım ya da insan bunun kaçınılmazlığını ileri sürmektedir.

Örneğin Çağlar Keyder, 'İstanbul Nasıl Satmalı' başlıklı bir yazısında bu noktaya büyük bir açıklıkla değinirken şunları söylüyor: "Dünya sisteminin şu anki görünümünde kentlerin gelişimi ve özellikle İstanbul'un konumu öyle ki, yakın gelecekte şehrin gelişme çizgisi önemli bir dönüşüme uğrayabilir, ayrıca bu dönüşüm şehrin global statüsünü yükselterek kaynakları çoğaltacak çok önemli bir fırsat yaratabilir. Bu fırsatı kullanmamak,

İkinci Dünya Savaşı sonrasında farklı bir olguyla yüzyüze gelmesi. Sermaye birikim tarzının aldığı biçimler, kapitalist sistem içinde hem üretimin yapısını değişime zorluyor, hem de politik açıdan yeni biçimleri dayatıyor. Bunlar arasında belki de en önemli değişim yüzyılımıza damgasını vuran ulus devletin içine sürüklendiği kriz.

yeniden dağıtıcı politikaların dar trade-off'lar içinde hapis kalması ve daha kötüsü, gerek kent gerekse de ülke açısından bir ölçekte dışlanma anlamına gelebilir. Kısa dönemde bu fırsatı kullanmaya yönelik bir girişimi populizm adına reddetmek, uzun dönemde hem İstanbul hem de Türkiye için çok maliyetli olacaktır." 7 Keyder, yine aynı yazısında yer alan "Bugünün şartlarında kaynakları büyütmeye dünya ekonomisine en iyi koşullarda entegre olmaktan geçiyor. Mesele, ortaya çıkan kaynakları toplumsal eşitlik amaçlarıyla kullanabilecek siyasi iradeye sahip olmak" şeklindeki sözleriyle İstanbul'un "global city" olması gerekliliğini neden istediğini ortaya koyuyor.

Kaynak sorununun çözümü için dünya ekonomisine hızla eklenmek, bu eklenmenin yaratacağı kaynakları da bir politik irade yoluyla eşit olarak dağıtmak. Sanıyorum Keyder'in diğer "dünya kent" çilerinden ayrıldığı nokta bu "eşit dağıtıcı politik irade" belirlemesinde ortaya çıkıyor. Örneğin Mehmet Barlas gibi "global city" savunucuları böyle bir eşit dağıtımı bile gereksiz görerek, "vahşi bir rekabetin" dünyanın çeşitli kentleri arasında olduğu kadar, bizzat kentlerin içinde de yaşanmasından yana tavır koyuyorlar. Bu öylesine bir süreç ki, kentin bütün olanaklarını, işgücünü, kültürel ve tarihi dokusunu, çevre özelliklerini vb'lerini uluslararası sermayenin hizmetine sunduktan sonra, böyle bir hedefe uyum sağlayamayan kent kesimlerinin de kentin içinde "sürgüne" yollanmalarını meşru ve gerekli görmektedirler. Belki kent yoksullarının bu tablo içindeki tek işlevleri, çok kültürlü post-modern kent tasarımlarının kolajları olmaları.

Emperyalist sistemin aralarında belirli bir hiyerarşik diziliş olmasına karşın, alt-metropollere (dünya kentlerine) gereksinim duyması ise özellikle 70'li yıllarda sistemin içine girdiği kriz nedeniyle sermaye birikim süreçleri açısından İkinci Dünya Savaşı sonrasında farklı bir olguyla yüzyüze gelmesi. Sermaye birikim tarzının aldığı biçimler, kapitalist sistem içinde hem üretimin yapısını değişime zorluyor, hem de politik açıdan yeni biçimleri dayatıyor. Bunlar arasında belki de en önemli değişim yüzyılımıza damgasını vuran ulus devletin içine sürüklendiği kriz.

Bu yazı çerçevesinde ulus devletlerin krizi üzerinde

uzun boylu durmamız mümkün değil; ancak şu kadarını söylemekle yetinelim: Ulus devletlerin içine sürüklendiği kriz, ulusal ekonomilerin içindeki bölge ve kentlerin önemini ön plana çıkartıyor. Bu da bir takım metropoliten kentlerin ulusal ekonomilerden "bağımsızlaşma" eğilimlerini kışkırtıyor. Bunun yaratacağı sonuçlar, özellikle metropoliten bölge ve kentlerin gelecekte alacağı biçimler açısından önem taşıyor. Yukarıda bu gelişmenin çeşitli yönleri üzerinde durduğumuz için, şimdi de kısaca sorunun kent yoksulları açısından yaratacağı sonuçlar üzerinde durmak istiyoruz.

Büyük kentlerdeki rant büyük sermayeyi çekiyor.

Kent yoksulları ve kentin geleceği

Yerel yönetimler, emek gücünün yeniden üretilmesi noktasında önemli işlevleri olan kamu kuruluşları olarak görülebilir. Bu nedenle "yerel yönetime" ilişkin sol sosyalist bir politikanın temeline yerel yönetimlerin bu özelliği oturtulmak durumundadır. Sosyalist bir toplum tasarımı sadece üretim tarzının değişmesi perspektifleriyle kurgamayacağımıza göre, sosyalist bir toplum tasarımının unsurları arasına "emek gücünün yeniden üretimini" dahil etmek zorundayız. Emekçi sınıflar, emek güçlerini oluşturacak koşullar üzerinde de bugünden söz sahibi olmayı önerine koymak zorundadırlar. Yerel yönetimlere sosyalist bir yaklaşımın temelinde bu teorik duruş noktası yatmaktadır. Dolayısıyla kentlerin ve yerel yönetimlerin geleceği emekçi sınıfları yakından ilgilendirmektedir.

Bir "dünya kenti" yaratma programının, emekçi sınıflarının ve kent yoksullarının kent ve yerel yönetim tasarımlarıyla uygunluk gösterebilmesi olanaksızdır. Çünkü böyle bir tasarımın gerçekleştirilmesinin ön koşullarından biri, sermaye açısından "steril" bir ortamın yaratılabilmesine bağlıdır. Bu "steril" ortam kavramına düzen karşıtı hareketlerin bastırılması, işçi ücretlerinin düşürülmesi ve sermaye açısından her türlü kolaylığın sağlanması dahildir. O nedenle Çağlar Keyder'in yaptığı gibi kaynak sağlama gereksinimiyle "dünya kenti" tercihinde bulunabilmek mümkün değildir. Çünkü "dünya kenti" olmak demek, buradan elde edilecek kaynağın eşit dağıtılmasıyla ilgili önlemleri almak demektir. Çünkü politik irade ancak sermayenin çıkarları doğrultusunda kullanılırsa böyle bir "kaynak akışı" mümkün olabilecektir.

Diğer bir nokta, "dünya kenti" tasarımının ancak kentin ezilen tabakalarına belirli bir rol yüklemekle gerçekleştirilebileceğidir. Bu da kent yoksullarının "dünya kenti"nin sınırına sürülmeleri ve dışlanmaları demektir. Böyle bir dışta bırakmanın belirgin bir muhalefet zemini

oluşturacağını özellikle belirtmek gerekiyor. Üstelik kentin bir yaşama mekanı olması nedeniyle, bu salt "işçi sınıfını" değil, kentin geleceğinde kendilerine yer bulamayan çeşitli orta sınıfları ya da informal sektörün insanlarını da muhalefet zeminine taşıyacaktır.

Kentlerin geleceğinin uluslararası sermaye çevreleri ve onların peşinden giden yerli sermaye çevreleri tarafından çizilmeye çalışıldığı koşullar, siyasal iktidarların ve yerel iktidarlardan da bu politikaların uygulayıcıları haline gelmeleriyle giderek olgunlaşıyor.

"Eğer iktidar kente şekil ve düzen verirse kentte oluşan ve kentin oluşturduğu hareketler bugün iktidarın değişmesinde stratejik rol" ⁸ oynayacak demektir.

Kentin sorunlarının giderek "teknik" önlemlerle çözülebilir "doğal" sorunlar olduğunu vurgulayan sermayenin karşısında, kent sorunlarının politik yönlerini ortaya koyan bir bakış açısının gerekliliği açıktır. Bu da kent yönetimlerinin politikleştirilmesi demektir. Böyle bir politikleşme süreci kentin geleceği üzerinde söz söylemek isteyen "kent yoksullarının toplumsal muhalefeti" ile mümkün olabilecektir. Bu nedenle "kentlerin geleceği hakkında kim karar verecek sorusu" bugünün temel sorusudur. Çünkü her sınıfın bu konuya verilecek farklı yanıtları vardır.

Dipnotlar

1. "Sanayi sonrası toplum", "bilgi toplumu" vb. kavramlar kapitalizmin yeni bir evreye girmekten çok daha fazla, kapitalizmin artık kapitalizm olmaktan çıktığını vurgulayan "teorisyenler" tarafından kullanılıyor. Bu kavramların tarafımızdan kullanılması, farklı içerikte kullanılmalarına karşın yeni bir döneme girildiğini nitelemelerinden kaynaklanıyor. Yoksa bu kavramlara katıldığımız için değil.
2. Bu tür bir ekonomik ayrıcalık, kuşkusuz politik olarak bu ayrıcalığa dayanan akımların ortaya çıkma sürecini de başlatmış durumdadır. Bu konuda bkz. Tanıl Bora'nın Birikim'in 56. sayısında yer alan İstanbul Seçimi adlı yazısı. Türkiye açısından ise bölgesel gelişmişliği korumaya yönelik akımlar henüz kendilerini "ulus devlet" düşüncesinden kurtarabilmiş değildir.
3. Manuel Castells, İktidar, Kentsel Sistem ve Sınıf Mücadelesi, Le Monde Diplomatique'den çeviren Ayfur Barışık.
4. İ. Tekeli, Kentleşmeye Kapital, Birikim Süreçleri Açısından Bakmanın Sağladığı Açıklama Olanakları, Defter, S. 5.
5. Yerel Yönetimler, Sorunlar ve Çözümler (TÜSIAD), Yerel Yönetimler, Sorunlar ve Çözüm Yolları (TÜGIAD).
6. Manuel Castells, agv.
7. Çağlar Keyder, Ulusal Kalkınmacılığın İflası, Metis Yayınları 1994.
8. Manuel Castells, agv.

➤ **H**_{alkçı} _____

➤ **Ü**_{retken} _____

➤ **R**_{enkli} _____

➤ **R**_{ahat} _____

➤ **İ**_{nançlı} _____

➤ **Y**_{asal} _____

➤ **E**_{rdemli} _____

➤ **T**_{ürk Ailesine Göre} _____

Bir Gazetedir ■

Hürriyet

Londra Belediyesi devletleştirilerek özelleştirildi

Muhafazakarlar İşçi Partisi yönetimindeki Londra Büyükşehir Belediyesi'ni neredeyse tamamen merkezi otoriteye -devlete- bağımlı hale getirip serbest piyasaya açtılar.

Son 14 senedir İngiltere'de yerel yönetimlerin niteliği adım adım değişim içinde. Kimilerine göre, süreç böyle devam ederse, yerel yönetimler, görevleri sadece kalite kontrolü olan bir avuç görevliye kadar indirgenecek.

Bu süreç, 14 senedir iktidarda olan sağcı Muhafazakar (Tory) Parti'nin "devleti geriye katlama" olarak adlandırdığı politikalarına tekabül ediyor. Bu politikalardan nasibini alan sadece yerel yönetimler değil. Ulusal sağlık sistemi, üniversiteler, kültür ve sanat kuruluşları ve sosyal yardım kurumları da hükümetin atış menzili içinde. Ancak yerel yönetimler, değişimin ilk hissedilmeye başlandığı ve bu nedenle de en fazla örneklerin sergilendiği bir alan.

Çoğu kişi 1986 yılında Londra Büyük Şehir Belediyesi'nin (LBŞB) gürültülü bir şekilde ortadan kaldırılışından haberdardır. LBŞB, 10 milyonluk bir kentin yönetimini elinde tutan, malvarlığı ve milyarları bulan bütçesi ile çok önemli bir idari güç niteliğindedir. Bu gücün, seksenli yılların başında, belediyeler aracılığıyla radikal sol politikaları hayata geçireceğine inanan İşçi Partisi'nin sol kesimlerinin eline geçmiş olması hükümet için ciddi bir sorundu. Hele bu politikalar, azınlıkların desteklenmesi, kadınlara, eşcinseller ya da özürliülere daha fazla söz hakkı tanınması, okul öncesi kreşlerin açılması, işsizliğe karşı mücadele ve Londra içi toplu taşımacılığın desteklenerek ucuzlatılması gibi geniş bir kesime hitap eden bir popülerlik içeriyorsa.

Hükümetin o dönemdeki karşı propagandasının temelini, Londra Büyük Şehir Belediyesi'nin ve diğer bazı ilçe belediyelerin, asıl belediye işlerini bırakarak, örneğin eşcinsellerin örgütlenmesini ve yönetimde söz sahibi olabilmelerini teş-

vik eden uygulamaları teşkil etmekteydi.

İrlanda Kurtuluş Ordusu'nun politik kanadı Sinn Féin'in lideri Gerry Adams'ın, Belediye tarafından halka açık toplantı yapmak üzere Londra'ya davet edilmesi, hükümetin gözünde, bardağı taşıran damla oldu. Toplum değerlerine ters düşen akıl almaz uygulamalarda bulunuyordu "kaçık solcular". "Teröristlere" konuşma platformu tanıyor, eşcinsellerin örgütlerine para yardımı yapıyor, 'halkın parasını çarçur ediyordu'. Buna bir son verilmeli ve belediyeler zapt-ü-rapt altına alınmalıydı. Belediye sessiz kalmadı bütün bunlara elbette. Kampanyalar düzenlendi, protestolar edildi. Ancak hükümetin ikinci kez işbaşına gelişi yenilgiyi kaçınılmaz hale getiriyordu. LBŞB patırtılı gürültülü bir şekilde ortadan kaldırıldı.

LBŞB'nin kapatılmasına paralel bir diğer saldırı da belediye bütçeleri ile ilgiliydi. "Kapaklama" diye belediye diline yerleşen bu uygulama ile hükümetin her bir belediyenin harcamasına üst sınır koymaya başlaması gündeme geldi. Hükümet, sözde istatistiki verilere dayanarak, gerçekte ise nasıl ulaşıldığı bir türlü anlaşılmayan birtakım sayısal değerlere dayanarak çizdiği kıstaslar ile her bir belediyenin yapması gereken en üst harcamayı merkezi olarak belirlemeye başladı. Bu sınırın üstünde harcama yapan belediyelerin meclis azaları devlet parasını dikkatsiz kullanmaktan sorumlu tutulup, kişisel olarak ağır para cezalarına çarptırılma tehdidi ile karşı karşıya kalıyorlardı.

Belediyeler ve özellikle İşçi Partisi solunun etkinliğinde olan belediyeler ise belli bir program çerçevesinde seçim kazanarak iş başına geldiklerini ve kendi yerel koşulları ve seçim programla-

ile Takmaz NİŞANCIOĞLU

rı dahilinde harcama yapma hakları olduğunu vurguluyor ve bu uygulamanın yerel demokrasi ile bağdaşmadığını söyleyerek karşı çıkıyorlardı. 80'lerin ortası, böylece her sene aynı senaryoların tekrarlanmasına şahit oluyordu. İşçi Partisi'nin etkinliğindeki belediyeler her bütçe yılı başında, verdikleri hizmetlerde kısıntı yapmaya hiç de niyetli olmadıklarını ve kendilerine biçilen sınırın üstünde harcama yapacaklarını beyan ediyorlar, ancak yıl sonuna doğru meclis azaları, hükümet tarafından, kişisel para cezalarına çarptırılacakları tehdidine uğrayıp hizmetlerinde kesintilere gidiyorlardı.

Tory'lerin üçüncü kez seçim kazanması ile bu tablo da değişiyordu. Artık ilçe belediyeleri yavaş yavaş "kaderlerine" razı olmaya başlamışlardı. Nasıl olmasınlar. Madenci grevinin yenilmesi, İşçi Partisi'nin sağa kayması ve oy kazanma derdiyle hükümete başkaldıran belediyelere arka çıkmaması, toplumun pek çok kesiminde olduğu gibi yerel yönetimlerde de moral bozukluğu yaratıyordu. Yerel seçimlerde parti içinde sol radikal adaylar elenip İşçi Partisi'nin merkezi ile uyuşan sağ eğilimli kadrolar işbaşına geliyordu. Yerel yönetimler aracılığıyla hükümete radikal muhalefet yürütme denemesi, bizzat İşçi Partisi'nin yan çizmesiyle hüsrana uğruyordu.

Yerel demokrasi geriye nasıl katlanır?

Belediyeler sonunda hükümete boyun eğiyorlardı. Ancak hükümetin yerel yönetimlerin etkinliğini daraltacak uygulamaları gündemden inniyordu. Geriye dönüp bakıldığında, İngiltere'de yerel yönetimlere olan saldırının arka planında, dünya çapında 80'li yıllara damgasını vuran, İngiltere'de Thatcher, ABD'de Reagan ile başlayan, Sovyetler'de Gorbacov ve ardından gelenlerle simgelenen "devleti geriye katlama, etkinliğini daraltma ve piyasa güçlerine sınırsız serbesti tanıma" politikalarını görmek mümkün. Muhafazakar hükümetin yerel yönetimlere ilişkin bir dizi önlemlerinin görünürdeki amaçları şunları içeriyordu:

- bürokrasiyi azaltmak,
- devletin piyasa üzerindeki etkinliğini azaltmak,
- "aşırıya kaçan" uygulamalarıyla vergi ödeyen halkın paralarını çarçur eden yönetimleri hizaya getirmek,
- bireye ve bireysel tercihlere özgürlük tanımak.

Görünmeyen hedefler ise İşçi Partisi idaresindeki yerel yönetimleri kontrol altında tutmak, yerel belediyelerin verdiği hizmetleri kısmak, devletin yerel belediyeler aracılığıyla "sosyal devlet" mantığı çerçevesinde yaptığı harcamaları kısmak, bu hizmetleri piyasa koşullarına açarak "rasyonalize etmek".

Son 14 yıla dönüp baktığımızda, bu "alan daraltması"nın" birkaç şekilde uygulamaya konduğunu görüyoruz:

1. Belediyelerin harcamalarını merkezi hükümetin kontrolü altına almak: "Kapaklama" adı verilen yöntemden yukarıda bahsettim. Onu yerel vergi toplama yöntemindeki değişiklikler izledi.

"Kelle Vergisi" diye bilinen ve İngiltere'de son 10 yılın en büyük kitle protestolarına neden olan yerel verginin dar gelirli halka son derece eşitsiz ve ağır yükler birdirdiği kesin. Çok sözü edilmeyen yanı ise belediyelerin yerel vergi ile topladıkları paraları istedikleri ve yerel şartların gerektirdiği biçimde kullanmalarının daha da temelli bir şekilde engelleniyor olması idi. Kelle vergisi

iki sene yürürlükte kaldıktan sonra, muhafazakarlara oy kaybettireceği belli olduğu için kaldırıldı ve daha "adil" olduğu iddia edilen bir yerel vergi biçimi ile değiştirildi. Ancak belediyelere uygulanan harcama yasakları hala geçerli.

Merkezi hükümet tarafından bütçelerin bu derece sıkı kontrolünün birkaç temel önemi var. Birincisi, belediyelerin, yerel ihtiyaçlara hitap eden, her yöreye göre farklı olabilecek harcama politikaları geliştirmeleri engellenmiş oluyor ve yerel demokrasi kavramı gitgide anlamını yitiriyor. İkincisi, özellikle dar gelirli kesim için önemli olan çeşitli belediye hizmetleri gitgide yetersiz hale geliyor. Belediyeler bütçe sınırları içinde kalmak için ilk elde "optional" olarak niteledikleri hizmetlerde kısıntılar yapmaya başladılar. Örneğin kadınlara ya da etnik azınlıklara fırsat eşitliği sağlamak için projeler üreten birimler pek çok yerde kapatıldı. Toplum derneklerine, kadın sığınak evlerine yapılan yardımlar kesildi. Yaşlılar ya da özürlüler için sağlanan çeşitli olanaklar azaltıldı. Ancak her sene azalan bütçe olanakları "temel hizmetler" diye nitelendirilen ve belediyelerin sağlamak zorunda oldukları ilk ve ikinci derece öğretim, evsizlere ev olanağı sağlama, sosyal yardım, planlama gibi hizmetleri de etkilemeye başladı. İş o noktaya geldi ki, bütçe kısıntıları belediyeleri taşınmaz mal varlıklarını satılığa çıkarmaya zorladı. Bazı yerlerde planlama kurallarına göre özel koruma altında olan yeşil alanlar özel sektöre inşaat yapma izniyle beraber satıldı. Farklı belediye hizmetleri birbirine girdi. Yeşil alanlara ya da uygunsuz tipte inşaatlara izin vermek istemeyen belediyenin planlama bölümleri kıskaca alındı.

2. Bazı hizmetleri direkt olarak merkezi hükümetin kontrolüne almak: Hükümetin izlediği diğer bir yöntem, belediyelerin sağladığı bazı hizmetleri kendi tekeline toplamaya çalışmak idi. Örneğin "ebeveynlere özgürlük" adı altında okullara yerel belediye kontrolundan çıkarak

bütçesini doğrudan hükümetten almak yoluna gitme olanağı verildi. Yerel yönetimlerin kontrolünden ayrılan okullara, belediyeye bağlı kalmayı tercih edenlere kıyasla daha fazla para aktıldığını söylemeye bilmem gerek var mı?

3. Belediyenin bazı hizmetlerini, merkezi hükümet tarafından atama yoluyla işbaşına getirilen "quango" diye bilinen organizasyonlara devretmek. Bunun bir örneği, Londra Büyük Şehir Belediyesi kapatıldıktan sonra LBSB'nin verdiği bazı hizmetlerin bu "quango"ların kontrolüne verilmesiydi. Diğer bir örneği ise Thames Nehri doğusunda dokların kapanması ile oluşan büyük imar alanlarının ilgili belediyelerin kontrolünden çıkartılarak hükümet tarafından atanmış ve ağırlıklı özel sektöre dayalı bir konsorsiyuma devredilmesiydi.

Bu organizasyonlar seçimle değil atama yoluyla iş başına geliyorlar, büyük bütçelerden sorumlu oluyorlar, ama yerel demokrasi kurallarının dışında çalışıyorlardı ve yerel halka karşı hiçbir sorumlulukları yoktu. Bir ay kadar önce, hükümetin 14 yıllık icraatı içinde bu yöntemle çeşitli devlet ya da belediye hizmetlerini bu "quango"lara devrettiği, bunların sözde ortadan kaldırmayı amaçladıkları eski bürokratik yapılardan daha beter oldukları, hiçbir yere hesap vermedikleri, yanlış harcamalar yaparak büyük para kayıplarına yol açtıkları ortaya çıktı. Quangolarla ilişkin skandallar devam ediyor.

4. Hükümetin yerel belediyelerin etkinliğini kırmaktaki son yöntemi de belediye hizmetlerinin "piyasaya" açılması: İlk elde "kol emekçilerinin" sağladığı temizlik hizmetleri, yapı hizmetleri özel sektörün reketine açıldı. Belediye işçileri, özel sektör şirketlerine karşı daha düne kadar sahip oldukları işleri için ihaleye katıldılar. Kimi yerlerde ihaleyi kazandılar, kimi yerlerde kaybettiler. Kazandıkları yerlerde, eksiden aldıkları maaşların daha azını ve yetersiz çalışma koşullarını kabul etmek zorunda kaldılar, ya da kalmak şartıyla özel sektöre baskın çıkabildiler. Kısacası özelleştirme, belediye çalışanları için yerel belediyelerde nispeten iyi paralı ve koşulları insani olan, sendika korumasındaki çalışma ortamını terkederek, daha düşük koşulları kabul etmek demek oluyor. Hastalık ya da hamilelik izin haklarının birdenbire yarıya inivermesi sıkça rastlanılan bir örnek.

Son 3 senedir özelleştirilme sırası beyaz yakalı işçilere geldi. Mühendisler, mimarlar, belediye avukatları, planlamacılar, toplu konut yöneticileri şu sıralarda ihalelere hazırlanma telaşı içindeler. Özel işletmelerin nerede duracağı belirsiz. Kimine göre devam edecek ve yerel belediyeler sadece ihaleye çıkarılan hizmetin kalitesini kontrol eden bir avuç yöneticinin çalıştığı örgütlenmelere dönüşecek.

Değişiklikler ister burada dursun ister devam etsin, artık belli olan birşey var ki, o da yerel yönetimlerin geriye dönüşü imkansız bir noktada oldukları. Bütün yaşananlar yeni tip yöneticilere, yeni tip iş ilişkilerine, yeni tip hizmet verme anlayışına yol açıyor. Kültür değişiminin payını alan İşçi Partili belediye meclisi azaları, kraldan çok kralcı olup, hükümetin henüz dayatmadığı bazı uygulamaları gönüllü olarak gündeme getiriyorlar.

Seçim kazanma derdindeki ve artık sağa kayışını sağlamlaştırmış olan İşçi Partisi'nin yerel yönetimlere ilişkin görüşlerinde, örneğin özelleştirme uygulamalarına aykırı olan bir konum yok. Bu yüzden şu anda seks skandallarıyla çalkalanan ve popülaritesi çok düşük düzeylerde olan hükümete artık gidici gözüyle bakmak bile, yerel yönetimler ve yerel demokrasilere gönül bağlamış olanların gönüllerine pek fazla su serpmiyor.

**Milyonlarca
bilimseverin 11 ayrı dilde
yayımlanan
ortak dergisi**

Bilim SCIENTIFIC
AMERICAN
TÜRKÇESİ

- **Sulak Alanlar**
- **Tuhaf Madde Peşinde**
- **Siyanobakterilerdeki Zehir**
- **Yönetilmezliği Yenmek**
- **Hayvanlarda Cinsellik**
- **Dillerin Çeşitliliği**
- **Optik Telgraflar - İlk Veri Ağları**
- **Kansere Karşı Kazanılamayan Savaş**

- **Bir Portre: Bir Dahinin Bilinmeyen Dünyası; Albert Einstein**
- **Bilim ve İş Dünyası: Savaş Okuyucularına Sihirli Değnek**
- **Bilim ve Toplum: Jupiter'de Çarpışma... Süper Bela... Köpekbalıkları da Kansere Olur... Geleneksel Düşünceyi Sarsmak... Doğal Hayatı Koruma Derneği ve Sulak Alanlar**
- **50 ve 100 Yıl Önce**
- **Amatör Bilimci: Elektronik Ateşböcekleri**

Bilim, cc 292 Mecidiyeköy İST.

Tel: (0212) 243 57 86

(0212) 252 49 12

Fax: (0212) 249 83 29

**MART SAYISI
BAYİNİZDE**

Dünyanın kartını taşıyacığınıza dünya kartı taşıyın !

Tek bankadan başka hiçbir bankada kullanılamayan banka kartı dönemi son buldu.

AKKART EXTRA, bütün dünyada geçerli. Yılın her günü, günün her saati... İşte yalnızca bir banka kartının; AKKART EXTRA'nın sunduğu dünya:

Dünyada CIRRUS amblemlı 130 bini aşkın ATM'de

Cirrus; dünya bankalarının 130 bini aşkın ATM*'sindeki ortak kullanımı ifade eder. AKKART EXTRA'nızla dünyanın neresinde olursanız olun, Cirrus amblemi taşıyan ATM'lerden bulunduğunuz ülkenin para birimiyle hesabınızdan anında para çekebilirsiniz. Para taşıma, döviz bozdurma, havale bekleme dönemine son!

Dünyada MAESTRO amblemlı 800 bin işyerinde

Otel, lokanta, restoran, mağaza, süpermarket, benzin istasyonu, araç kiralama... Yeter ki kapısında Maestro amblemi olsun. Alışverişinizi yapın ve sadece AKKART EXTRA'nızı gösterin. Ödeme, Akbank'taki hesabınızdan otomatik olarak yapılacaktır.

Türkiye'de ALTIN NOKTA amblemlı 750 ATM'de

AKKART EXTRA ile, yalnızca AkMatik'lerden değil, Altın Nokta amblemlı 750 ATM'den istediğiniz zaman para çekip işlem yapabilirsiniz. Mevcut Akkart'ınızla da bu olanaktan yararlanabilirsiniz.

AKKART EXTRA'ya sahip olmak çok kolay!

AKKART EXTRA sahibi olmak ya da Akkart'ınızı AKKART EXTRA ile değiştirmek için size en yakın Akbank şubesine uğrayın. **Sizin de bir dünya kartınız olsun.**

Tüm Bireysel Bankacılık hizmetleri ile ilgili bilgileri günün 24 saati İstanbul (0-212) 280 84 07, Ankara (0-312) 419 10 30 ve İzmir (0-232) 483 57 77 numaralı telefonlardan öğrenebilirsiniz.

* ATM, otomatik veznedir.

AKBANK
Güveninizin Eseri

Türkiye'de yönetimin yenilenmesi

14 kişi iki yıldan beri ayda iki üç kez bir araya gelerek ülkenin sorunları ve çözümleri üzerinde tartışıyoruz. Çalışma grubumuz Nilüfer Anak, Şevki Bakırcı, H. Tahsin Emek, Tarhan Erdem, Ayfer Hortaçsu, Ahmet İsvan, Mehmet Kabasakal, Hasan Karacal, Tavit Köletavitoğlu, Ali Turgan, İltis Turan, Aydın Uğur, Necdet Uğur, Başar Yalçı'dan oluşuyor. Çalışmalarımızın sonunda ortaya bir Temel Çözümler Programı çıkartık. Bu Program'ı Türkiye'nin sorunlarının endişe verecek bir noktaya vardığını görenlerle paylaşmak istiyoruz. Temel Çözümler Programı dört bölümden oluşuyor: 1. Mevcut durumun değerlendirilmesi, 2. Siyasal hayatın yenilenmesi, 3. Ekonomik hayatın yenilenmesi, 4. Toplumsal hayatın (sosyal güvenlik, eğitim, sağlık, çevre, yargı, vb. olanların) yenilenmesi. Grubumuz bu Program'ın temel çerçevesinde fikir birliği içindedir; ancak kimi politika önerileri konusunda kimi arkadaşlarımızın farklı görüşleri vardır. Türkiye İçin Temel Çözümler Programı'nı hazırlarken keskin köşeli herhangi bir ideolojiden esinlenmedik; önyargılardan yola çıkmadık. Önümüze, çağın ve ülkenin gerçeklerini koyduk; bunların ışığında çözüm aradık. Birazdan okuyacağınız metin, siyasal hayatın yenilenmesi için yönetim yapısına ilişkin olarak benimsediğimiz ilkeleri ve bu ilkeleri ete kemiğe büründürmek üzere geliştirdiğimiz politika önerilerini içeriyor ve Temel Çözümler Programı'nın ikinci bölümünü kapsıyor. Bugünkü ağır sorunları sonuçta çözeceğimiz inancı ve ödediğimiz bedeli asgaride tutmaya katkı arzusu bu programın yayınlanması gücünü vermiştir.

Aydın UĞUR,
Ocak 1994

I. İlkeler

1. Ülke, Paris Yasası'nda belirtilen demokratik ilkelere uygun, yenileşmeye açık parlamenter demokratik sistem ile yönetilmelidir.

2. Temel kurumların amaç ve tanımı ile yetinilmesi gereken yeni anayasamızda her alan ve kesim hakkında kural koymaktan kaçınılmalıdır. Genel ilkelerin dışında, politikalar TBMM çoğunluğunun, netice olarak siyasal iktidarların kararlarına bırakılmalıdır.

3. Ülke TBMM'nce kabul ve ilan edilen anayasa ile yönetilir.

4. Türkiye Cumhuriyeti, TBMM ve yerleşim yerleri birimleri meclislerinin anayasaya uygun kanunları ile yönetilen demokratik, laik ve sosyal hukuk devletidir.

5. Birimlerin nüfus büyüklükleri, birim kurulma ve birleştirme, meclislerin ve yürütme organlarının seçimi, birimler arası yetki hiyerarşisi ilkeleri, merkezi idarenin görevleri anayasada belirtilecektir.

6. Merkezi yönetim; dış ülkelerle ilişkilere, ülke savunmasına, ülke birliğinin korunmasına, genel güvenliğe, ülke ve milletin genel amaç ve hedeflerine ait politikaları belirler ve uygular.

7. Türkiye'deki bütün yerleşim birimlerinde oturanların demokratik seçimlerle oluşturdukları

meclisleri; kendi sorunları, ihtiyaçları ve imkanları hakkında, kendi sınırları içinde geçerli, bir üst makam tarafından onay gerektirmeyecek ve bozulmayacak, anayasaya uygun yasama ve yürütme kararı alırlar.

8. Her birimin yürütme gücü o birime bağlı olacaktır.

II. Politikalar

a. Birimler

1. Yerel yönetim MUHTARLIK (kırsal kesimde köy muhtarlığı veya ilçelerde mahalle muhtarlıkları), İLÇE, İL, BÖLGE ve kentlerde BELEDİYE ile BÜYÜKKENT BELEDİYESİ birimlerinden ibarettir. Merkezi Yönetimin ülke genelindeki örgütlenme ilkeleri bakanlıkların kuruluş kanununda belirtilir.

2. Bir muhtarlığın seçmen sayısı 1000'i geçince iki muhtarlık; bir ilçenin (veya belediyenin) seçmen sayısı 100.000'i geçince iki ilçe (veya belediye) haline getirilir. Seçmen sayısı 2000'i geçen yerlerde belediye kurulur. Bir ilçenin kapsadığı alanın tamamı bir belediye sınırı içinde kalıyorsa o ilçede "ilçe yönetimi birimi" kurulmaz.

3. Muhtarlık nüfusu 100'ün altına, ilçe nüfusu 10000'in altına düştüğünde sınır birim ile birleştirilir.

4. Türkiye coğrafya, sosyal ve ekonomik ilişkiler göz önüne alınarak (15-20) "Bölge"ye ayrılmıştır.

5. Seçmen sayısı 2000'i geçen yerleşim yerlerinde Bölge Meclisi kararı ile belediye yönetimi kurulur. Bir belediyenin seçmen sayısı 100 000'i geçince o belde bölge meclisi kararı ile iki belediye kurulur. Sınırı bitişik belediyelerin üst birimi olarak BÜYÜKKENT BELEDİYESİ kurulmasına bölge meclisi karar verir.

6. Bütün ülkede her yılın ekim ayının ikinci pazar günü oy verme günüdür. Bütün seçimlerde bir seçmen ancak oturduğu yer seçmen listesine yazılır ve yazıldığı yerde oy verir. Bir kişi bir seçimde, en çok iki meclis üyeliği ve iki başkanlık için aday olabilir. Her oy verme günü, o birimde yapılacak seçimler ve eksiklerin tamamlanması için oy verilir. Seçim işlemlerinin yürütülmesi ilke ve kuralları, ülke genelinde geçerli olmak üzere anayasa ve yasalarda belirtilir. Birimlere özgü kurallar birim meclislerinin kararları ile düzenlenir.

7. Yukardaki şartlara göre kurulma, ayrılma ve birleşme ile sınır değişikliği kararları, köy ve mahalle için ilçe meclisi; İlçe ve belediye için il meclisi; İl ve büyükşehir belediyesi ile büyükşehir içindeki belediyeler için Bölge Meclisi, Bölge için TBMM tarafından verilir.

b. Meclisler

8. Birim Meclisleri üye sayısı aşağıda belirtilen sayıyı geçmemek üzere, bir üst meclis tarafından belirlenir:

Muhtarlık Meclisi	: 4-8
İlçe Meclisi	: 16-26
İl Meclisi	: 20-34
Bölge Meclisi	: 26-50

9. Belediye meclisleri üye sayısı, içinde bulunduğu birim meclis üye sayısını geçmemek üzere, Bölge Meclisi tarafından belirlenir.

10. Her birim meclisi üye seçimleri, iki yılda bir meclis üye sayısının yarısı için yapılır. Her seçimde eksikler de tamamlanır. İlk yarı, üyeler arasında alınacak ile belirlenir.

11. Bir kişi aynı zamanda, düzeyleri farklı olan, en çok iki birimde meclis üyesi seçilebilir.

12. Meclisler anayasaya ve üst meclis kararlarına aykırı olmamak üzere her konu ve alanda karar alırlar ve kendi sınırları içinde yürütürler. Meclislerin kararları meclis başkanınca ilan olunur ve vergi kararları hariç ilan ile birlikte yürürlüğe girer.

13. Meclislerin her türlü kararları, o birim seçmeninin beşte birinin yazılı isteği üzerine halkoyuna sunulur. Halkoyu sonucu, ilanı ile yürürlüğe girer.

14. İlçe meclisi, köy ve mahalle meclislerinin; İl meclisi, ilçe meclislerinin; Bölge meclisi, il ve belediye meclislerinin; büyükşehir olan yerlerde büyükşehir belediye meclisi belediyelerin üst meclisidir.

15. Meclislerin kararları anayasaya ve üst meclis kararlarına uygunluk bakımından yargı denetimi dışına çıkarılamaz.

16. Üst meclisler, bütün alt birimlerin bütününde uygulanacak karar alabilirler. Bütün birimler yerine bir veya birkaç birimi ilgilendiren karar ancak alt birim veya birimlerin karar ve önerisi üzerine alınabilir.

17. Muhtarlar meclislerinin oturumlarına da başkanlık yaparlar. Diğer birimlerde, birim başkanlığı ile o birim meclis başkanlığı aynı kişide birleşmez.

18. Meclisler birim başkanı ile başkana bağlı ve oluşum yönetimini meclisin kararlaştırdığı yürütme organını denetler.

19. Birim meclislerinin toplantıları halka açıktır. Görüşmelerin özeti ve kararları ilan edilir. Meclislerin toplanma, görüşme ve diğer çalışma düzeni yapacakları içtüzüklerinde belirtilir. Kararların yayını ve birim seçmenin görüşmelerine katılma yöntemi içtüzüklerde her halde belirtilir.

c. Birim Başkanları

20. Birim başkanları dört yılda bir o birimde oturan seçmenlerce seçilir. Tekrar seçilmek caizdir.

21. Muhtar ve birim başkanları, görevleri süresince kendi meclislerinin üyesidirler.

22. Bir kişi aynı zamanda, düzeyleri farklı olan, en çok iki birimde birim başkanı olabilir.

23. Birim başkanı yasaları, meclis kararlarını uygular, birim yürütme organının başıdır.

24. Birim başkanının görevi; kendi meclislerinin üçte iki oyu ile; ayrıca ilçelerde ilçe, köy ve mahalle meclisleri; illerde il ve ilçe meclisleri; bölgelerde bölge ve il meclislerinin ortak toplantısında salt çoğunluk kararı ile sona erer. Ayrılan veya görevi sona erdirilen başkan yerine, ilk oy verme gününe kadar görev yapmak üzere, o birim meclisi bir hafta içinde geçici birim başkanı seçer. Geçici başkan seçilinceye kadar birim başkanı görevlerini meclis başkanını yürütür.

d. Vergi Koyma

25. Her birime ait vergi ve değişiklik kararları, o birim meclisince alınır. Vergi kararları halkoyunda kabul edildikten sonra yürürlüğe girer.

26. Kendi kararları ile birimlerde toplanacak vergiler dışında, ülke çapında toplanan verginin; nüfus başına eşit olarak bölgelere, projelere bağlı olarak ilgili birimlere ve belediye meclislerine hangi oranlarda devredileceği bütçe kanununda belirtilir.

27. Birimler, ülke genelinde konmuş bir verginin; kendi birimlerinde, genel ve özel şartlarda, belli bir süre veya devamlı olarak, indirimli (veya zamlı) tarh edilmesine, kendilerine devredilecek miktardan düşülmek (veya eklenmek) koşulu ile, karar verebilirler. Bu karar da o birimde yapılacak halkoyu ile yürürlüğe girer.

e. Ortak Kurallar

28. Birim meclisleri milli savunma, genel güvenlik, dış politika ve anayasada açıkça yazılı konular hakkında karar alamaz.

29. Herhangi bir meclis biriminde kendine ait yönetim görev ve sorumluluğunu başka bir organ veya birime devredemez veya bırakamaz.

30. Birimler kendilerinin veya diğer birimlerin sınırlarını değiştirecek veya birimler arasındaki hiyerarşiyi bozacak birlik kuramazlar.

31. Meclisler ilgili birim meclisinin kararı olmadan, diğer birimlerin kaynak harcamalarını gerektirecek karar alamaz.

32. Birimler yönetim sorumluluğu ve/veya sermaye çokluğu kendilerine ait ticari ve sınai şirketler kuramazlar.

33. Yerel birimlerin her biri ayrı tüzel kişiliktir ve özel hukuka tabidirler.

34. Yerel birimlerin kurulması sonucu oluşan işbölümüne göre, bakanlıklar organizasyonu bütünüyle ele alınıp yenilenecektir.

37. Toplumda güvenliği sağlamak ve vatandaşları kanun dışı hareketlere karşı korumak amacıyla, önleyici ve koruyucu görevler yapacak polis örgütü ile; suç delillerinin toplanması, suçluların yakalanması ve hazırlık soruşturmaları ile mahkemelerin isteklerinin karşılanması işlerinde savcılarının emrinde göre yapacak yargı kolluk kuvveti kurulacaktır. Jandarma kaldırılacak, görevleri polis örgütü ve yargı kolluk kuvvetine verilecektir.

38. Ulusal güvenlik kuvveti ile yerel birimlerin işbirliği ve işbölümü kanunla düzenlenir. Bu kanun, yerel birimlerin anayasa ve yasalara uygun kararlarının yürürlüğünü sınırlama, değiştirme veya erteleme sonucunu verecek maddeler ihtiva edemez.

39. İbadethaneler yerel birimlere devredilecektir.

40. Diğer hususlar, TBMM ve bölge meclislerinin yasaları ile düzenlenir.

41. Yönetimin yenilenmesi politikalarında yazılı birimlerin kurulabilmesi veya birleştirilmesi için bütün yerleşim yerleri gözden geçirilerek, yeni kurulacak ve birleştirilecek muhtarlıklar ve ilçeler listesi hazırlanmalıdır.

42. Türkiye'nin ayrılacağı bölgeleri ve bunları teşkil eden illeri gösteren liste tartışılarak belirlenmelidir.

43. İlke ve Politikalara uygun "Yönetimin Yenilenmesi Yasası", "Birim Meclisleri Kararlarının Anayasa ve Üst Meclisler Kararlarına Uygunluğu Denetim Yasası" ilk seçimden önce çıkarılmalıdır.

44. Birimler ve sınırları belirlendikten sonra, "Belediye ve büyükşehir yönetimi görev ve yetkileri Yasası" çıkarılmalıdır. Bu kanunda, genel ilkeler dışındaki uygulamalar birim meclislerine bırakılmalıdır.

45. Yönetimin yenilenmesi politikaları kabul edilip buna bağlı yasalar yürürlüğe girişinden sonra her ekim ayının ikinci pazar günleri ülkede oy verme günü olacaktır. Yerel birimler meclis ve başkanlarının ilk seçim takvimi aşağıdadır:

İlk seçim:

Muhtarlar
Muhtarlık Meclisleri Üyeleri
Belediye Başkanları
Belediye Meclisi Üyeleri

İlk seçimden bir yıl sonraki seçim:

İlçe Başkanları
İlçe Meclisleri Üyeleri
Büyükşehir Belediye Başkanları
Büyükşehir Belediye Meclisi Üyeleri

İlk seçimden iki yıl sonraki seçim:

İl Başkanları
İl Meclisleri Üyeleri
Bölge Başkanları
Bölge Meclisleri Üyeleri

Böylece yerel birimler seçimleri ilk seçimden iki yıl sonra yapılacak üçüncü seçimle tamamlanmış olacaktır.

46. Her yıl hangi birimlerde hangi meclislerin yarısı için seçim yapılmasının belirlenmesi için bir düzenleme yöntemi örneği aşağıda verilmiştir:

a) Birimlerin başkan ve üyelerinin ilk seçimini izleyen bir yıl sonraki ekim ayında, birimlerin YSK'de yapılan ad çekme ile belirlenen toplam birim sayısının yarısı kadar yer (bundan böyle "A yerleri" diye isimlendirilecektir) meclislerinin, meclislerde yapılan ad çekme ile belirlenen üye sayısının yarısı için seçim yapılır.

b) Birimlerin başkan ve üyelerinin ilk seçimini izleyen iki yıl sonraki ekim ayında, A yerlerinden geri kalan birimlerde ("B yerleri" diye isimlendirilecektir) meclislerinin, meclislerde yapılan ad çekme ile belirlenen üye sayısının yarısı için seçim yapılır.

c) Birimlerin başkan ve üyelerinin ilk seçimini izleyen üç yıl sonraki ekim ayında, "A yerleri" birimlerinin meclisleri üye sayısının ikinci yarısı ve birim başkanı seçimi yapılır.

d) Birimlerin başkan ve üyelerinin ilk seçimini izleyen dört yıl sonraki ekim ayında, "B yerleri" birimlerinin meclisleri üye sayısının ikinci yarısı ve birim başkanı için seçim yapılır.

e) Birimlerin başkan ve üyelerinin ilk seçimini izleyen beş yıl sonraki ekim ayında, yukarıda (a) fıkrasında yazılı yerlerde meclis üye seçimleri yapılır.

f) Sonraki yıllarda yukarıdaki kural ve sıraya uyularak ve dört yılda bir başkan seçimi kuralını koruyarak devam edilir.

47. İlk seçimi yapılmamış ilçe, il ve bölge meclislerinin görevini, TBMM'nde grubu bulunan siyasal partilerin TBMM'deki üye sayıları oranı ve o birimde son genel seçimde aldıkları oy oranı göz önüne alınarak belirlenecek sayılarda, partilerin merkez karar organları tarafından geçici olarak tayin edecekleri, üyelere oluşacak geçici meclisler (ilçelerde bir yıl, iller ve bölgelerde iki yıl) yapar. Geçici meclisler birim geçici başkanlarını ilk seçime kadar görev yapmak üzere 2/3 oyla seçerler. Kuruluşundan itibaren iki ay içinde, Birim Geçici Başkanı seçilmemiş birimler için, izleyen iki ay içinde, başbakan ve ana muhalefet partisi başkanı, ilgili partilerle de görüşerek geçici birim başkanı atarlar. Büyükşehir belediyelerinde geçici başkanlar (bir yıl için) büyükkente dahil belediye meclislerinin ortak toplantısında 2/3 oyla seçilir. Bir ay içinde seçim tamamlanmaz ise, büyükkente dahil belediyelerin seçilmiş başkanlarından ad çekme ile belirlenen başkan büyükkent geçici başkanlığı yapar.

48. Bu politikalar yürürlüğe girdiği zaman çalışanların mahfuz haklarını koruyan ve sistemi bozmadan geçiş yapmalarına olanak veren çeşitli projeler geliştirilecektir.

49. Yukarıda yazılı olan ve olmayanların hazırlanması ve yasalastırılması, bunların tanıtılması, uygulayıcı örgütlenmenin yapılması hızlı uzmanlık çalışmalarına ihtiyaç gösterecektir. Bu nedenle, Türkiye'de var olan bütün kadrolar harekete geçirilecektir.

UZEL

UZEL Makina Sanayii A.Ş. 80 000 m² lik kısmı kapalı olmak üzere toplam 125 000 m² lik alana yayılmış tesislerinde,

2000'den fazla uzman personeli ve 50 yılı aşan deneyimi ile

- Massey-Ferguson Tarım Traktörleri
- Perkins Dizel Motorları
- Yaprak ve Helisel Yaylar
- Her cins Jant, Fren ve Denge Çubukları
- Traktör Direksiyon Kutusu

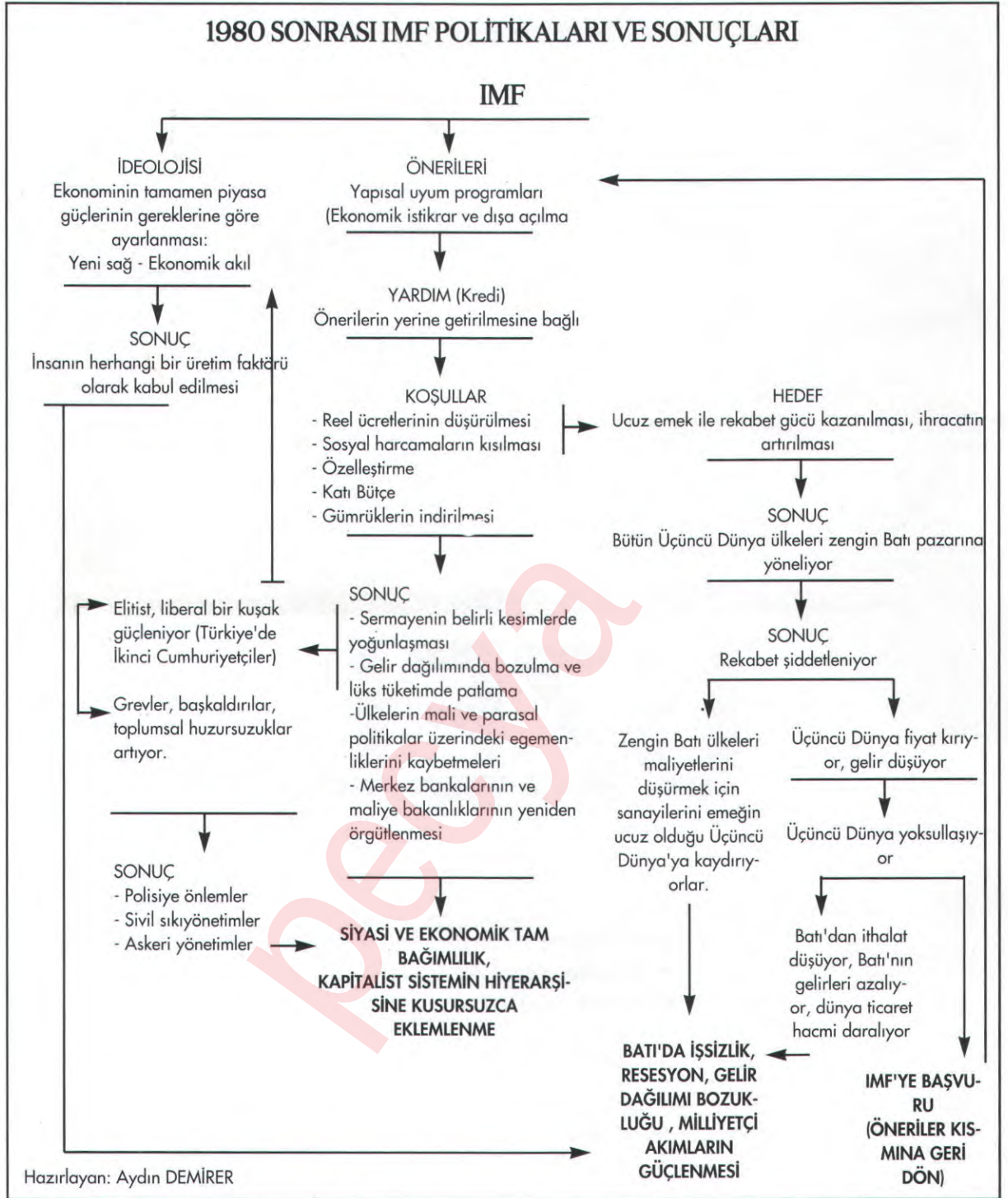
üreterek Türk çiftçisinin, otomotiv sanayiinin ve yedek parça piyasasının ihtiyacını karşılamakta, ihracatı ile de ulusal ekonomimize güç katmaktadır.

UZEL MAKİNA SANAYİİ A.Ş.

Kışla Cad. No: 5 Rami 34147 İstanbul-Türkiye Tel: (1) 567 08 41 Fax: 576 45 95

1980 SONRASI IMF POLİTİKALARI VE SONUÇLARI

IMF 50 YAŞINDA... İkinci Dünya Savaşı'nın sonunda geldiğindeki kurulacak yeni dünyanın kurumları oluşturulmaya başlandı. IMF (Uluslararası Para Fonu) işte bu koşulların bir ürünü olarak, Bretton-Woods görüşmelerinden sonra kuruldu. Aynı dönemde kurulan bütün diğer uluslararası kuruluşlar gibi esas işlevi, bundan böyle dünya sistemini oluşturacak olan Pax

America'nayı sağlamlaştırmaktı. Fon, yarım asır boyunca "ekonomik polislik" görevini başarıyla sürdürdü.

IMF, bu yıl 50. kuruluş yıldönümünü kutlayacak..Bu yıldönümü dolayısıyla, Fon'un 80'li yıllardan sonraki politikalarını anlatan, Kanada'lı iktisatçı Michel Chossudovsky'nin imzasını taşıyan iki makale yayınlıyoruz.

İstikrar, yapısal uyum, IMF ve yoksulluk

Uluslararası Para Fonu (IMF) tarafından uygulamaya konan makro istikrar paketleri ve yapısal uyum programları, yüz milyonlarca insanın yaşamını etkiliyor.

Michel CHOSSUDOVSKY

Çeviren:
Aydın DEMİREK

Toptan bir yoksullaşma dönemi: 1980'de dünya çapında bir durgunlukla başlayan ve 1981-1982 yıllarında hammadde fiyatlarında büyük bir düşüşle devam eden 80'li yıllardan geriye baktığımızda bunu görüyoruz. Bu dönemde, "zenginler" ile "yoksullar" arasında, gerek gelir, gerekse de yaşam biçimleri arasındaki farklılık, daha önce görülmemiş boyutlara ulaştı. Bugün, Parisli bir orta sınıf aile, Güneybatı Asya'da, kırsal kesimde yaşayan bir aileye oranla yüz kat daha fazla kazanıyor. Filipinli bir çift-çi, New York'lu bir avukatın bir ayda kazandığına ancak iki yılda erişebiliyor. Amerikalılar, her yıl, fast-food restoranlarında ya da süpermarketlerde, Pepsi ve Coca-Cola için tam 30 milyar dolar harcıyorlar ki, bu, Bangladeş'in GSMH'sına eşit¹.

Uluslararası Para Fonu (IMF) tarafından uygulamaya konan makro ekonomik istikrar paketleri ya da "yapısal uyum programları", yüz milyonlarca insanın yaşamını etkileyen güçlü bir yapı oluşturuyorlar. Yapısal uyum, dünya da yaşanan yoksulluk olgusu üzerinde doğrudan bir etkiye sahip. IMF'nin yürürlüğe koyduğu "ekonomik cerrahi" sistemi, reel ücretlerin düşürülmesi ve bu ucuz el emeğiyle

de ihracatın artırılmasına dayanıyor.

Aynı sistemin parçaları olan katı bütçe anlayışı, gümrüklerin indirilmesi ve özelleştirme uygulamaları, Üçüncü Dünya'da ve Doğu Avrupa'da yetmişin üzerinde ülkede uygulandı. Bunun sonucunda da, ülkeler, mali ve parasal politikalar üzerindeki bütün egemenliklerini kaybettiler, merkez bankaları ve maliye bakanlıkları yeniden organize edildi, kamu kuruluşları ortadan kaldırıldı ve ortaya bir himaye ekonomisi çıktı. Sivil toplum kurumlarına karşı sorumlu olmayan, uluslararası finans kuruluşlarının temsilcilerinden oluşan hükümetler kuruldu. IMF'nin kurallarına uymayan ülkeler ise kara listeye alındılar.

Yapısal uyum programlarının birçok borçlu ülkede uygulanması, G7, Paris ve Londra Kulüp-

IMF Genel Müdürü Camdessus (solda) ve Dünya Bankası Başkanı Preston. İlk görüşme bir oluncu Üçüncü Dünya seyrarı olur...

* Bu yazı, yaklaşık iki yıl önce, 1991 Eylül'ünde Fransa'da yayınlanan Le Monde Diplomatique adlı aylık gazetede yayınlandı. IMF'nin 50. yılını kutlayacağı bu günlerde, güncelliğini bütünleriyle koruduğu ve kurumun politikalarını hakkında enformel edici olduğundan dolayı yayınlıyoruz.

leri gibi güçlü çıkar çevreleri adına hareket eden IMF ve Dünya Bankası'nın doğrudan denetimi altında bulunan makro-ekonomik bir politikanın küreselleşmesini kolaylaştırıyor. "Piyasa koloniyalizmi" olarak adlandırabileceğimiz bu yeni tahakküm biçimi, insanları ve siyasi iktidarları -tarihte eşî emsali görülmemiş boyutlarda- piyasa güçlerinin, üzerine önceden mutabakata varılmış entrikalarına ve birbirinin benzeri oyunlarına tabi kılıyor.

Peki, böylesi bir sistem, hangi etiketle dünyanın üzerine yapıstırıldı? İçinde bulunduğumuz yüzyılın sonunda, dünyanın nüfusu altı milyara ulaşacak, bunun da beş milyarı yoksul ülkelerde yaşayacak. Bugün, dünya nüfusunun yüzde 15'ini oluşturan zengin ülkeler (petrol zengini Körfez ülkeleri de bu rakama dahil) dünyadaki gelirin yaklaşık yüzde 56'sını kontrolleri altında tutuyorlar. Nüfusun yüzde 85'i ise, "düşük gelirli" denilen ülkelerde yaşıyor. Ve geriye kalan 3 milyar civarındaki insan, toplam gelirin yalnızca yüzde 54'ünü alarak yaşamaya çalışıyor. Düşük gelirli ülkelerin toplam GSMH'ları Fransa'nın GSMH'sından daha düşük ².

Afrika'da Alt Sahra ise, 450 milyonluk nüfusuyla, dünya-daki gelirin sadece yüzde 1'ini elde edebiliyor ki, bu da sadece Teksas eyaletinin gelirinin yarısı.

Refah ve tüketim ekonomisi, zengin ülkelere ve yoksul ülkelerin kentlerindeki bazı adacıklara hapsolmuş durumda. Üçüncü Dünya'daki yoksulluğun yanı sıra, Batı

Avrupa'da ve Amerika Birleşik Devletleri'nde işsizliğin ve toplumsal eşitsizliğin yükselmesi, dünyada toplam talebin yükselmesini engelliyor. Aslında, IMF'nin tedavisi, yani koruyucu devletin yokedilerek sanayileşmiş ülkelere Reagan-Thatcher imzalı, monetarist bir politikanın izlenmesi, dünya ekonomisinin resesyona götüren önemli etmenlerden biri.

IMF ve Dünya Bankası tarafından empoze edilen poli-

tikalar, hem ülkelerarası, hem de ülkelerin tek tek kendi içindeki sosyal farklılıkları belirgin bir biçimde artırıyor. Gerçek ise, çoğu kez, yerküreye şamil olmuş bir "ekonomi bilimi"nin yardımıyla ve istatistiklerle oynayarak gizleniyor. Örneğin, Dünya Bankası, Latin Amerika ve Karaip'le'de halkın sadece yüzde 19'unun yoksul olduğunu düşünüyor ³. Sadece kişi başına düşen gelirin 20 bin dolar olduğu Amerika Birleşik Devletleri'nde, resmî rakamlara göre beş kişiden birinin yoksulluk sınırının altında yaşadığı düşünüldüğünde bile, yukarıdaki rakamın

ne denli yanlış olduğu anlaşılıyor ⁴.

Üçüncü Dünya'nın borçlu ülkelerinde, modern sektörlerde reel gelir, 80'lerin başından bu yana yüzde 60 civarında düşmüş durumda. Marjinal sektör çalışanları ya da işçiler için durum çok daha kritik. Örneğin General Babil'de yönetimi altındaki Nijerya'da asgari ücret yüzde

Uyum politikalarının gerçek hedefi, Üçüncü Dünya'da ve Doğu Avrupa'da ücretler üzerine baskı kurarak, zengin ülkelere yoksullara ekonomik etkinlik transferini gerçekleştirmektir. Üçüncü Dünya'da ücretler, ABD, Batı Avrupa ve Japonya'dakinin ortalama otuzda biri kadardır. Yoksulluğun yaygınlaşması, ucuz işgücüne dayalı, ihracata yönelik bir ekonomik modeli besliyordu ve bu ucuz emek bol olduğundan, üretim kapasitesi de aynı bolluktaydı.

Birçok ülkede ekonomide şok terapi uygulanması, olağanüstü hal ilanını beraberinde getirdi.

85 azalarak, ayda 10 ila 20 dolara indi⁵. Vietnam'ın kuzeyinde, aylık ücretler 10 doların altında seyrediyor. Üniversiteden yeni mezun bir ortaokul öğretmenin eline ayda 5 dolar geçiyor. Ama IMF'nin liberalizasyon politikaları sonucunda ülkede pirinç fiyatları hızla artıyor⁶.

"Fujişok" dalgaları altındaki Peru'da - Başkan Alberto Fujimori tarafından uygulamaya konulan, IMF ve Dünya Bankası'nın destek verdiği politikanın adı - yakıt fiyatları birdenbire 31, ekme fiyatları ise 12 kat arttı. 1990 yılının Ağustos ayında, asgari ücret, 1975'dekinden yüzde 90 oranında daha düşüktü. Aynı tarihlerde, ülkenin kuzeyinde çalışan bir tarım işçisi ayda 7.5 dolar azanırken, Başkent Lima'da fiyatlar, Miami'yi geride bırakıyordu. Kolaranın hızlı yaygınlaşması da, yoksulluktan ve sağlık altyapısının çökmesinden kaynaklanıyordu. Bu da, IMF'nin "gerçek fiyat" uygulanmasını hedefleyen politikasının bir sonucuydu. Zeytinyağ fiyatının aniden 30 kat birden artmasıyla, sadece Lima'nın gecekondulu mahallerinde değil, orta sınıflarının yaşadığı evlerde de tencere kaynamaz olmuştu⁷.

Demokratikleşme, serbest piyasacıların ağızlarından düşürmedikleri bir kelimeydi. Oysa, ekonomik reformların yürürlüğe konulması, ancak askerlerin desteğiyle ve baskıcı devletlerle mümkün olabiliyordu. Yapısal uyum, sözde bir takım demokratik kurumların ve görevi ekonomik yeniden yapılanmayı sağlamaktan ibaret olan parlamenter demokrasi karikatürünü beraberinde getiriyordu. Gelişmekte olan ülkelerde, üretici sektörlerdeki baskı ve çalışanların haklarının reddi, sivil toplumdan kaynaklanan gerçek bir demokrasinin oluşumunu engelliyordu. Böylelikle de, IMF, dış borç görüşmelerini ücret artışının engellenmesi koşuluna bağlayabiliyor ya da aynı şekilde, grevler yasadışı sayılıyor, sendika yöneticileri tutuklanıyordu. Bir örnek vermek gerekirse, Boliviya'da, 1988 Ağustosunda, ekonomide şok terapi uygulaması, olağanüstü hal ilanını beraberinde getirmişti. Daha sonra devlet başkanlığına adaylığını koyacak olan, ülkenin ta-

IMF programlarının getirdiği ekonomik baskı, siyasi baskıyı beraberinde getirdi.

nınmış politikacılarından Gonzalo Sanchez de Losada, o günlerde şu açıklamayı yapmıştı: "Sendika yöneticilerini yakalayıp ülkenin içerilerine sürdük. Kamu maden konsorsiyumu Comibol'u kapattık ve 24 bin işçi ile 50 bin ücretliyi işten çıkardık"⁸.

Diğer yandan, ultraliberalizm, özel mülkiyet dogması adına ve "modernlik" kisvesi altında, eski toprak sahiplerinin çıkarını korumak için toprak reformlarının üzerine gitti, uygulamalarda, birçok köylü topraksız kalıp yoksullaştı.

Anglo-sakson liberal anlayışının aksine, IMF'nin reformları, "düzenin sağlanmasını" gerektiriyordu. Üçüncü Dünya elitlerinin bilfiil içinde yer aldıkları siyasi baskı, ekonomik baskının payandasıydı. Yapısal uyum programına başgösteren ayaklanmalar, kötü bir biçimde bastırıldı. Karakas'ta 1989 Şu-

batı'nda, Başkan Carlos Andres Perez, uygulamaya koyduğu IMF programını "kurşunla değil, açlıktan öldüren bir ekonomik totaliterizm" olarak tanımladıktan sonra, olağanüstü hal ilan etti ve orduyu gecekondulu bölgelerinin bulunduğu başkente hakim tepelere gönderdi. Ayaklanmanın amacı, ekmekteki yüzde 200'lük fiyat artışıydı. Sonuç "Karakas morgu ilk üç günde öldürülen 200 kişinin cesedini kabul ediyor (...) tabut bulmakta zorlanılıyor"⁹.

Resmî bir kaynağa göre ise binden fazla insan ölmüştü. Benzer bir ekme kavgası, 1984 Ocak ayında Tunus'ta, 1989 Mayısında Nijerya'da olmuştu. Nijerya'daki gösteriler daha sonra yapısal uyum programına yönelmiş, hükümet çareyi üniversiteleri kapatmakta bulmuştu. 1990 Aralıkta, Fas'ta, hükümetin ekonomi politikasını protesto etmek üzere, Fez, Meknes, Kenitra, Tanca kentlerinde genel greve gidilmiş ve protesto gösterileri yapılmıştı. Bu öfke patlamalarının listesini uzatmak mümkün.

Yapısal uyum programları sadece Üçüncü Dünya ile sınırlı kalmadı. Eski "sosyalist" ülkelerde, "piyasa" adına alınan istikrar ve liberalizasyon önlemleri nüfusun önemli bir kısmını yoksullaştırdı. Son dönemlerde, Macaristan ve Polonya'da yoğun işçi çıkarmalar gündeme

geldi. IMF'ye göre, binlerce kişinin işini kaybettiği Polonya'da durum "cesaret verici" idi. Ama Fon'un genel müdürü, Michel Camdessus, "sonuçların beklenmedik ve hayal kırıcı" olduğunu, "üretimde önemli bir düşüş ve işsizlikte artış meydana geldiği" açıkladı¹⁰.

Polonya ve Macaristan'ın durumu, temelde, Latin Amerika ülkelerinininkinden farklı değildi. Gerçek ücretlerde düşürülüyor, ulusal ekonomiler, zengin Batı pazarına doğru yöneltiliyor ve iç pazarı besleyen işletmeler "verimli" olmadıkları için kapatılıyordu.

Lüks tüketimde patlama

1981-1982 yıllarında bütün dünyada yaşanan resesyon, Üçüncü Dünya ülkelerinin ekonomilerine yeni modeli kabul etmelerine, dünya ekonomisindeki yerlerinin ve rollerinin yeniden tanımlanmasına yardımcı oldu: Devlet zayıflatıldı, iç pazara yönelik üretim yapan ulusal sanayi çöktü, işletmeler iflas bayraklarını çektiler. Uyum politikalarının gerçek hedefi, Üçüncü Dünya'da ve Doğu Avrupa'da ücretler üzerine baskı kurarak, zengin ülkelere yoksullara ekonomik etkinlik transferini gerçekleştirmektir. Üçüncü Dünya'da ücretler, ABD, Batı Avrupa ve Japonya'dakinin ortalama otuzda biri kadardı. Yoksulluğun yaygınlaşması, ucuz iş gücüne dayalı, ihracata yönelik bir ekonomik modeli besliyordu ve bu ucuz emek bol olduğundan, üretim kapasitesi de aynı bolluktaydı.

Yoksul nüfusa gelince...Ürettikleri mallar için bir pazar oluşturamıyorlardı. Talep, dünya nüfusunun sadece yüzde 15'ini oluşturan OECD üyesi ülkelere geliyordu. Böyle bir sistemde, ünlü Fransız iktisatçı Jean-Baptiste Say'ın "arz talebini yaratır" kanunu işlemiyor, bilakis tam tersi gerçekleşiyordu.

"Ya ihracat, ya ölüm!"Şiar buydu. İthal ikamesi, iç pazar için üretim gibi düşünceler, geçersiz sayılmıştı. Ülkeler, temelinde ucuz emek olan bir politikada, "karşılaştırmalı üstünlüklerine göre uzmanlaşmalıydı". Başarının anahtarı, ihracat artışıydı. IMF ve Dünya Bankası'nın sıkı gözlemleri altında, 70 ülkede, "geleneksel olmayan" ve birbirine benzeyen ürünlerin ihracatı özendirildi. Üçüncü Dünya ve Doğu Avrupa ülkeleri, kıyasıya bir rekabetin içine itildiler. Herkes, ürünlerini aynı Batı Avrupa ve ABD pazarına satmak istiyordu. Bu da, haliyle, mamul madde fiyatlarını, tıpkı hammadde fiyatlarında olduğu gibi, hızla düşürüyordu. Aynı dönemde, birçok ülkede birden ihracatın özendirilmesi, üretim fazlasını ve gelirlerdeki düşüşü beraberinde getirdi. Böylelikle, para-

doksal bir biçimde, borçlanma krizine çözüm olarak önerilen politika, krizin nedeni haline gedi. İhraç edilen malların fiyatı düşünce, gelirler azalıyor ve bu gelirler de borçları ödemeye yetmiyordu. Aslında, fazlasıyla doymuş bir dünya pazarında bu tür bir strateji sadece çok ucuz emek sağlayan bir avuç ülkenin işine yarayabilirdi.

IMF politikalarının paradoks bir sonucu da şu oldu:

Üçüncü Dünya ülkelerine önerilen istikrar politikaları, zengin ülkelere zarar vermeye başladı. Güney Yarımküre'deki yoksulluk, ithalata olan genel talebi düşürdüğünden, Kuzey Yarımküre'deki büyümeyi ve istihdam seviyesini olumsuz etkiledi. Kısaca, IMF ve Dünya Bankası'nın programladığı kemer sıkma politikaları bütün gezegeni etkiler hale geldi.

Bundan böyle, Üçüncü Dünya sanayi, en sofistikleri de dahil olmak üzere, birçok ürünü üretecekti: Otomotiv, gemi yapımı, uçak montajı, silah bunlar arasında ilk göze çarpanlardı¹¹. Fabrikalar, ücretlerin çok yüksek olduğu eski merkezlerde kapanıyor, emeğin ucuz olduğu yerlere kayıyordu. Ama, bu yer değiştirme, Güneybatı ve Güney Asya'da, Çin'de, bazı Afrika, Latin Amerika ve Karaip

Fujimori, Peru'da IMF politikaları uyguladı. Kısa bir süre içinde yakıt fiyatları 31, ekme fiyatları 12 kat arttı.

ülkelerinde ancak birkaç bölgenin işine yaradı.

Meksika'da, Rio Grande'nin hemen güneyinde sanayi bölgeleri kurulmasındaki amaç, ABD ve Kanada'daki yüksek ücretlerden kaçmaktır. Çokuluslu Japon şirketleri

"Ya ihracat, ya ölüm!"Şiar buydu. İthal ikamesi, iç pazar için üretim gibi düşünceler, geçersiz sayılmıştı. Ülkeler, temelinde ucuz emek olan bir politikada, "karşılaştırmalı üstünlüklerine göre uzmanlaşmalıydı". Başarının anahtarı, ihracat artışıydı. IMF ve Dünya Bankası'nın sıkı gözlemleri altında, 70 ülkede, "geleneksel olmayan" ve birbirine benzeyen ürünlerin ihracatı özendirildi. Üçüncü Dünya ve Doğu Avrupa ülkeleri, kıyasıya bir rekabetin içine itildiler.

de, ekonomik etkinliklerinden önemli bir kısmını, yövmiyelerin üç dört dolar civarında olduğu Tayland ve Malezya'ya göturdüler¹². Alman kapitalizmi ise, Oder-Neisse ötesine, İkinci Dünya Savaşı öncesindeki "Lebensraum"una (yaşam alanına) (Pomeranya, Silezya, Batı Prusya) döndü; Polonya, Macaristan ve Çekoslovakya'daki montaj sanayisindeki ücret düzeyi (ayda ortalama 120 dolar) AT ortalamasının çok altındaydı. Eski "sosyalist" ülkeler de ucuz emek ekonomisine entegre olmuşlardı.

Ortaya bir kısır döngü çıktı. Sanayinin Üçüncü Dünya'ya kayması, gelişmiş ülkelerdeki sanayinin dağılmasına ve işsizliğe yol açtı. Sistemin sınırsız bir üretim gücü vardı ama ekonomik etkinliklerin ücretlerin düşük olduğu ülkelere doğru kayması, işsizliğe, dolayısıyla da harcamaların azalmasına neden oldu. Bütün dünya ekonomisinin kaynaklarının tükenmesi söz konusuydu.

Bu arada, Kuzey Yarımküre'de olduğu kadar, Güney Yarımküre'de de gelirlerin ve zenginliğin belirli ellerde yoğunlaşarak artması, lüks tüketimi kamçıladi. Seyahat, ilgi alanı, otomobil, elektronik, telekomünikasyon, bu tür bir tüketimin en çok görüldüğü alanlar oldu.

Otomobil ve uçak çevresinde oluşturulan drive-in ve duty free kültürü, resesyonun tehditi altındaki dünya ekonomisi için bir oksijen tüpü işlevi gördü¹³. Lüks tüketim sanayindeki büyüme ile temel madde ve hizmet üreten sanayilerdeki durgunluk, gitgide artan bir çelişkiye işaret ediyordu. Bu tür bir düalizm, bütün dünyada kendisini gösteriyordu. Üçüncü Dünya'da ve Doğu Avrupa'da, temel malların üretiminde, konut sektöründe ve sosyal hizmetlerde bir gerileme sözkonusu iken, lüks içinde yaşayan imtiyazlılar ortaya çıkmaya başladı. Borçlu ülkelerin seçkinleri, eski nomenklatura üyeleri, Doğu Avrupa'nın yeni işadamları, bu değişimin kazançlıları ve başrol oyuncularını durumundalar. Macaristan ve Polonya gibi ülkelerde sosyal farklılıklar, Latin Amerika düzeyine ulaştı. Budapeşte'de 9 720 000 forintte satılan bir Porsche Carrera'nın fiyatı, Macar sanayinde yetmiş aylık ücrete eşit¹⁴.

Güney Yarımküre'deki sanayiden sağlanan karları Kuzey Yarımküre'ye aktaran rant ekonomisi de zengin ülkelerde kendini gösteriyor. Sanayi bilgisi, ürün geliştirme, araştırma-geliştirme, ürün üretimini, ürünün kendisinden bağımsız bir hale getiriyor. Dahası, Üçüncü Dünya'nın üreticileri, bu tür masraflara royaltileri ekle-dikten, Batı ve Japonya'ya ait tekniklerin kullanma haklarını aldıktan sonra ancak Batılı toptancı ve perakendecilere kabul ettirebiliyorlar. Hazır giyim sektöründen bir örnek verelim: Bir terzi, Paris'te tasarlanmış bir gömleği, Tayland veya Vietnam'dan 3-4 dolara satın alabilir¹⁵. Ürün, Batı'ya 45 dolara ulaşacaktır. Yani, "üretici olmayan" Kuzey, 41 dolar üzerine koymuş ve üreticinin mal ettiğinden 10 kattan daha fazlasına getirmiştir. Bu artış, ortada üretim maliyeti girdisi diye birşey sözkonusu olmadan gerçekleşmiştir¹⁶.

Avrupa'da ve Amerika'da tüketilen ürünlerin önemli bir kısmı Üçüncü Dünya'dan geliyor, zengin ülkelerin

IMF politikalarının paradoksal bir sonucu da şu oldu: Üçüncü Dünya ülkelerine önerilen istikrar politikaları, zengin ülkelerin ekonomilerine zarar vermeye başladı. Güney Yarımküre'deki yoksulluk, itbalata olan genel talebi düşürdüğünden, Kuzey Yarımküre'deki büyümeyi ve istihdam seviyesini olumsuz etkiledi. Kısaca, IMF ve Dünya Bankası'nın programladığı kemer sıkma politikaları bütün gezegeni etkiler hale geldi.

rant ekonomisini besliyor. Bu rant ekonomisi toplam gelirin yüzde 80'ini oluşturuyor. Güney Yarımküre'ye verilen borçların kaynağını da bu oluşturuyor. Eşitsiz değişim sonucunda, üretici ülkelerin ürünlerinden elde edilen karlar, yüksek faiz hadleriyle, kredi olarak Üçüncü Dünya'ya veriliyor, IMF'nin ilaçlarını kullanmak koşuluyla da yoksul ülkelerin bu kredi borçlarını ödemeleri sağlanıyor.

Bu koşullarda Bretton Woods kurumlarının demokratikleşmesinden söz etmek mümkün mü?

Dipnotlar

1. "Sorry, No Pepsi, How Bout A Coke?", Business Week, 27 Mayıs 1991.
2. 1988 yılında, Fransa'nın GSMH'sı 949.440 milyar dolar iken, düşük gelirli ülkelerin toplam GSMH'ları 886.620 milyar dolardı.
3. Rapport sur le développement dans le monde: La pauvreté. Dünya Bankası, Washington DC, sayfa 1-6.
4. Bruce E. Kaufman, The Economics of Labour and Labor Markets, Orlando, 1989, sayfa: 649.
5. 1989 rakamları baz alındı.
6. Yazarın 1991 yılında yaptığı araştırmadan
7. Cuanto, Lima, Eylül 1990.
8. Caretas'ta yayınlanmış söyleşiden. Lima, 5 Şubat 1990.
9. Financial Times, Londra, 3 Mart 1989.
10. IMF Bülteni, Washington, cilt 20, no:8
11. Bu tür yer değiştirmeler 60'lı yıllarda Hongkong'ta, Singapur'da, Tayvan'da ve Güney Kore'de görüldü.
12. Bangkok'da sanayide asgari ücret günde 4 dolar.
13. Askeri harcamalar da talebin yüksek kalmasında önemli bir rol oynuyor.
14. "In zwei Jahren über den Berg", Der Spiegel, No:19, 1991.
15. 1991'in Ocak ayında Ho-Chi-Minh kentinde bir gömleğin fiyatı 80 sent idi.
16. Yazarın hesabı.

IMF, Brezilya'yı nasıl kurtardı?

Brezilya neresi, Türkiye neresi?.. Ama, sorunlar, "çözümler", tartışmalar şaşırtıcı bir biçimde birbirine benziyor. Ne de olsa, işin içinde, çok tanıdık bir isim, IMF var.

Michel CHOSSUDOVSKY

Çeviren:
Aydın DEMİRER

Bir skandal sonucunda siyasi kariyerine ciddi bir gölge düşen Başkan Fernando Collor de Mello (1990-1992), Brezilya devletinin "yeniden yapılanmasında" önemli bir rol oynamıştı. Devlet Başkanının yaptığı ilk "demokratik seçim", askeri diktatörlüğün son bulduğunu, sermaye sahipleriyle, Washington'da bulunan uluslararası finans kuruluşlarının denetiminde yeni bir tür "otoriter demokrasiye" geçildiğini ifade ediyordu.

1992 Haziranı'nda, Rio toplanan dünya çevre zirvesinin ardından, Başkan'ın kamu fonlarından para çaldığı skandalın kokusu çıkmıştı. Kamuoyunun gözü, skandalın ve Başkan'ın düşüşüne tanık olmaktan başka birşey görmüyordu.

Bu esnada, kamuoyunun gözünden uzaklarda, Maliye Bakanı ile sermayedarlar arasında gizli bir pazarlık yürütülüyordu. Bu görüşmeler, Haziran'dan Eylül'e kadar sürdü. Bu dönem içerisinde, Collor'un sorgulanmasına başlanmış, bakanlar istifalarını vermişler, sadece IMF ve bankalarla ilişkileri yürüten Maliye Bakanı Marcilio Marques Moreira yerini korumayı başarmıştı.

Skandalın patladığı esnada, yani 92'nin Haziran ayında, Collor, bankalarla görüşüyordu. Görüşmenin sonucunda, plana uygun olarak, ülkenin bankalara olan 44 milyar dolarlık borcunu yeniden düzenleyecek bir prensip anlaşmasına varılacağı açıklanmıştı. Kısaca, Brezilya teslim bayrağını çekmişti. Borç yükü, çok ciddi bir biçimde artıyordu.

Tehlikeli ama yararlı bir terapi

Başkan Collor'a karşı kovuşturmanın başlatılması, halkın dikkatini bazı toplumsal gerçeklere yöneltti: Brezilyalıların büyük çoğunluğu, 1990'ı Mart ayında açıklanan ve yüksek bürokrasi

ateşli tartışmalara neden olan "Collor Planı" sonucunda yoksullaşmıştı. Dahası, işsizlik had safhadaydı, reel ücretler düşüyordu ve sosyal programlar ciddi kesintilere uğruyordu. Sermaye sahipleri 'cruzeiro'nun devalüe edilmesini zorla kabul ettirmişlerdi. Aylık enflasyon yüzde 20 civarında seyrediyordu ve IMF'nin "anti-enflasyonist programı", oranı yükseltmekten başka birşey yaramamıştı. IMF'nin zorlaması sonucunda bir yıl önce faiz hadleri yukarı çekilmiş, böylelikle, spekülalif ve kara para Brezilya banka sistemi içine çekilmiş ve iç borçlar hızla şişmişti. Sayıları 300'ü bulan hükümet finans ve sanayi kuruluşları karlarını katla-

Brezilya'da cumhurbaşkanlığı seçimlerinde Brezilya işç

(Le Monde Diplomatique,
Kasım 1993)

mişlardı. Bu kuruluşlar, "karın neden olduğu enflasyon-
dan" sorumlu tutuluyorlardı: Gayri Safi Yurtiçi Hasıla iç-
erisinde sermayenin payı 80'li yılların başından bu yana
yüzde 45'den yüzde 66'ya yükselmişti. "Milliyetçi" askeri
rejimlerin sağlayamadığı "demokrasiyi", yabancı kreditor-
lerle ilişki içinde bulunan "ekonominin elitleri" sağlamıştı.

IMF'nin stratejisi, sırtını bu kreditorlere dayayarak
merkez devleti zayıflatmaktı. 80'li yıllarda, 90 milyar
dolar, sadece faiz ödemesi için harcanmıştı. Bu da top-
lam borca yakın bir rakamdı (120 milyar dolar). Ekono-
minin esas hedefi ise bu borcu ödemek değildi. Uluslara-
rası kreditorler, Brezilya'nın gelecekte borçlu olarak kal-
ması ve ekonominin kendi çıkarlarına uygun olarak ye-
niden yapılanmasını istiyorlardı: Ülkenin doğal kaynak-
larını ve çevresini yağmalamayı sürdürmek, ucuz emeğe
dayanan, ihracata yönelik bir yapı kurmak, en rantabl ça-
lışan kamu kuruluşlarını denetimini ele almak başlıca
hedefleriydi. Enflasyonu önlemek ve ücretleri düşürmek
ise, doğrudan doğruya yapılacak makro ekonomik re-
formlara bağlıydı. Yoksulluk, bu reformların sonucu de-
ğil, IMF ile yapılan bir anlaşmanın "açık koşulu" idi.

Collor planı da, ortak bir reçeteden yapılan bir kokteyl-
de, şu unsurları içeriyordu: IMF usulü özelleştirmeye
uygulamaya konulan müdahaleci bir para politikası, serbest
ticaret ve oynak kur. 1990 Eylülünde, IMF Collor Pla-
nı'nı onaylıyor ve hemen ödenebilecek 2 milyar dolarlık
krediye Washington'un dikkatine sunuyordu. IMF Genel
Müdürü Michel Camdessus, planın onaylanmasını şöyle
değerlendirmişti: "Kurumun yürütme konseyinin onayını
almadan önce, bankalarla sürdürülen görüşmelerin iyiye
doğru gittiği konusunda emin olmam gerekiyordu ve
olumlu sonuçlara ulaşılacağını anladım."

Birkac hafta sonra, New York'ta, Brezilya hükümeti

kreditorlerle yeniden
masaya oturmuştu.
Başkan Collor'un
müzakerecisi Jorio
Dauster, "borçların
ödenmesi Brezilya'nın ödeme gücü
aşmamalıdır" görüşü
üzerine boşu boşuna
ısrar etti. Bu görüşün
dile getirilmesi üzeri-
ne, Citibank tarafın-
dan yönetilen ve 22
ticari bankadan olu-
şan konsey, IMF'nin
ülkeye vermeyi karar-
laştırdığı borcu veto
etti ve gecikmiş olan
8 milyar dolarlık bo-
rç ödeninceye kadar
Brezilya ile hiç bir
anlaşma yapmamala-

rı konusunda bankalara emir verdi. Veto, Washington'da
G7 (sanayileşmiş yedi ülke) resmi olarak onaylandı. Ar-
dından, Amerikan Hazinesi, Dünya Bankası'ndan ve
Amerikan Gelişme Bankası'ndan (BID), Brezilya'ya veri-
lecek paranın geciktirilmesini istedi. IMF, ticari bankala-
rın ve Amerikan yönetiminin kararlı tutumu üzerine,
Brezilya'daki projesini durdurdu. Fon, borçlu ülkelerde,
uluslararası kreditorler adına reform politikası uygula-
yan basit bir "mali bürokrasi" aygıtı gibi görülmüyordu.

Brezilya hükümeti bir kısır döngünün içine hapsol-
muştu. Bankaların borçlarını ödemek için IMF'nin vere-
ceği taze para, şimdi bu bankaları temsil eden bir konsey
tarafından bloke ediliyordu. IMF'nin bütün istediklerini
yerine getirmesine karşın, Brezilya kara listedeydi. Ve
kreditorlerin isteklerini karşılayacak durumda olmama-
sı, yeni bir misilleme için bahane oluşturabiliyordu. Geri-
lim sürdü. Dönemin Maliye Bakanı, Bayan Zeila Cardo-
so de Mello, 1991 Nisanı'nda, Nagoya'da (Japonya) bir
BID toplantısında, G7'yi, ülkesinin bulduğu kredileri,
kötü niyetli siyasi baskılarla dondurmakla suçladı.

Ekip değişikliği

Bu Nagoya toplantısı bir dönüm noktasıydı. Bundan
böyle "milliyetçi" retorik son bulacak ve uluslararası mali
kuruluşlara eleştiride bulunulmayacaktı. Zelay Cardoso,
toplantıdan bir ay sonra istifa etti. "Washington kon-
sensüsüne" uyum gösterecek yeni bir ekip işbaşına geldi.
Maliye Bakanlığına Marcilio Marques Moreira'nın getiril-
mesi, Amerikan hükümeti ve mali kurumlarca alkışlandı.
Amerika eski Büyükelçisi Moreira'nın, Camdessus ve
Amerikan Hazinesi'nin ikinci adamı David Mulford ile
son derece iyi ilişkileri vardı. Muhatapları tarafından "uz-
laşmaz kişi" olarak ilan edilen Jorio Dauster'in yerine ise,
Interamerikan Bankası'nın danışmanlarından ve Dünya
Bankası'nın eski müdürlerinden Pedro Malan getirildi.

Yardım anlaşması (standby) bankaların talebi üzerine
durdurulduktan sonra, Marques Moriero'nun işbaşına
gelmesiyle ekonomik reform konusundaki görüşmeler
yeniden başladı. Collor, 1991 Haziranı'nda, Washing-
ton'da, Başkan Bush, IMF Genel Müdürü Camdessus ve
Citibank Başkanı Jonh Reed ile görüştü. Bir ay sonra,
bir IMF heyeti, başlarında kurumun Atlantik bölümü
müdürü Jose Fajgenbaum olduğu halde Brezilya'ya gitti.
Fajgenbaum, "Brezilya'nın anayasasında, gerekli ekono-
mik reformların yapılabilmesi için değişikliğe gidilmesi
durumunda" borç anlaşmasının imzalanabileceğini söy-
ledi. Bunun üzerine, ülke parlamentosunda IMF aleyhi-
ne bir hava oluştu ve Fon, "devletin işlerine karışmak-
la" suçlandı. Başkan Collor, IMF'den, Fajgenbaum'un
yerine "daha nitelikli" birinin görevlendirilmesini istedi.
New York Times, olayı, "Başkan Collor'un popülist zafe-
ri" olarak duyurdu.

Fajgenbaum'un talebi, şüphesiz, tuhaftan da öteydi.
Ama, bu talebin IMF'nin genel uygulamalarına yabancı
olduğu söylenemezdi. Fon, Brezilya'dan, bütçenin yeni-
den yapılanmasını, devletin gelirlerinin büyük kısmının

araftarları bir miting sırasında...

borç faizlerinin ödenmesinde kullanılmasını istemişti. Oysa, talebin gerçekleşmesini önleyecek birçok düzenleme bulunuyordu. IMF, "bütçenin yeniden yapılanmasının" kitlesel işçi çıkarmalar anlamına geldiğini biliyordu. Ve, federal memurlarınla görevlilerin işgüvenliğini sağlayan Brezilya anayasasında bir değişiklik olmadan, bunun uygulanması mümkün değildi. Kısaca, IMF ve bankalar için anayasal bir değişiklik kaçınılmazdı.

IMF ile görüşmelerin ikinci safhası, 1991'in sonunda bitti. Camdessus, Amerikan hazine başkanı Nicholas Brady ve David Mulford'a danıştıktan sonra yeni anlaşmayı onayladı. Marcilio Marques Moreira'nın hazırladığı ikinci bir niyet bildirimi, Kolombiya'daki Latin Amerika zirvesinde, Başkan Collor tarafından, IMF Genel Müdürü Camdessus'a verildi. Camdessus, "Brezilya'da, gelecek senenin ortalarından itibaren anayasal değişikliğe gidilmesinin Kongre tarafından gerekli görüldüğünü" vurgulayan bu raporu çok beğendi. Yeni borç anlaşmasıyla, Brezilya, 20 ay içerisinde ülkeyi kasıp kavuracak programları yürürlüğe koymaya zorlanıyordu. Mali politika bu durumu doğruladı. Cari harcamaların yüzde 65'inin borçlara ayrılacaktı. Dahası, IMF, sosyal harcamalarda yeni kesintiler talep ediyordu.

Üçüncü safhaya gelince... 29 Eylül 1992'de, yeni başkan Itamar Franco'nun yemin törenini müteakip başladığı söylenebilir. Daha işin başında, potlar kırılmaya başlanmıştı: Başkan, IMF ile yapılan anlaşma çerçevesinde elinin kolunun bağlanmış olduğunu anlamadan, ücretleri artırmayı, kamu hizmetlerini ucuzlatmayı, özelleştirme programında değişiklik yapmayı vaad ediyordu. Oysa, sağdan sola geniş bir ittifakla kurulan koalisyonun, Washington'un finans kurumlarının rızası olmadan birşey yapabilmesi mümkün değildi. Itamar Franco'nun popülist konuşması, ne kreditorleri, ne de ulusal elitleri memnun edebildi. IMF çok sert davranmaya karar verdi. Fon, ekonomik gelişmeleri izlemek üzere ülkeye temsilcilerini gönderdi. Kredi kesildi, Brezilya, yeniden görüşülmesi gereken ülkeler kara listesine alındı.

Görüşmeler, 1993 Şubatında, Washington'da, Camdessus ile Itamar Franco'nun ikinci maliye Bakanı Paulo Haddad arasında yeniden başladı. Camdessus, 60 gün içerisinde yeni bir ekonomik programın hazırlanmasını istedi. Bu arada, ticari borcun yeniden yapılanmasına ilişkin 1992'deki "prensipl anlaşması"na rağmen, vetocu bankaların onayı olmadan IMF ile yeni bir borç anlaşması yapmanın mümkün olmadığı anlaşılmıştı.

Birkaç hafta sonra, iki yıl önce Başkan Collor tarafından "persona non grata" ilan edilen Jose Fajgenbaum başkanlığındaki bir IMF heyeti vakit kaybetmeden Brezilya'da geldi. IMF'nin kadrosundaki bu devamlılık Brezilya'da yoktu. Paulo Haddad, görevinden ayrılmış, birkaç

gün önce getirildiği yeni görevine henüz alışamamıştı ve tam bir şaşkınlık içerisindeydi. Yeni bakan Elisu Resende ise Camdessus ile Nisan ayında görüşecek, Mayıs ayında ise görevinden ayrılacaktı.

Son safha, ünlü entellektüel ve marksist sosyolog Fernando Henrique Cardoso'nun maliye bakanlığına getirilmesiyle başladı. İş çevreleri önce şoke oldular ama sonradan korkulacak birşey olmadığı ortaya çıktı. Geçmişte yazdıklarına karşın (yazılar, özellikle kapitalist dünyada ve çevre ülkelerdeki sosyal sınıflar üzerine idi) yeni bakan, neoliberalizmi övüyordu. Bir keresinde, bankacı ve sanayicileri "geçmişte yazmış olduğum herşeyi unuttun" dedi. Temmuz ayında, Başkan Itamar Franco, bir iktidar odağı olmaktan uzak görünüyordu. Yeni bakanı uygulamalarında tamamen serbest bırakmıştı. Eski muhalif senatör Fernando Henrique Cardoso, IMF'den esinlenerek oluşturulan reformları uygulamak için toplumu hazırlamanın ve Kongre'nin desteğini almanın gerekliliğinin bilincindeydi. Güçlü finans çevrelerin tarafından yayınlanan büyük medyalar "enflasyonla savaşmanın tek çaresinin ücretleri düşürmek olduğunu" yazdılar. Arkasından, bakan, eğitim, sağlık ve sosyal harcamalarda yüzde 50 kısıntıya gidileceğini açıkladı. Ağustos ayında Kongre'de kabul edilen karara göre, işçi ücretlerinde yüzde 31'lik bir düşüşe gidilecek, bu da hazineye - ve

Collor: IMF ile anlaşmak üzereydi, skandallar izin vermedi.

şüphesiz kreditorlere - 11 milyar dolar sağlayacaktı. Ama IMF, aynı zamanda, ekonominin stratejik sektöründe hızlı bir özelleştirmeye gidilmesini sağlayacak anayasal bir değişiklik istiyordu. Petrobras (petrol) ve Telebras (telekomünikasyon) bunların arasında en göze çarpanlardı. Ekim ayının ortalarında, Kongre'de, anayasal değişiklik tartışılmaya başlandı. Fernando Henrique Cardoso, "IMF'nin yeşil ışığına ihtiyacımız var" diyordu.

Kendisinden önceki bakanların başaramadığını başaran Cardoso, ertesi yıl, başkanlık yarışına "ben de varım" diyebilirdi. Ülkenin önde gelen şirketlerinden birinin üst düzey yöneticisinin yaptığı açıklama hayli anlamlıydı: "Fernando Henrique Cardoso doğru yolda ama çok yavaş yürüyor. IMF'nin bütçe açığını giderme hedefini yakalamak için, Kongre 6 milyar dolarlık bir kısıntıya gitmelidir. Diğer 6 milyar dolar ise, anayasal değişiklik yoluyla, özellikle de işçi-memur sayısında kısıntıyla giderek kazanılacaktır. Brezilya'ya gerekli olan, yumuşak bir Pinochet, tercihan Fujimori gibi sivil bir siyasetçidir. Askerler çözüm olamaz."

"A fujimorisacao" ya da "fujimorolastırma" ile sivil hükümet darbesi ile hükümete el koyan Peru Devlet Başkanı Fujimori kastediliyor. Peru'da 1992 yılında olduğu gibi, toplum ya da Kongre IMF'ye karşı koymaya karar verirse, bu benzetme anlamlı olabilir.

ONURLU BİR GEÇMİŞTEN BAŞARILI BİR GELECEĞE ... **TARİŞ**

Tariş İncir, Üzüm, Pamuk, Zeytin ve Zeytinyağı Birlikleri; İzmir, Aydın, Balıkesir, Çanakkale, Denizli, Manisa, Muğla il ve ilçelerine yayılmış 66 yerleşim birimindeki 125 tarım satış kooperatifi, 100.000'i aşan tarım üreticisi ortağı ve dev tesisleri ile Türkiye'nin ilk ve en büyük kooperatif kuruluşudur.

Tarım üreticisi ortağı yanında ortağı olmayan üreticilerin de piyasa koşullarında ezilmemesi için ürünlerini değer fiyatlarla alarak en iyi şartlarda değerlendiren ve üreticilere ekonomik güç kazandıran **Tariş**; kaliteli olarak ürettiği ürünlerini ucuz fiyatlarla piyasaya sunarak, tüketiciyi de korumaktadır.

Ana ürünleri olan pamuk, üzüm, incir, zeytin ve zeytinyağının yanısıra bu ürünlerden elde ettiği tali ürünleri de en iyi şekilde işleyerek ülke ekonomisine önemli katkıları bulunan **Tariş**'in, iç piyasada tüketilen ürünlerinin yanısıra dış pazarlarda da önemli bir yeri bulunmaktadır.

1993 yılında 80.kuruluş yıldönümünü bütün bir yıla yayılan etkinliklerle kutlayacak olan **Tariş**; 1993'ü atılım ve yenilenme yılı ilan ederek yeni yatırımlara yönelmiş, işletme ve fabrikalarında da; üretim ve verimin artırılması, kalitenin yükseltilmesi için her türlü teknolojik yenilik konusunda hizmetler verilmeye başlanmıştır.

Ürünleri TSE garantili olan **Tariş**; bugün olduğu gibi gelecekte de üreticinin ve tüketicinin güvencesi olmaya devam edecektir.

Adres: P.K.220 İZMİR Telefon: (232) 463 55 00 (12 hat), 422 21 95 (4 hat)

Telex: 53599 - 53427 - 53146 Telefax: (232) 421 00 66-421 70 60-463 61 07-463 65 55

KOOPERATİFÇİLİĞİMİZİN ÖNCÜ KURULUŞU TARİŞ

Münir Ceylan, Petrol-İş Genel Başkanı

"Eşitlik içinde kardeşlik olmalı..."

Kirli savaşa karşı bir demokratik cephenin oluşması ve bugüne kadarki çabaların çok çok üstüne çıkılması gerekiyor.

Türk-İş üyesi Petrol-İş'in Genel Başkanı Münir Ceylan da Kürt sorunu hakkında yazdığı bir yazıdan dolayı yargılandı ve mahkum oldu. **Münir Ceylan** ile Kürt sorununun işçi hareketi ile ilişkisi hakkında **Saruhan Oluç** sohbet etti.

İktisat - Özellikle son dönemde Kürt sorunu hakkında yazan, çizen, görüş bildiren çeşitli kesimlerden kişilere yönelik bir dava furyası sürüyor. Belki de bu düzeyde bir sendikacının mahkum olması ilk kez söz konusu. Türkiye'nin bugünkü politik durumu açısından bu cezayı nasıl yorumluyorsunuz?

Ceylan - Devlet kendi politikasıyla ters düşenleri mahkum ediyor. Devletten başlama ihtiyacını hissettim. Çünkü devlet politikası yıllardan beri Kürt'ü yok saymıştır. Bu politika artık gerçekçi, objektif, sağduyulu hiçbir insan tarafından kabullenilmese de, bu tür tartışmalar geride kalmış olsa da, hala bu iflas etmiş olan politika, kör ve çok bağnaz bir anlayışla sürdürülmeye çalışılmaktadır. Buna karşılık ülkeyi tanıyan, basından, aydın kesimden, üniversitelerden, sendikalardan birçok insan devletin bu politikasının gerçeklerle bağdaşmadığını söylüyorlar, yazıyorlar. Bu noktada da önümüze bu tür cezai durumlar çıkıyor.

- Eskiden de bu konuda sık sık ceza yöntemlerine başvuruyorlardı. Ancak son dönemde bunlar arttı...

Bugün Kürt halkının özgürleşme mücadelesi çok yoğunlaştı. Bu mücadele karşısında da devlet bütün araçlarıyla bu özgürleşme çabalarını yok etmeye çalışıyor. Bu mücadeleyi ortadan kaldırma, şiddetle ezmeye ve gündemden çıkartma politikası var. Bu tabii her alana yansıyor. Sivil Kürt halkına yönelmiş her gün ardı arkası kesilmeyen faili bilinen cinayetler, binlerce insanın yerinden yurdundan göç ettirilmesi sadece bazı örnekler.

Bir de demokrasiye inanmış, ülkenin gerçeklerinin kavranmasına ihtiyaç duyan, düşünen insanlara, bu özgürleşme mücadelesinin gereklerini yerine getirmeye çalışan aydın kesime de aynı anlayışla yöneliniyor. Ve son zamanlarda bunlar giderek yoğunlaşıyor. Her alanda susturmak istiyorlar. Bir taraftan öldürerek, bir taraftan bütün ekonomik imkanlarını ortadan kaldırarak, bir taraftan yerinden yurdundan ederek, bir taraftan düşünen insanlara yasak koyarak susturmaya çalışıyorlar.

Kürt sorununu çözüme kavuşturmadan, çözüme yönelik platformlar yaratılmadan, ülkenin demokratik geleceği de ciddi olarak tehlike altındadır. O nedenle bu ülkede demokrasiye inanmış tüm insanların bu meseleye sahip çıkması, şiddet politikalarına karşı olması gerekir. Ancak böyle bir sahiplenme sonunda şiddet yanlıları geri adım atabilir.

YOLA DEVAM

Gündem

herşeye rağmen..!

Eğer şu andaki gelişmelerin önü alınmazsa, bu kirli savaş durdurulmazsa, iki halkı birbirine düşürecek çok tehlikeli bir noktaya doğru gidiliyor. O nedenle halkların eşitlik içinde kardeşlik duygularının pekişmesi gibi çok temel, çok demokrat bir yaklaşıma sahip olanların çabalarını çok daha ileri boyutlara taşımaları gerekiyor.

-Petrol-İş, Kürtlerin yaşadığı bölgede örgütlü bir sendika. Son dönem açısından bakarsak, sendikal faaliyetin karşı karşıya kaldığı zorluklar neler? Bu arada sizin üyelerinizin de bir kısmı 'faili meçhul' diye adlandırılan cinayetlere kurban gitti.

Tabii, birçok üyemiz, özellikle Batman'da bu faili bilinen cinayetlere kurban gitti. Ve son birbuçuk aydır bu saldırılar sendika temsilcilerine ve sendika yönetim kuruluunda görev yapan arkadaşlara kadar yansıdı. Örneğin Batman Petrol-İş şubesi, biraz önce sözünü ettiğim anlayış istikametinde bir mücadele sürdürmeye çalışmış, bunları yerine getirirken de saldırıların boy hedefi olmuş. Saldırılarla yıldırma istiyorlar. Ama petrol işçileri bu değerlere sahip çıkıyorlar. Baskılar ne kadar yoğunlaşırsa yoğunlaşırsın, bunlara teslim olmak yerine daha büyük bir kararlılıkla kendi gerçeklerine sahip çıkıyorlar. Bu mücadelenin bedellerin çok ağır olduğunun anlatılmasına gerek yok, çünkü bunu yaşıyorlar ve yaşamlarında bu ağır bedelleri ödüyorlar, ödemeye de hazırlar. İşte bu koşullarda sendikal faaliyet ne kadar yapılabilirse, biz de o kadarını yapabiliyoruz.

- Sendikanızda, üyelerinizin bir kısmının Kürt sorunundaki politikanıza tepki gösterdiği biliniyor. Bunu nasıl değerlendiriyorsunuz?

Biliyorsunuz Petrol-İş, Türkiye'nin hemen hemen her yerinde üyesi olan bir sendika ve Türkiye'nin mozaikini yansıttır. Şimdi herşeyden önce genel bir önyargının sonucu olarak birtakım tepkiler oluşuyor. Zaman zaman imza kampanyaları açıldı, hatta toplantılarda çok açık bir biçimde 'sendikamızın Kürt sorunu gibi bir olaydan bahsetmesini artık istemiyoruz, sendikamızın gazetesinin, sendikamızın yayın organlarının bu konuyu işlemesinden rahatsızlık duyuyoruz' bile dendi. Böylelikle bir tartışma ortamı yaratıldı. Bu sendikamızın avantajıdır.

Biz sorunu kendi görtüş açımızdan ortaya koymaya çalıştık. Bu sorunun aynı zamanda kendi sorunları olduğunu, giderek boyutları büyüyen, derinleşen, bu ülkenin geleceğine çok büyük olumsuzluklar ilave eden savaşın sendikal ve demokratik hakların elde edilmesi ve geliştirilmesi ile yakın bir ilgisi bulunduğunu anlattık. Bu sorunun

çözümünde, yasakçı ve korku salan bir anlayışın etkisi ile 'ben sorunun dışında kalacağım' tutumunun yeri olmadığı-nı anlattık. Bütün olumsuz, yoğun propagandaya, oluşan önyargıya rağmen, anlattıklarımızla bu tepkiler yumuşadı.

Bu, bir halkın özgür olup olmama sorunuysa, demokrat bir insan olarak ve demokratik bir örgütte görev alan bir kişi olarak bu sorunu konuşmalıyız. Konuşarak, tartışarak, bütün boyutlarıyla gerçeği görebildikten sonra, en sağlıklı, en insani, çağdaş, demokratik politik çözümlerin ne olması gerektiği ortaya çıkacaktır. O nedenle ülkenin tüm sivil örgütleri, tüm demokratik güçleri konuşsun. Son üç-beş yıldır bu çerçevede yaptığımız mücadelede çok önemli sıkıntılar da yaşadık. Ama çok önemli mesafeler de katettik, özellikle kendi teşkilatımızda.

- Bugün enflasyonun önemli bir oranının Kürt sorununa, daha doğrusu kirli savaşa harcanan paralardan kaynaklandığı yetkili çevrelerce de dile getiriliyor. Bütçenin önemli bir kısmı oradaki kirli savaşa ayrılıyor. Sorunun ekonomik boyutunun doğrudan doğruya ücretli çalışan herkesi önemli ölçüde ilgilendirdiği, işçilerin ekonomik sıkıntılarının bir ölçüde de savaşın finansmanından kaynaklandığı yeterince anlatılmadı. Bu da sendikaların zaafi galiba.

Doğru, Türkiye sendikal hareketinin üst düzeyinde ve genel anlamda sorunu bu açıdan ele almamız maalesef söz konusu olmadı. Ama bugün çok etkili olmasa da, belli tartışma platformlarında bu konu işçiler tarafından ele alınıyor. İşçi, sorunun kendi ücretinin içine girdiğini artık anlıyor. Örneğin son zamanlarda Türk-İş'in organize ettiği kurultaylarda işçilerin çoğu bu konuyu dile getiriyor, sahiplenin diyor. Ama buna rağmen, sendikal yönetimler soruna sahip çıkmıyor. Bu da Türkiye sendikacılık hareketinin, çok kaba hatlarıyla söyleyecek olursak, devlet politikasıyla çelişmeme anlayışından kaynaklanıyor. Bu, sendikaların mevcut düzenin en sağlam ayaklarından biri olmalarının sonucudur. Devletin temel politikalarına karşı çıkmamak anlayışına sahip olan bir yönetici kadro, kendilerini devlet adına görev yapan kuruluşun yetkilileri olarak görüyorlar. **- Peki, gelecek açısından umutlu musunuz? Yani bu tepkiler artıkça, sendika yönetimleri de kendilerini bu konuda duyarlı olmak zorunda hissedecekler mi?**

Demokratik kitle örgütlerinde, özellikle sendika içi veya örgüt içi demokratik kuralların uygun işlediği oranda, tabandaki baskıya uygun yönelimlerin, politikaların uygulanması kaçınılmazdır. Özellikle sendikal alanda, demokratik yapının çok fazla işlememesi sözkonusudur. Ancak Tabandan gelen baskı önüne geçilemez bir noktaya geldi mi, bu anlayışın sahibi olan insanlar sendika yönetimine gelir ve politikaları değiştirir.

- Sık sık gündeme getirilen konulardan biri de Bölge'ye yönelik çok fazla yatırım yapıldığı, Türkiye'nin kaynaklarının önemli bir kısmının Bölge'ye harcandığı, ama bunun karşılığının alınmadığı yönünde. Siz Bölge'yi tanıyorsunuz, bu iddialar gerçeği yansıttırıyor mu? Hakikaten Bölge'de yaşayan insanların çıkarları doğrul-

tusunda girişimler var mı? Yoksa yatırım diye sözü edilen devlet harcamaları oradaki personele, koruculara, özel time, karakol yapımına vs. ye mi gidiyor?

Özellikle bölgeyi bilen insanlar için böyle bir iddianın gerçek dışı olduğu çok açıktır. O bölgeye, Türkiye'nin diğer bölgelerinden daha fazla paranın ayrılmış olduğu doğru olabilir. Ancak bunlar iş sahalarına, yatırıma, oradaki insanların sosyal, ekonomik şartlarının düzeltilmesine ayrılan paralar değildir. Hapishane harcamalarına, askeri harcamalara, güvenlik güçlerine, koruculara, bilinen ve bilinmeyen istihbarat elemanlarına, açık ve gizli fonlardan ödenen paraların haddi hesabı yoktur. O bölgeye ayrılan para, özgür yaşama inancı içinde olan halkın özgürlüğünü yok etmeye yöneliktir.

- 27 Mart yerel seçimlerinin öncesini yaşıyoruz. Bu seçimler aracılığıyla Kürt sorununda politik çözümün önü açılabilir. Ancak askeri çözüm yanlıları bu ihtimali ellerinin tersiyle ittiler ve son derece sancılı bir döneme girildi. Bu gelişmelere karşı ne yapılabilir?

Bugün gerçekçi bir sonucun ortaya çıkabilmesi için, korkusuz bir ortamın sağlanması lazım. İnsanlar düşüncelerini özgürce ve rahat ifade edebilmeliler. Öyle bir ortamın olmadığını görüyoruz. Bu durum bölge için olduğu kadar, batıda yaşayanlar için de söz konusu. Gerek metropollerde yaşayanlar, gerekse Kürt insanı veya demokrasiye inananlar için, savaşa karşı çıkma yönünde irade beyan edebilme ortamı şiddetle ya da yasakla veya gözdağı ile ortadan kaldırıyor.

Devlet seçim ortamını istediği biçimde, gerçeklerden ve demokratik tercihlerden uzak şekillendiriyor. Çok ağır bir şiddetin uygulandığı bir dönemde, oyunu kuralına göre oynamış olmak için davranılıyor.

- Bugün devletin çeşitli kurumları içinde, ister sivil, ister askeri kurumlar olsun, askeri çözüm yanlıları egemenliklerini koruyorlar. Askeri çözümün karşısında bir politik çözüm talebi, cılız da olsa yükseliyor. Siz politik çözümü nasıl değerlendiriyorsunuz?

Herşeyden önce politik, demokratik çözümlerin, Kürt sorununun çözümünde en sağlıklı ve doğru yol olduğunu söylemek istiyorum. Bunun için halkın kendisini, düşüncesini, iradesini özgürce ortaya koyabilmesinin üzerinde hiçbir baskı olmamalı. Bu Kürt halkı için de geçerlidir, Türk halkı için de.

'Ne olacak? Kürtler için ne isteniyor?' gibi sorularla çok sık karşılaşyoruz. Öncelikle bir noktanın altını çok net çizmek lazım. Dünyadaki her ulus için vazgeçilmez bir yaklaşım, ulusların kendi kaderlerini belirleme imkanına sahip olmalarıdır. Her ulus için bu hakkın savunulması gereklidir. Önce Kürt halkı kendi politik geleceğinin, yaşam şartlarının nasıl olması gerektiğini belirleyecek. Böyle çok temel doğrulardan hareket etmediğiniz takdirde, 'federasyon olsun, ayrılma olsun, ya da birtakım reformlar olsun' gibi tartışmalar ya da öneriler çok inandırıcı değil. Ne bir hakkı bahsediyoruz, ne de birinin hakkını bir diğerine verme noktasındayız.

- Politik çözüm için birinci koşul, sorunun serbestçe tartışılabilmesinin imkanlarının yaratılması diyorsunuz. Ama bunun için önce olması gereken, sürmekte olan kirli savaşın sona erdirilmesi...

Kirli savaş böyle sürüp gittikçe, giderek boyutları büyüyen, derinleşen, acımasızlaşan bir noktaya geldikçe, olayın çözümünün ne olacağını konuşmak zaten gündemde değil. Böyle bir ortamda çözümün imkanları yaratılmıyor. Şu anda ülkedeki tüm insanların barış çabası içinde olması gerek. Devlet bugüne kadar kendi politikası ve ideolojisi ile Kürtleri yok saymış, bu kimliği kendi baskı araçlarıyla yok etmeye çalışmış, ama Türk ve Kürt halkı iç içe yaşamışlar ve iki halkın çok ciddi, genel sürtüşmesi sözkonusu olmamış.

Bu kirli savaşın çok tehlikeli gelişen önemli bir boyutu daha var. Her ölen insanın, her askerin, polisin cenazesi, yüzlerce, binlerce Türk'ün Kürde düşmanlığını arttırmak için kullanılıyor. Diğer taraftan Kürtler'in her ödedikleri bedel, her verdikleri can, toplu sürgünler, yaşamakta oldukları o insanlık dramları, hergün yüzlerce, binlerce Kürdü Türke düşman ediyor. Yani iki halk birbirine düşman oluyor.

- Yani kirli savaşa karşı olanların geniş bir cephesinin oluşturulması gerekiyor.

Mutlaka, çok önemli. Savaş karşıtı olanların barış çabaları, şiddetin dışında başka çözümün olabileceğine inananların uğraşları dünle mukayese edilemeyecek kadar artmıştır, ancak görülüyor ki bu yeterli değil. Kirli savaşa karşı bir demokratik cephenin oluşması ve bu çabaların çok çok üstüne çıkılması gerek.

Son olarak kendi alanıma ilişkin bir saptama yapmak istiyorum. Demokrasinin en büyük güvencesi ve teminatı örgütlü işçidir, örgütlü işçi sınıfıdır. Türkiye işçi sınıfının yaşamakta olan olumsuzluklara karşı çıkabilecek ve dur diyebilecek, demokratik bir cephenin oluşmasında fiilen bulunacak, hatta oluşumuna önderlik edecek, bu ülkenin barışı için, bu ülkede Kürt ve Türk halkının kardeşçe ve eşit şartlarda yaşamasına olanak verecek bir güce sahip olduğuna inanıyorum.

Bu ülkedeki tüm insanların birlikte ve kardeşçe yaşamını hedeflemek üzere bir genel grev planının da bu anlamda kullanılması, işçi sınıfının en temel ve vazgeçilmez görevlerinden biridir. Böyle demokratik bir müdahale, demokratik gelişmenin önünü açabileceği gibi, ülkedeki kirli savaşın acı faturalarını da bir çırpıda atabilmek için en güçlü adaydır.

Sorun bu ülkede yaşayan tüm insanların sorunudur ve politik çözüm mekanizmaları, ancak korkudan arınmış bir ortamda, demokratik kurallara uygun bir işleyiş ve propaganda imkanı olduğu takdirde mümkün olabilir.

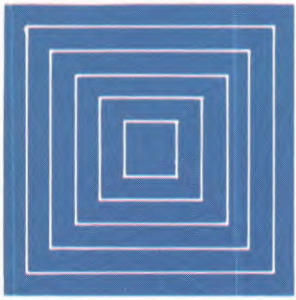
NAKİT AKIŞI

← Nakit akışı bir nehir gibidir.

Eğer nehir kontrolsüz akar, zaman zaman suyu gereğinden fazla veya az olursa çevresine fayda yerine zarar verir.

← Ancak bu nehrin akışı kontrol altına alınırsa çevresine yararlı olur ve etrafındaki üretim artar.

- Gelin nakit akışınızı kontrol altına almanızda size yardımcı olalım,
- Size önerilerde bulunalım,
- Sizi imkanlarımızdan faydalandıralım.

FACTO KAPİTAL
FACTORING HİZMETLERİ A.Ş.

MERKEZ : Halaskargazi Cad. No : 366 Kat :4 ŞİŞLİ

Tel : (212) 231 40 20 4 Hat Fax : (212) 231 40 18

KADIKÖY : Bağdat Cad. Şişikler İşhanı 85/A D : 10 KIZILTOPRAK

Tel : (216) 337 01 25 Faax : (216) 345 63 36

BAKIRKÖY : Mehmet Akif Cad. 1.Sokak H.Akın İşmerkezi Kat :2 No:9 ŞİRİNEVLER

Tel : (212) 652 40 77 Fax : (212) 652 40 77

İZMİR : Cumhuriyet Bulvarı Erden İşhanı Kat :4 D :14 PK: 35210

Tel : (232) 483 43 28 Fax : (232) 483 09 62

BURSA : Cumhuriyet Cad. Birleşik Onur İşhanı Kat :4 No :89 BURSA

Tel : (224) 222 36 24 - 222 66 42

ALCATEL 5101**Ş e f S e k r e t e r S i s t e m i**

Alcatel 5101 Elektronik Şef Sekreter Sistemi, 3 dış 8 iç hatta ulaşan kapasitesi ve zengin özellikleri ile iş dünyasının ihtiyaçları düşünülerek, modern çizgilerle tasarlanmış müşterek devresiz yeni şefsekreter sistemidir. Özellikle PABX santrallarına bağlı bir alt sistem olarak işyerinizde iletişimi hızlandıracak, kolaylaştıracak bir yapıya sahiptir.

Alcatel 5101'in rahat ve akıcı kullanıma olanak tanıyan özellikleri;

Ahizesiz konuşma ▼ Ses ve zil ayarı ▼ Gösterge ▼ Tek tuşla arama ▼ Tek tuşla özellik kullanımı ▼ Rahatsız edilmeme 24 Hafıza ▼ Son numara tekrarı ▼ Aynı anda gelen harici çağrılara kolay ulaşım ▼ Herhangi bir iç aboneden dış hatlara çıkma kolaylığı ▼ Müdür/Sekreter grubu için farklı tonda zil sesi ▼ İç ve dış aramalarda farklı zil tonları ▼ Ekranda saat, aranılan numara ve seçilen programı izleme imkanı...

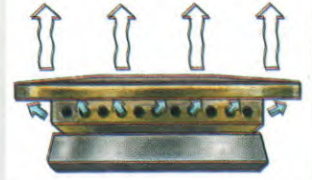
TELETAS güvencesinde **ALCATEL**'in teknolojisine sahip olmak, işletmeniz için ileriye dönük **doğru bir seçim olacaktır.**

Artık yemeğin başında nöbet tutmanız gerekmiyor!

Aygaz

Mijoplatlı

fırın...

Artık yanmasın diye yemeğin başında nöbet tutmanız gerekmiyor. İşte mijoplatlı fırın.

Türkiye'de ilk kez. Aygaz'dan. Mijoplat gözü, özen isteyen yemekler için özellikle yapıldı.

Alev tencereyle temas etmiyor. Isı her yana eşit olarak dağılıyor. Yemek yanmıyor. Isıırken ilk lezzetini koruyor.

Aygaz mijoplatlı fırın. Kolaylığı tanıyın!

**TÜRKİYE'DE
İLK DEFA**

Aygaz

